

Antoni Comín i Oliveres (Barcelona, 1971) is een Catalaanse intellectueel en politicus die werd geboren binnen de traditie van het linkse christendom, waarvan zijn vader, Alfonso Comín, een van de belangrijkste leiders in Spanje was tijdens de strijd tegen het franquisme en de overgang naar de democratie.

Hij studeerde af in filosofie en letteren en in politieke wetenschappen aan de Universitat Autònoma van Barcelona en promoveerde in de menswetenschappen aan de Universitat Pompeu Fabra. Van 1998 tot 2015 was hij professor aan het Departement Sociale Filosofie van ESADE (Universitat Ramon Llull).

Nadat hij van 2004 tot 2010 lid was van het Catalaanse Parlement, werd hij in januari 2016 benoemd tot minister van Volksgezondheid van de Generalitat de Catalunya. In 2019 werd hij verkozen als lid van het Europees Parlement, waar hij zetelt in de commissie Ontwikkeling en de commissie Milieu en Volksgezondheid. Hij is momenteel ook vicepresident van de Raad voor de Catalaanse Republiek.

Brieven uit het hart van Europa

TONI COMÍN i OLIVERES

Non-attached member of the European Parliament

TONI COMÍN i OLIVERES

Non-attached member of the European Parliament

Eerste editie: maart 2024

Omslag, grafisch ontwerp en lay-out: Albert Fabià

Drukkers: Gràfiques APR

Om redenen van milieubescherming, ecologische en ethische verantwoordelijkheid is dit boek gedrukt met inkt op basis van plantaardige oliën op papier met de meest veeleisende milieucertificeringen.

 @toni_comin

 tonicomin

Inleiding <i>Toni Comín i Oliveres</i>	11
Voorwoord <i>Bart Maddens</i>	27
Brief 1 De Catalaanse zaak: waar Europa zijn ziel op het spel zet	39
Brief 2 De eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring en de uitdaging van een federaal Europa	43
Brief 3 Onmiskkenbare transitie	47
Brief 4 De regels van Varoufakis	51
Brief 5 De interne vijand	55
Brief 6 Het stabiliteitsbeginsel	59
Brief 7 Dingen die staten hebben	63
Letter 8 Hoofdscenario	67
Brief 9 Laboratorium voor de nieuwe democratie	71
Brief 10 Europa en de wereld volgen de rechtszaak	75
Brief 11 Vooroordelen wegnemen	79
Brief 12 Een staat zijn is niet meer wat het geweest is	83

Brief 13	
Een antinationalistisch onafhankelijkheidsstreven	87
Brief 14	
Laboratorium voor de nieuwe economie	91
Brief 15	
Luxemburg verschijnt ten tonele	95
Brief 16	
Straatsburg	99
Brief 17	
Populistische antwoord of republikeinse antwoord	103
Brief 18	
Historische uitweidingen met Leuven als achtergrond	107
Brief 19	
“Thank you, Mr. Corbyn”	111
Brief 20	
“Vanity secession”	115
Brief 21	
Het trilemma van Spanje	119
Brief 22	
Europa en de wereld kijken naar een volk dat in opstand komt	123
Brief 23	
Spanje en Europa: elkaar kruisende boodschappen	129
Brief 24	
Spaanse rechters met schelmenstreken in Europa	133
Brief 25	
Waarom Spanje geen (echte) rechtsstaat is	139
Brief 26	
Waar Europa zijn ziel daadwerkelijk op het spel zette	145
Brief 27	
De Spaanse uitzondering	149
Brief 28	
Een onafhankelijk Catalonië, een federaal Europa	155

Brief 29	
Europese lessen uit Perpignan	161
Brief 30	
Lessen te midden van de strijd	167
Brief 31	
Als Europa de uitdaging niet aankan	173
Brief 32	
Italië, testcase voor de Europese tweesprong	179
Brief 33	
Inzichten	185
Brief 34	
(Niet zo) radicale hervormingen opeisen	191
Brief 35	
Het Hamiltonian moment	197
Brief 36	
Merkel en de EU: fase 3	203
Brief 37	
Europese belastingen	211
Brief 38	
Van het Europese naar het Catalaanse proces	219
Brief 39	
Elk keynesianisme zijn eigen governance	225
Brief 40	
Einde reeks	235
Voorwoord van de catalaanse versie	245
<i>Carles Puigdemont i Casamajó</i>	
Epiloog van de catalaanse versie	249
<i>Lluís Llach</i>	
Voorwoord van de italiaanse versie	253
<i>Concita De Gregorio</i>	
Voorwoord van de duitse versie	259
<i>Bernhard „Felix“ von Grünberg</i>	

Zoals de golven naar het strand rollen, heeft het lot me telkens weer naar het Europees Parlement gebracht. In 1996, toen ik net mijn studie filosofie en politieke wetenschappen had afgerond in mijn thuisstad, Barcelona, overtuigde een goede vriend van de familie me om te solliciteren naar een “Robert Schuman”-beurs, die jaarlijks door het Europees Parlement werd toegekend om een stage van enkele maanden te volgen in de zetel van het Parlement in Luxemburg. Die vriend, Antoni Gutiérrez Díaz, stond jarenlang aan het hoofd van de PSUC, de grote partij in de strijd tegen het franquisme in Catalonië. Hij was er secretaris-generaal, eerst clandestien, toen het regime van Franco nog actief was, en vervolgens, vanaf 1975, gedurende de zogenaamde Spaanse transitie naar democratie, overigens een slecht gekozen naam. De PSUC had om zich heen het verzet tegen de dictatuur georganiseerd en had, tijdens de laatste jaren van die dictatuur, alle democratische politieke krachten verenigd in de zogeheten Catalaanse Raad.

Mijn vader, Alfonso Comín, was ook een van de leiders van de antifrancuistische strijd in Catalonië en Spanje geweest en werd in de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw uiteindelijk lid van de PSUC en van het partijbestuur, als vertegenwoordiger van christelijk links, waarvan hij een van de meest emblematische figuren was. “Guti”, zoals hij ook wel werd genoemd, en mijn vader (die voortijdig aan ziekte was overleden toen ik nog een kind was) werkten niet alleen samen op politiek vlak, ze waren ook goede vrienden, en toen ik afstudeerde aan de universiteit bekommerde

Guti zich over mijn toekomst. Hij raadde me terecht aan om contact op te nemen met de Europese instellingen, om ze, al was het maar voor even, van binnenuit te leren kennen. Hij was op dat moment een van de meest charismatische en gewaardeerde ondervoorzitters van het Europees Parlement, waar hij de parlementaire fractie Europees Unitair Links vertegenwoordigde.

Mijn ervaring van zes maanden als “stagiair” bij het Europees Parlement is bepalend geweest voor mijn politieke overtuigingen: wat tot dan toe een diffuus, passief europeanisme was geweest, dat eerder voortkwam uit de sociale en culturele context waarin ik was opgegroeid - het waren jaren waarin het europeanisme ontegensprekelijk een opmars maakte in de Catalaanse publieke opinie, luttele jaren na de Olympische Spelen in Barcelona, waarin Spanje zichzelf eindelijk als een echt Europees land was beginnen zien, als een modern, normaal land, vergelijkbaar met alle andere gevestigde democratieën in de EU -, werd na die periode bij het Europees Parlement een overtuigd europeanisme. Het waren de jaren na het Verdrag van Maastricht, en de EU was trots en hoopvol op weg naar een monetaire unie, misschien wel de meest ambitieuze stap die zij sinds haar ontstaan had gezet. Doordat ik rechtstreeks kon kennismaken met het Parlement, en vooral ook dankzij het dagelijkse contact met een veertigtal “stagiairs” uit de verschillende EU-lidstaten - toen waren dat er nog 15 - ging ik beter begrijpen wat de europeanistische utopie inhield: wat het potentieel was van het concept van “Europees burgerschap”, een burgerschap waarmee jongeren uit diverse landen, zoals de leden van mijn Luxemburgse gezelschap, zich op gelijke voet konden identificeren, een burgerschap dat geen nieuwe supranationale “nationale identiteit” inhield, maar wel een verzameling van rechten, voor iedereen gelijk, die de EU-instellingen beloofden te handhaven; wat voor potentieel een politiek project had dat

het midden hield tussen de federale en de confederale logica en erop gericht was het totalitaire nationalisme te boven te komen dat Europa in de 20e eeuw tot het grootste kerkhof in de geschiedenis van de mensheid had gemaakt, en ons continent te doen uitgroeien tot de veiligste tempel voor de democratie ter wereld. Ik ging beter begrijpen dat de verdediging van de mensenrechten - te beginnen met de politieke en burgerrechten - de échte bestaansreden van het Europese project vormde en dat de EU zonder die verdediging van de mensenrechten niets is. Ik engageerde me voor de Europese zaak, vanuit de overtuiging dat in een context van neoliberale mondialisering alleen de opbouw van democratische instellingen op supranationaal niveau het evenwicht tussen staat en markt kon herstellen dat het naoorlogse sociale pact had gedefinieerd en de opbouw mogelijk had gemaakt van een zekere welvaartsstaat die het inkomen kon herverdelen, het kapitalisme kon reguleren en minimale sociale rechten voor iedereen kon waarborgen. Dat was kortom het belangrijkste resultaat van mijn semester in de Europese wijk van Luxemburg, in het najaar van 1996.

Ik had me toen nooit kunnen indenken dat ik op een dag naar het Europees Parlement zou terugkeren in de omstandigheden waarin ik dat vandaag, 23 jaar later, heb gedaan: in mijn dubbele hoedanigheid van lid van het Europees Parlement en politieke banneling.

Tussen mijn eerste ervaring met het Parlement als “stagiair” en mijn huidige ervaring als lid van het Europees Parlement, zat echter nog één mislukt contact. In 2015 stond ik immers op het punt deel uit te maken van een Catalaanse onafhankelijkheidslijst bij de Europese verkiezingen. Een paar jaar eerder had ik, met de hulp van Pasqual Maragall - toenmalig president van de Catalaanse regering en overtuigd Europeaan, die voordien burgemeester van het Barcelona van

de Olympische Spelen was geweest -, meegewerkt aan een poging om het Catalaanse autonomiestatuut (de Catalaanse basiswet) te hervormen en de Spaanse staat op weg te zetten naar federalisme en naar erkenning van zijn plurinationali-teit. Die poging stuitte echter op het politieke en culturele offensief van de Spaanse rechts-nationalisten, die afstammen van het franquisme, en op het onvermogen van Spaans cen-trumlinks om daar tegenin te gaan of er zelfs maar weers-tand aan te bieden. Door die mislukking verloor ik in 2015 uiteindelijk mijn vertrouwen in de mogelijkheid om een fede-raal Spanje op te bouwen waarin respectvol wordt omgegaan met de interne nationale diversiteit, een beetje zoals de Euro-pese Unie de eigen nationale diversiteit eerbiedigt, iets waar ik tot dan toe jarenlang in had geloofd. Na het arrest van het Spaanse Grondwettelijk Hof van 2010, dat de hervorming van het Catalaanse autonomiestatuut ernstig ondermijnde, omarmde ruim een derde van de Catalanen - die zich tot dan toe voorstander hadden getoond van een Catalaanse ver-binding met Spanje binnen een of andere federale of confede-rale formule - geleidelijk aan de onafhankelijkheidszaak. En ik met hen.

Toen de centrumlinkse onafhankelijkheidspartij mij in 2015 voorstelde om een belangrijke plek op haar lijst voor de Eu-ropeese verkiezingen te bekleden, stond ik op het punt om op haar bijzonder aantrekkelijke voorstel in te gaan, maar uiteindelijk wees ik het toch af, omdat mijn breuk met de linkse federalistische partij waar ik tot kort voordien toe had behoord, nog erg recent was. Ik koos er daarom voor om de pro-onafhankelijkheidskandidatuur te steunen - die de verkiezingen voor het Europees Parlement in Catalonië ove-rigens zou winnen - zonder er deel van uit te maken, hoewel een mandaat als lid van het Europees Parlement me, na mijn ervaring als "stagiair", uitermate aansprak. Politiek-ethische redenen brachten me er echter toe het voorstel af te wijzen.

Maar het lot is soms koppig. Ik werd op dat moment geen lid van het Europees Parlement, maar een paar jaar later werd ik het alsnog. Toch had niemand toen kunnen voorspellen welke omzwervingen mij terug naar deze instelling zouden brengen. Het was mijn deelname aan de strijd voor het Catalaanse recht op zelfbeschikking - weliswaar een collectieve strijd, maar één die ik vanop de eerste rij heb moeten voeren - die me uiteindelijk tot in het halfroond in Straatsburg bracht.

Zoals bekend, heeft de Catalaanse regering op 1 oktober 2017 een referendum over de onafhankelijkheid georganiseerd, waarvan de Spaanse staat - te weten, de grote partijen en het Grondwettelijk Hof - de rechtmatigheid nooit heeft aanvaard, hoewel er herhaalde, ruim bekende en door prestigieuze juristen gesteunde argumenten waren waaruit blijkt dat een dergelijk referendum perfect verenigbaar is met de huidige Spaanse Grondwet. Of dat het in elk geval minstens net zo verenigbaar is met die grondwet als de twee Québeese referenda van 1980 en 1995 met de Canadese Grondwet, of als het Schotse referendum van 2014 met de Union Act waarbij de opname van Schotland in het Verenigd Koninkrijk is geregeld. En zoals we allemaal weten, eindigde het referendum in Québec niet met een halve Québeese regering in ballingschap, noch werd het referendum in Schotland aangegrepen om de leden van de Schotse regering tot meer dan tien jaar cel te veroordelen. De Spaanse staat trad na het Catalaanse onafhankelijkheidsreferendum in oktober 2017 daarentegen wel bijzonder repressief op tegen de leden van de Catalaanse regering, waarvan de helft - omdat zij de strafrechtelijke vervolging al zagen aankomen - in ballingschap ging, met president Puigdemont op kop, en de andere helft in de gevangenis belandde na exorbitante veroordelingen, een hedendaagse democratie onwaardig.

Wij kozen ervoor om in Brussel in ballingschap te gaan, om-

dat we vanaf dat moment twee politieke doelen zouden nastreven: enerzijds de autoritaire drift van de Spaanse staat ontmaskeren, en anderzijds de legitimiteit van de uitoefening van het Catalaanse recht op zelfbeschikking verdedigen. We waren er bovendien van overtuigd dat de politieke hoofdstad van Europa de meest geschikte plek was om die dubbele strijd te leveren en de Catalaanse zaak te internationaliseren. Sinds het begin van onze ballingschap eind oktober 2017 hebben we de Spaanse repressie tegen ons doen mislukken, omdat we bij de Europese rechtbanken een lange lijst van onbetwistbare successen wisten te boeken: eind 2017 vermeden Belgische rechters de uitlevering van de Catalaanse regering in ballingschap in haar geheel, en in het voorjaar van het volgende jaar weigerden zij de uitlevering van drie van ons om procedurele redenen; in de zomer van 2018 verwierpen de Duitse rechtbanken de uitlevering van president Puigdemont omdat de feiten van oktober 2017 in Catalonië volgens hen hoegenaamd niet konden worden beschouwd als rebellie of opruiing; in 2018 schortten Schotse rechters de uitlevering op van minister Ponsatí, die haar verblijfplaats in België een tijdlang voor Schotland had ingeruild om haar academische activiteiten te hervatten; in augustus 2020 verwierpen de Belgische rechters nogmaals de uitlevering van minister Lluís Puig, ditmaal definitief, op de dubbele grond dat het Spaanse Hoogerechtshof niet bevoegd is om over ons te oordelen, zoals de Werkgroep Willekeurige Opsluiting van de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties al had bepaald, en dat het vermoeden van onschuld niet gewaarborgd was voor het Spaanse gerecht; en in september/oktober 2021 verwierp ook het Italiaanse gerecht de uitlevering van president Puigdemont, op grond van het door het Gerecht van de EU aangevoerde argument dat ons Europees aanhoudingsbevel - het verzoek om uitlevering van Spanje aan de overige EU-landen - momenteel om procedurele redenen geschorst is. Tussen al die gerechtelijke overwinningen en na twee jaar

ballingschap, begrepen we dat we een krachtige spreekbuis als het Europees Parlement wel moesten aangrijpen om de Catalaanse zaak - de zaak van het zelfbeschikkingsrecht, maar ook van de democratie, het is te zeggen, van de verdediging van de politieke en burgerrechten - op Europees en internationaal niveau te verdedigen. Daarom hebben president Puigdemont, minister Ponsatí en ik ons samen kandidaat gesteld voor de Europese verkiezingen van mei 2019, die we ruim hebben gewonnen: onze lijst wist met meer dan een miljoen stemmen de meeste kiezers te overtuigen in Catalonië. Om die nieuwe verantwoordelijkheid effectief te kunnen uitoefenen, moest het Gerecht van de EU, dat in Luxemburg is gevestigd, het Parlement in december van datzelfde jaar er echter toe dwingen onze hoedanigheid van lid van het Europees Parlement te aanvaarden, omdat de Spaanse kiesraad weigerde ons als verkozene te erkennen.

En zo hebben mijn hoedanigheid van lid van de Catalaanse onafhankelijkheidsregering en mijn engagement ten aanzien van het Catalaanse zelfbeschikkingsrecht me dus onverwacht opnieuw naar het Europees Parlement gebracht, naar de instelling die al jaren geleden een oprecht, enthousiast vertrouwen in het potentieel van het Europese project in mij deed ontluiken. Zo vinden mijn huidige strijd en mijn jeugdige idealen elkaar nu.

Catalanisme en europeanisme. Vanaf de eerste dag ballingschap zijn we naar de Europese hoofdstad gekomen om beide doelen te verdedigen. En dat hebben we altijd gedaan vanuit de overtuiging dat ze niet zonder elkaar kunnen. Vanuit de overtuiging dat de Europese samenleving deel moet uitmaken van de oplossing voor het conflict tussen Catalonië en de Spaanse staat. Maar in het besef dat dat alleen zal gebeuren als we de meest democratische instincten van die samenleving en van haar instellingen weten aan te wakkeren.

Daartoe moeten we hen doen inzien dat het hier niet gaat om een conflict tussen nationale identiteiten: dit is geen gevecht tussen “nationalismen” die tegenover elkaar staan, maar vooral een - politiek en cultureel - conflict tussen autoritarisme en democratie.

We hebben het ook gedaan vanuit de overtuiging dat Catalonië een grote kans vormt voor Europa, die het niet mag laten schieten. Want als Europa écht werk wil maken van een sterkere politieke integratie, dan moet het het begrip “staat” opnieuw uitvinden en opnieuw opbouwen. Het project van de EU kan alleen maar overleven als de landen waaruit zij bestaat de oude, moderne opvatting van het begrip “staat” inruilen voor een nieuwe, postmoderne opvatting. Catalonië kan en wil een voortrekkersrol spelen in die heruitvinding. Om historische en sociologische redenen is Catalonië het beste geplaatst om als proeftuin voor een postmoderne opvatting van de staat te fungeren. Daarom hebben we altijd verdedigd dat de erkenning van het Catalaanse recht op zelfbeschikking het Europese integratieproces bevordert, in plaats van het tegen te werken. Een onafhankelijk Catalonië zal altijd een stimulans en motor vormen voor een meer verenigd Europa. Omdat het zal optreden als staat zonder de tics en de inertie van de staten van de 20e eeuw, die Europa er vandaag van weerhouden uit te groeien tot een sterkere, meer democratische politieke unie.

Tot slot hebben we het gedaan vanuit de overtuiging dat catalanisme en europeanisme complementaire doelen zijn, die elkaar voeden en versterken. Voor Catalonië is het noodzakelijk dat de Europese Unie het Catalaanse conflict niet langer als een “interne aangelegenheid” van de Spaanse staat beschouwt. Maar dat is ook nodig voor de EU, want haar stilzwijgen dient uiteindelijk als alibi voor de autoritaire drift van de Spaanse staat. De EU kan het zich echter niet

veroorloven dat het Catalaanse conflict wordt opgelost met repressie, systematische schendingen van de politieke en burgerrechten en schendingen van de meest fundamentele beginselen van de rechtsstaat, dat met andere woorden wordt gekozen voor een oplossing die in strijd is met de Europese waarden, als zij haar eigen fundamenten ten minste niet in gevaar wil brengen.

De EU moet dus deel uitmaken van de oplossing voor het Catalaanse conflict, in het belang van Catalonië, maar ook in haar eigen belang. Want het zelfbeschikkingsrecht van Catalonië eerbiedigen is de enige echte manier om de democratie in Spanje te redden; en de democratie van eender welke Europese staat redden, betekent Europa redden. Daarom hebben wij altijd geloofd dat als Europa Catalonië de rug toekert, het zichzelf zal verliezen. Bij een conflict als dit moet de EU laten zien dat zij haar idealen waarmaakt, dat zij handelt naar haar stichtende waarden, dat zij nog steeds de tempel van de democratie is die zij ons - een groep enthousiaste “stagiairs” uit al haar lidstaten - enkele jaren geleden in Luxemburg beloofde.

Dit boek is een verzameling van de veertig “Brieven uit het hart van Europa” die tussen 2018 en 2020 in het Catalaanse weekblad “La República” zijn verschenen en die het Europees Parlement nu zelf uitgeeft. Een jaar nadat ik in ballingschap ging, begon ik immers een tweewekelijkse samenwerking met dit recent opgerichte medium, net omdat ik aan een niet-gespecialiseerd publiek wilde uitleggen hoe het Catalaanse conflict en het Europese project elkaar doorkruisen, hoe ze op elkaar inwerken, hoe ze zich tot elkaar verhouden, vanaf het moment waarop ze samenkomen. Het gaat om een reeks artikels vanuit Brussel - of eigenlijk vanuit Leuven - waarin ik heb geprobeerd om min of meer expliciet aan te geven dat catalanisme en europeanisme van nature samengaan. De

verwijzing naar het “hart van Europa” in de titel van de reeks is dan ook zowel een geografische als een politieke bepaling: het gaat om artikels die weliswaar zijn geschreven vanuit de Europese hoofdstad, maar die vooral zijn geschreven vanuit de essentiële waarden - vanuit het hart in de axiologische zin van het woord - van het Europese project. Zo zal de lezer in de eerste dertig artikels van deze reeks waarschijnlijk een rode draad ontwaren: ze gaan over wat er in Catalonië gebeurt en, tegelijkertijd, over wat er in de Europese Unie gebeurt, en ze houden steeds het midden tussen de socio-politieke actualiteit en een wat meer theoretische bezinning.

De reeks had moeten eindigen met artikel dertig, dat toevallig samenviel met mijn intrede in het Europees Parlement, na maanden procederen tegen de Spaanse kiesraad - die eerst probeerde te verhinderen dat we op de kieslijst zouden staan en vervolgens, zodra we verkozen waren, zoals ik al heb uitgelegd, probeerde te beletten dat we onze benoemingsoorkonde zouden afhalen. Net op dat moment brak echter de pandemie uit. Gedurende mijn tijd in de Catalaanse regering, de regering die het referendum van 1 oktober organiseerde, was ik minister van Volksgezondheid. Hoewel de pandemie niemand van ons onverschillig kon laten, gold dat des te meer voor iemand die de verantwoordelijkheid had gehad om het gezondheidsstelsel van zijn land aan te sturen. Daarom wijzigde ik mijn plannen en ben ik tijdens de eerste fasen van deze vreselijke gezondheids crisis die de gezondheidsstelsels bijna tot instorten bracht en tijdens de economische crisis en de daaropvolgende sociale schok die deze crisis in heel Europa en in de rest van de wereld teweegbracht aan deze artikelreeks blijven voortschrijven.

De pandemie ontketende plotseling een heleboel discussies over onze manier van leven. Maar in de Europese Unie opende zij vooral het debat over de respons op de meedogenloze

economische stilstand die werd veroorzaakt door de strikte lockdown waartoe het virus ons verplichtte. Ik maakte dit debat net als de overige leden van het Europees Parlement mee vanaf de eerste rij: het was een debat dat impliciet ging over hoe de institutionele opzet van de EU er vanaf nu moest gaan uitzien, opdat zij de gemeenschappelijke schulden die we moesten aangaan om het herstelfonds te financieren, op adequate wijze zou kunnen beheren. Dat herstelfonds was onmisbaar om deze dramatische crisis te kunnen beteugelen met een expansief fiscaal beleid, als aanvulling op het eveneens duidelijk expansieve monetaire beleid dat de ECB van in het begin voerde en dat belette dat de EU dezelfde ernstige fout zou maken - namelijk haar toevlucht nemen tot bezuinigingen - als tijdens de Grote Recessie van 2008.

In de laatste tien artikels van deze bundel wordt het debat over de Catalaanse zaak en haar verwevenheid met de Europese zaak daarom even terzijde gezet, en wordt vooral ingegaan op wat voor soort bestuur de EU in de nabije toekomst nodig zal hebben: een meer “federale” en tegelijkertijd ook democratischere institutionele structuur, die is aangepast aan de nieuwe belastingbevoegdheden die de Europese Commissie zal moeten uitoefenen als antwoord op deze nieuwe gemeenschappelijke schuld.

Toch gaan deze laatste tien artikels in werkelijkheid ook over het conflict tussen Catalonië en Spanje, zij het dan erg indirect en impliciet. Want als de economische crisis ten gevolge van de pandemie de EU echt zal verplichten om een meer federale weg in te slaan, zou dat haar kunnen helpen om de oplossing van dat conflict op een gunstige manier te beïnvloeden. Europeanisme en catalanisme. Catalanisme en europeanisme. Hoe sterker de politieke integratie van de EU, des te gemakkelijker zou het voor Catalonië moeten worden om zijn stem in Europa te laten erkennen. Uiteindelijk

draait het toch allemaal om democratie. Er zijn supranationale - bovenstatelijke - democratische instellingen nodig die doeltreffend kunnen reageren op de economische crisis. Die instellingen zijn echter maar levensvatbaar als zij in staat zijn de verscheidenheid aan identiteiten waaruit de Europese realiteit bestaat, te erkennen; als zij de interne nationale pluraliteit van de EU erkennen en beschermen. Het federale Europa zal plurinationaal zijn of zal niet zijn, zoals we zo vaak hebben gezegd. Het zou ondenkbaar zijn de Europese democratie op te zetten als een mononationale democratie.

Deze les, die de EU zo goed begrepen heeft, die zij bij haar oprichting meteen heeft geleerd en die deel uitmaakt van haar DNA, is de les die de huidige Spaanse staat nog steeds niet heeft geleerd. En die hij - en dat is erger - ook niet wil leren. Dat onvermogen van de Spaanse staat om zijn nationalisme te overstijgen, een nationalisme dat de interne diversiteit ontkent, zagen we voor het eerst bevestigd toen president Maragall probeerde om de hervorming van het Catalaanse autonomiestatuut in te zetten. Die hervorming moest de Spaanse staat doen evolueren in de richting van een meer federaal, meer gedecentraliseerd model dat de eigen plurinationale werkelijkheid onder ogen kon zien. We hebben destijds geconstateerd dat Spaans rechts, in zijn geheel, en een aanzienlijk deel van centrumlinks, de nationale pluraliteit van de Spaanse staat dogmatisch ontkent en tot in de eeuwigheid wil blijven ontkennen. Zij roepen luid dat Spanje maar één natie telt, de Spaanse, die zij identificeren met de Castiliaanse culturele natie.

Als we dat concept op Europese schaal toepassen, zou dat hetzelfde zijn als verklaren dat Europa maar één natie telt, de Europese, die zich evenwel de facto identificeert met de Duitse natie - de Europese natie die het demografische overwicht heeft. Is er vandaag ook maar één Duitse politicus

te vinden die bepleit dat de Europese Unie een mononationaal politiek project moet zijn en dat alle andere volkeren zich met de Duitse natie moeten identificeren? Het was precies die supremacistisch-nationalistische opvatting die het continent tot zijn ergste oorlog bracht. En het was precies om die opvatting tegen te gaan dat eerst de EEG en later de EU werden opgericht. Het huidige Europa is geboren uit de mislukking van die poging van het staatsnationalisme om de eigen hegemonie op te leggen aan anderen.

Maar dit is wel de opvatting die dertig jaar na het einde van de dictatuur van Franco nog steeds de Spaanse politiek overheerst. Spaans rechts - en een al te groot deel van centrumlinks - belijdt nog steeds dit soort supremacistisch nationalisme. Spanje is niet voor niets het enige land in West-Europa waar de democraten de fascisten niet konden verslaan, maar in plaats daarvan na veertig jaar dictatuur een akkoord met hen moesten sluiten. Het is de enige Europese staat die zijn democratie niet heeft opgebouwd op de nederlaag van het totalitarisme. De enige staat die een grondwet heeft die is geschreven door een groep politici en juristen van wie meer dan de helft rechtstreeks uit het franquisme kwamen. Spanje is, als we naar de recente geschiedenis van de Europese staten kijken, de grote uitzondering in de EU - hoewel de EU dat vaak niet of nauwelijks beseft. Dat verklaart in grote mate het waarom van het huidige Catalaanse conflict.

Het Spaanse nationalisme vormt vandaag een ernstig probleem voor de Europese democratie. Het Catalaanse conflict heeft ons immers allemaal laten zien dat de Spaanse staat tot flagrante schendingen van de meest fundamentele politieke en burgerrechten bereid is om zijn territoriale integriteit te verdedigen. Catalonië eist een democratische oplossing voor dit conflict, een oplossing die strookt met de Europese waar-

den, met dat wat de EU kenmerkt als gemeenschappelijk politiek project. Per slot van rekening - laten we het nog een laatste keer herhalen - is het immers hun diep democratische roeping die zowel het catalanisme als het europeanisme kenmerkt. En daar gaat dit boek over: over de democratie in Catalonië, in Spanje en in Europa. Die democratie waarvoor mijn vader, Alfonso Comín, en zijn collega Antoni Gutiérrez Díaz, zoveel op het spel hebben gezet. Om haar te verdedigen, moesten zij vastzitten in de gevangenissen van Franco. Hetzelfde engagement dwong sommigen van ons - en wie had dat ooit gedacht in het Europa van de 21e eeuw - in ballingschap. Maar net zoals zij dit deden, zullen ook wij, in navolging van hun voorbeeld en meesterschap, volharden in onze vreedzame strijd, vanuit de overtuiging en de hoop dat de democratie uiteindelijk altijd zegeviert.

Toni Comín i Oliveres

Een verhaal van twee vaderlanden

In 2002 kwam de vijfde Star Wars-film uit: ‘Episode II - Attack of the Clones’. Het was een film om snel te vergeten. Alleen de ‘opening crawl’ is mij bijgebleven: “There is unrest in the Galactic Senate. Several thousand solar systems have declared their intention to leave the Republic. This separatist movement under the leadership of the mysterious Count Dooku has made it difficult for the limited number of Jedi-Knights to maintain peace and order in the galaxy...”

Jaren later vertaalde ik dat als volgt: “Er heerst onrust in Spanje. Want één van de regio’s heeft te kennen gegeven zich te willen afscheuren. Deze separatistische beweging onder leiding van de mysterieuze Carles Puigdemont maakt het moeilijk voor de regering van Mariano Rajoy om de vrede en de rust te bewaren in het land...”

Separatisten krijgen wel vaker de rol van slechterik in populaire fictie. Alleen al het woord ‘separatist’ klinkt weinig sympathiek. Het roept allerlei negatieve connotaties op. Separatisten lijken scheurmakers die de rust en de vrede verstoren, de harmonie doorbreken en de stabiliteit ondergraven. Die negatieve stereotypen maken het gemakkelijk voor het Spaanse regime en voor de Europese Unie om het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven te criminaliseren.

Maar voor wie ernstig nadenkt wordt het snel duidelijk dat deze anti-separatistische gemeenplaatsen nergens op slaan en dus inderdaad thuishoren in de wereld van de fictie. Als we de stap zetten van ‘A galaxy far, far away..’ naar de echte wereld van vandaag, dan zien we iets heel anders.

Of je dat nu graag hebt of niet, die wereld is opgedeeld in staten. Die indeling speelt een essentiële rol in de wijze waarop onze maatschappij is georganiseerd. Er valt niet aan te ontsnappen dat we allemaal een bepaalde nationaliteit hebben en inwoner zijn van een bepaald land. Dat determineert ook in grote mate onze perceptie van de realiteit. Er is een lijn getrokken op de kaart, en wie aan de overkant woont behoort tot een ander land en is bijgevolg anders.

Soms is de indeling in landen logisch omdat ze bijvoorbeeld wordt bepaald door geografische of culturele factoren. Vaak is de grens tussen staten echter arbitrair. Er valt geen enkele zinnige reden te bedenken waarom Oostenrijk (met 9 miljoen inwoners) wel een onafhankelijke staat is, maar Beieren (met 13 miljoen) niet. Historici kunnen dat natuurlijk uitleggen. Maar ik heb niet de indruk dat de inwoners van Beieren zich daar veel zorgen over maken. Zij lijken zich goed in hun vel te voelen in het grotere Duitse geheel. Het resultaat van die historische toevalligheden wordt niet als problematisch ervaren, en dan is er natuurlijk ook geen probleem.

In andere gevallen wringt dat wel. Waarom is Portugal (met 10 miljoen inwoners) een onafhankelijke staat op het Iberische schiereiland, maar Catalonië (met 8 miljoen) niet? Waarom het piepkleine Luxemburg (met 0,7 miljoen) wel, maar Vlaanderen (met 8 miljoen) niet? Ook dat zouden louter theoretische of historische vragen kunnen zijn, mochten de Catalanen zich thuis voelen in Spanje, en de Vlamingen in België. Maar dat is natuurlijk niet zo.

Als de indeling in staten enerzijds ongelofelijk belangrijk is in de wereld van vandaag, maar anderzijds ook vaak arbitrair en soms omstreden, dan hoeft het niet te verbazen dat die indeling in beweging is, en af en toe wordt aangepast aan nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen. Sinds het begin van de jaren zeventig zijn er in de wereld 56 landen bij gekomen. De jongste telg is Zuid-Soedan.

Alleen in de Europese Unie lijkt men te denken dat de opdeling in landen iets is wat in steen staat gebeiteld en door God is gedecreteerd. Daar mag onder geen beding aan worden getornd. Die inhibitie om te morrelen aan de staten-indeling is allicht vooral een gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Zie maar wat ervan komt als je die indeling ter discussie stelt, is de redenering. Daardoor is het aanpassen van de landkaart een fundamenteel taboe geworden. De landkaart van Europa is wat ze is, en dat moet tot in de eeuwigheid zo blijven, vindt het EU-establishment.

Maar dat is op termijn natuurlijk een onhoudbare positie. Akkoord, de indeling in staten moet niet om de haverklap worden gewijzigd. Als het eens botst tussen Beieren en Berlijn, dan is dat niet onmiddellijk een reden om van Beieren een onafhankelijke staat te maken. Maar in het geval van Catalonië gaat het om een conflict dat al eeuwen aansleept. Catalonië vormt overduidelijk een aparte natie, met een eigen taal en identiteit. Omgekeerd is het ook overduidelijk dat Spanje niet bereid is om die Catalaanse eigenheid ten volle te erkennen binnen een plurinationaal staatsverband. Juist omwille van dit fundamentele en langdurige karakter van het conflict is het volstrekt normaal en zelfs onvermijdelijk dat de vorming van een onafhankelijke Catalaanse Republiek ernstig wordt overwogen. Het zijn de Catalanen zelf die daarover moeten kunnen beslissen, via een bindend referendum. Daar is niets crimineels of immoreels aan.

Ook het streven naar Vlaamse onafhankelijkheid kan bezwaarlijk worden gezien als een plotse gril. Het communautaire conflict in België is al even oud als België zelf. Naarmate het land werd gedemocratiseerd hebben Vlaanderen en Wallonië zich ontwikkeld tot twee verschillende democratieën, met een verschillende taal, verschillende partijsystemen, verschillende media en verschillende publieke opinies. Het resultaat is een land dat zo goed als onbestuurbaar geworden is. En dat weet men maar al te goed, niet alleen in Europa, maar in de hele wereld. Al in 2007 schreef *The Economist*: “Belgium: time to call it a day. Belgium has served its purpose. Belgians need not feel too sad: countries come and go.”

We moeten inderdaad, net zoals *The Economist*, op een meer relaxte wijze naar zulke zaken leren te kijken. Als een staat niet werkt omwille van lang aanslepende en cultureel diep gewortelde conflicten, splits die staat dan gewoon op. Als een belangrijk deel zich al eeuwen lang niet thuis voelt in een land, en een meerderheid wil weg, laat hen dan gewoon een nieuwe staat vormen. What’s the big deal?

Het gekke is dat de Europese eenmaking zo een dedramatisering van separatisme juist zou moeten faciliteren. De economische schaalvoordelen binnen de Europese Unie maken het gemakkelijker om landen op te splitsen, zoals al in 2005 werd aangetoond door de economen Alberto Alesina en Enrico Spolaore. Naarmate de Europese Unie verder federaliseert komt de afscheiding van Catalonië ook in een totaal ander perspectief te staan. Dan moet je dat eerder op één lijn plaatsen met de splitsing van het Zwitserse kanton Bern in 1978.

Het Franstalige district Jura ijverde er al lang voor om zich af te scheuren van het Duitstalige Bern en een afzonderlijk

kanton te vormen. Deze Jura-kwestie heeft jarenlang voor heel wat heisa gezorgd in de Zwitserse politiek. Maar de andere landen keken veel meer geamuseerd toe en haalden hoogstens de schouders op : wat maakte dat nu uit of de Jura al dan niet een afzonderlijk kanton vormde in de Zwitserse federatie ? Inderdaad, wat maakt het uit dat Catalonië, Vlaanderen en Wallonië voortaan aparte deelstaten zouden zijn in het federale Europa? Niet zo veel, ten minste voor wie écht gelooft in die toekomstige Europese federatie.

Ook in Vlaanderen waren velen er lange tijd van overtuigd dat de Europese Unie een bevrijding zou betekenen voor staatloze naties. Binnen de nieuwe Europese politieke ruimte zouden de enge staatsverbanden worden opengebroken. Al vanaf de jaren zeventig keek de Volksunie (de Vlaamse regionalistische partij) hoopvol uit naar een Europa van de regio's. Dat ideaal werd ook overgenomen door de Europese Vrije Alliantie, die mee door de Volksunie werd opgericht. Inmiddels is gebleken dat de Europese Unie de staatloze naties alles behalve heeft bevrijd. Het tegendeel is waar: Europa is eerder een gevangenis gebleken.

Had ik dit tien jaar geleden geschreven, dan zou deze verwijzing naar een gevangenis geklonken hebben als een onschuldige metafoor. Niemand hield het toen voor mogelijk dat vreedzame en democratische separatisten in de Europese Unie ook letterlijk in de gevangenis terecht zouden kunnen komen.

Als ik nu terugdenk aan die turbulente periode in de herfst van 2017, dan moet ik eerlijk toegeven dat ik zelf nooit echt heb geloofd dat het zover zou komen. Nochtans had ik in opiniestukken herhaaldelijk geschreven over de dreiging van een harde repressie. Sterker nog, ik heb, als internationaal waarnemer tijdens het referendum, de brutaliteit van

de *Guardia Civil* aan den lijve ondervonden, letterlijk zelfs. Op 23 oktober, in de aanloop naar de onafhankelijkheidsverklaring van 27 oktober, zei ik op de RTBF-Radio: “Dans la situation hypothétique où le gouvernement catalan partirait en exil, comme lors du temps de Franco, la Belgique serait un choix évident, c’est le pays qui s’est montré le plus sympathique vis-à-vis du mouvement indépendantiste catalan”.

Een paar dagen later schreef Jan Segers hierover een hoofdartikel in Het Laatste Nieuws (27/10/2017): “Bart Maddens vindt Vlaanderen de logische vrijhaven voor een Catalaanse regering in ballingschap. Een afgezette regering. Politieke arrestaties. Vluchtroutes. Asiel. Al die scenario’s klinken vandaag nog steeds fictief. Als een slechte want ongeloofwaardige film.” Eerlijk gezegd, in mijn diepste binnenste dacht ik er toen net zo over. Ik liet me teveel meeslepen door mijn fantasie. Ik had teveel gelezen over Franco, de Spaanse burgeroorlog en de republikeinse vluchtelingen. Maar dat zoiets zou kunnen gebeuren in het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw, in een lidstaat van de Europese Unie? Komaan zeg, get real!

Totdat niet veel later één van de hoofdrolspelers van het Catalaanse drama in onze woonkamer zat: de minister van Volksgezondheid van de Catalaanse regering, Toni Comín. Ik herinner me nog levendig hoe onwerkelijk dit toen aanvoelde. Alsof de fictie binnenbrak in de realiteit. Eerst was er een zekere onwennigheid. Een mens krijgt tenslotte niet elke dag een VIP in ballingschap over de vloer. Was het geen ongezonde nieuwsgierigheid om vragen te stellen over de precieze omstandigheden van de onafhankelijkheidsverklaring, de onverbiddelijke Spaanse reactie en de vlucht naar Vlaanderen?

Maar het was Toni zelf die meteen het ijs brak en honderduit

begon te vertellen daarover. En ook over zijn persoonlijke situatie: zijn familie, zijn man, zijn kleine dochter en de penibele omstandigheden voor zijn gezin. Het had vooral medelijden kunnen opwekken en mij verder doen wegzinken in een post-DUI-depressie. Het tegendeel was het geval. Toni's optimisme en voluntarisme werkten aanstekelijk. Miserabilisme en doemdenkerij waren aan hem duidelijk niet besteed. Zijn ballingschap en de juridische verwickelingen daarrond zag hij vooral als een opportuniteit om het Catalaanse conflict te internationaliseren.

Maar boven alles leerde ik Toni kennen als een warme en hartelijke persoon. Het was het begin van een jarenlange vriendschap. Er waren in die periode heel wat Vlaamsgezinden met een vergelijkbare ervaring. De emotionele gebeurtenissen van eind 2017 hebben intense vriendschapsbanden gecreëerd tussen veel Vlamingen en Catalanen. Nogal wat Vlaamsgezinden waren als waarnemer betrokken bij het referendum en waren getuige van het politiegeweld daartegen. Heel wat Vlamingen boden ook onderdak aan de tienduizenden Catalanen die naar Brussel kwamen voor de grote manifestatie van 7 december, een van de grootste betogingen van de jongste decennia in België.

Tegelijkertijd had dit contact met de Catalaanse separatisten ook iets confronterend voor de Vlaamsgezinden. Die zetten vaak een grote mond op over de Vlaamse onafhankelijkheid, vooral aan de toeg. Het Vlaams Parlement moet buiten de Grondwet treden. Vlaanderen moet zich soeverein verklaren. Maar als puntje bij paaltje komt blijft het altijd bij woorden. De Catalanen daarentegen die spreken er niet enkel over, maar doen het ook. De kracht van een overtuiging kun je afmeten aan het persoonlijke offer dat men bereid is daarvoor te brengen. Dat is eerder klein in Vlaanderen, maar ontzettend groot in Catalonië. Dat dwingt respect en bewondering af.

Wat Anton Van Wilderode ooit dichterlijk formuleerde werd inderdaad realiteit voor de Catalaanse onafhankelijkheidstrijders: “Gevangenschap van zoveel duizend dagen en rechters met de zwaarste straf gereed, de grimme spot van wie zich wijzer weet en boetes tot fantastische bedragen”. Niet enkel de politieke verantwoordelijken werden vervolgd en achter de tralies gezet door het Spaanse regime, maar ook de leiders van de burgerbeweging. De separatistische politici moesten hals over kop een aartsmoeilijke keuze maken: zich onderwerpen aan het Spaanse gerecht en zich in vernederende omstandigheden laten opsluiten, of vluchten. Dat laatste betekende een pijnlijk afscheid van het eigen land, wellicht voor een lange tijd. Carles Puigdemont en Toni Comín leven nu al bijna zeven jaar in ballingschap.

Bovendien hebben de Catalaanse politici ook hun persoonlijke fortuin in de weegschaal gelegd. Sommigen werden geconfronteerd met boetes “tot fantastische bedragen” en met de verplichting om overheidsmiddelen die werden gebruikt voor het referendum terug te betalen. Maar ook duizenden gewone Catalanen moesten jarenlang leven met het zwaard van Damocles van de repressie boven hun hoofd. Mijn collega Tània Verge van de universiteit Pompeu Fabra in Barcelona werd vervolgd en riskeerde zelfs een gevangenisstraf voor het simpele feit dat ze als politicologe lid was van de Sindicatura Electoral, de door de Catalaanse regering ingestelde kiescommissie die moest toezien op het goede verloop van het referendum.

En de Europese Unie? Die stond erbij en keek ernaar, of liever, die keek de andere richting uit. Het Spaanse regime kon gewoon zijn gang gaan tegen de Catalanen, die enkel maar op een geweldloze wijze gebruik maakten van hun democratische recht op zelfbeschikking. Gewone burgers kreupel slaan omdat ze gingen gaan stemmen? Verkozen politici en leiders

van een burgerbeweging achter de tralies zetten omdat ze op een vreedzame wijze ijveren voor onafhankelijkheid? Misbruik maken van het strafrecht om politieke opposanten te elimineren? Dat werd allemaal laconiek afgedaan als een ‘interne aangelegenheid’.

Mocht dit alles gebeurd zijn in een niet-lidstaat, de Europese Unie zou moord en brand geschreeuwd hebben. Gek eigenlijk dat Spanje ongestraft zijn gang kon gaan, terwijl landen als Polen en Hongarije wel werden gesanctioneerd voor het niet respecteren van een aantal democratische basisprincipes. Ik ga die twee landen hier zeker niet goedpraten, maar onder het regime van Viktor Orbán of Mateusz Morawiecki werden politieke opposanten nooit achter de tralies gezet. Hier is overduidelijk sprake van twee maten en twee gewichten.

In feite draait alles rond de politiek correcte consensus binnen de Europese Unie. Waarom treedt het Europese establishment zo hard op tegen Polen en Hongarije? Omdat die landen, inderdaad met democratisch betwistbare middelen, een beleid voeren of voerden dat ingaat tegen die consensus, bijvoorbeeld inzake LGTBQ-rechten en migratie. Waarom wordt Spanje ongemoeid gelaten? Omdat dit land ondemocratische middelen inzet ter verdediging van de politiek correcte consensus. Want Spanje bestrijdt het separatisme en vrijwaart dus de sacrosancte ‘stabiliteit’ binnen Europa. Om die te verdedigen zijn alle middelen goed, ook ondemocratische.

Het probleem van de Catalanen is dat ze hun doel te dicht genaderd zijn. Nog nooit heeft een separatistische beweging in Europa zoveel politieke energie kunnen genereren. Nog nooit kregen separatisten miljoenen burgers op de been. Nog nooit konden ze zoveel sympathie en respect afdwingen door hun volgehouden geweldloze en democratische strijd. Als het

in Catalonië niet lukte, dan zou het nergens lukken, zo leek het wel.

En daarom mocht het niet lukken. Juist daarom riep de droom van een onafhankelijke Catalaanse Republiek zo immens veel tegenkrachten op binnen de gevestigde Europese orde. Juist daarom kreeg Spanje van de Europese Unie de vrije hand om de separatisten genadeloos te vervolgen. Op die manier wilde Europa aan andere ambitieuze regio's een duidelijk signaal geven: begin er niet aan. Hoeveel burgers je ook kunt mobiliseren, hoe veel politieke macht je ook kunt verwerven, hoe sterk ook je argumenten, hoe democratisch en geweldloos ook je strijd, tot de selecte club van Europese Unie-lidstaten word je nooit toegelaten. No way.

Anders gezegd, voor zowel Spanje als de Europese Unie zijn alle middelen goed om de gevestigde orde en de 'stabiliteit' te beschermen. Als puntje bij paaltje komt blijken de democratische basisbeginselen holle woorden. Europa is een monument van hypocrisie.

En toch. Het siert Toni Comín dat hij, ondanks alles, blijft geloven in de Europese Unie. In deze brieven vanuit het hart van Europa doet hij constructieve voorstellen. Hij legt uit hoe het democratische onafhankelijkheidsstreven van de volkeren kan worden gerealiseerd in het kader van een steeds federaler wordende Europese Unie. Dat zou de stabiliteit van de Unie niet ondergraven maar juist versterken, zo argumenteert hij overtuigend. Op basis van zijn ervaringen als Europees parlamentslid denkt hij creatief na over een meer democratisch Europees politiek systeem. Het resultaat is een even boeiend als verrassend boek. De Europese Unie zou er goed aan doen om deze brieven vanuit het hart van Europa ook echt ter harte te nemen.

Ik schreef het al, Toni Comín is een onverbeterlijke optimist en volutarist. Ook al verblijft hij nu al bijna zeven jaar in ballingschap omwille van zijn politieke overtuiging, ook al lijkt het momentum van de onafhankelijkheidsstrijd voorbij, voorlopig toch, Toni blijft één en al optimisme. Het is iemand voor wie het glas altijd halfvol is. En inderdaad, zijn ballingschap in Vlaanderen en de immense persoonlijke offers die hij heeft gebracht, zijn niet tevergeefs geweest. Samen met Carles Puigdemont en Clara Ponsatí heeft hij van de Catalaanse zaak een Europese en internationale kwestie gemaakt. Dat is een niet geringe historische verdienste.

Het is een geluk bij een ongeluk, zoals we hier zeggen. En ik durf te hopen dat er nog een ander geluk is. Namelijk dat Toni en zijn familie in het gastvrije Vlaanderen een tweede vaderland hebben gevonden.

Bart Maddens

De Catalaanse zaak: waar Europa zijn ziel op het spel zet

12.10.2018

De Europese Gemeenschap werd in het leven geroepen om te garanderen dat het continent nooit meer zou worden verscheurd door een broederoorlog. Om de vrede tussen Europese staten te waarborgen. Aangezien het totalitarisme van Hitler en Mussolini de belangrijkste oorzaak van de Tweede Wereldoorlog was geweest en dat totalitarisme zijn oorsprong had in de incenstorting van het liberale kapitalisme in de jaren dertig, was het voor de grondleggers van het Europese project duidelijk dat zij, om hun doel te bereiken, gestaag moesten bouwen aan de democratie, aan duurzame economische welvaart en aan algemeen sociaal welzijn. Het Europese integratieproces berust in de eerste plaats op de strikte eerbiediging van de politieke en burgerrechten. Net zoals het ontstaan van de gemeenschappelijke markt niet los kan worden gezien van het keynesianisme en van de uitrol van de welvaartsstaat.

“Nooit meer nazisme, nooit meer fascisme”, dat werd het stichtend devies van het Europese project. “Nooit meer franquisme”, kunnen wij daar met alle recht aan toevoegen. De afwijzing van het totalitarisme en dus van het supremacistische nationalisme dat dit totalitarisme ontketende, vormt de ziel van Europa. Daarom kon Spanje niet toetreden tot de toenmalige EEG tot de dictatuur van Franco in theorie was opgeheven. Dictaturen hebben nooit deel uitgemaakt van de EU en zullen dat ook nooit kunnen. Dat is ook een van de

belangrijkste redenen waarom Turkije vandaag niet kan toetreden tot de EU - de totalitaire drift van het land.

Toch hebben we door het Catalaanse onafhankelijkheidsproces ontdekt dat het franquisme in Spanje niet helemaal dood is. Integendeel, we zijn tot onze ontsteltenis getuige van een heropleving ervan. Heel de Grondwet wordt gelezen vanuit artikel 2, of liever gezegd, vanuit de zin van dat artikel die de militaire leiding van Franco rechtstreeks aan de grondleggers dicteerde. Het Hooggerechtshof maakt van enkele van de meest heilige politieke en burgerrechten in eender welke democratie - de rechten van demonstratie, van vergadering, van politieke participatie enz. - een daad van rebellie, het beschouwt de uitoefening van die rechten met andere woorden als een daad van geweld. En dat doet het met de steun van een groot deel van de Spaanse politieke klasse en de grote staatsmedia en onder luid applaus van een groot deel van de publieke opinie. Dat alles is franquisme. Geloven dat een vermoedelijke ongrondwettigheid als misdrijf moet worden bestraft, en constitutionele wettigheid dus verwarren met strafrechtelijke wettigheid, dat is franquisme. Wanneer de Spaanse eenheid de meedogenloze onderdrukking van democratisch verkozen politieke leiders rechtvaardigt, is er sprake van een terugkeer van het franquisme. En het meest betreuenswaardige van dit alles is dat een belangrijke speler van Spaans links zoals de PSOE medeplichtig is aan die terugkeer, al is het maar door nalatigheid.

Nu zijn we erachter gekomen dat de transitie geen transitie was. Je kunt immers niet op natuurlijke wijze evolueren van dictatuur naar democratie zonder op zijn minst een zekere breuk. En in het geval van Spanje lijkt vandaag wel duidelijk dat de breuk met het franquistische verleden onvoldoende diep was. Het virus van het franquisme - van een soort Spaans nationalisme dat niet verenigbaar is met de

absolute basisbeginselen van de democratie - blijft diverse staatsstructuren aantasten, waaronder de rechterlijke macht en het leger, een aanzienlijk deel van de media, de grote bedrijven... Het probleem is immers cultureel.

In de gevestigde democratieën van Europa ontdekken steeds meer burgers door de Catalaanse zaak dat het franquisme tot hun verbazing niet helemaal dood is. Nu de Europese publieke opinie meer in het algemeen leert dat er een seculier politiek conflict woedt tussen Catalonië en Spanje, is waar zij het meest geschokt door is niet dat de onafhankelijkheidsbeweging voor de eenzijdige weg heeft gekozen, maar wel dat de staat zich bedient van een in andere EU-landen ongeziene repressie om het onafhankelijkheidsstreven een halt toe te roepen. En zij vraagt zich af - want de vraag wordt inderdaad gesteld - wat zo'n land in de Unie doet.

Het Spaanse nationalisme dat vandaag de bandeloze vervolging van de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging legitimeert, is van dezelfde aard als het nationalisme waartegen de Europese Gemeenschap werd opgericht. Als Europa zwijgt over de Catalaanse situatie, als het stilzwijgend de autoritaire drift van de staat aanvaardt, verloochent het zijn stichtende missie. Het zou zoveel betekenen als zou het zijn ziel opgeven.

De eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring en de uitdaging van een federaal Europa

---

26.10.2018

Toen het Catalaanse parlement een jaar geleden formeel de onafhankelijkheid uitriep - de materiële onafhankelijkheidsverklaring hadden de burgers al op 1 oktober afgelegd - waren veel mensen in Europa bang of op zijn minst bezorgd. Vooral de elite: regeringen, economische leiders, opiniemakers enz. Vanuit een volgens hen europeanistisch oogpunt vroegen zij zich af of een sterkere versnippering van het politieke landschap op het continent het Europese integratieproject niet nadelig zou beïnvloeden. Als Catalonië een precedent zou scheppen en andere regio's van de EU zijn voorbeeld zouden volgen, zou dat het Europese proces, waarin momenteel zo moeilijk vooruitgang te boeken valt, dan niet in het gedrang brengen? De demagogische versie van dat argument luidt als volgt: als het Europese project steeds meer verschillende staten wil verenigen in gemeenschappelijke politieke instellingen, dan staat een onafhankelijkheidsproces daar haaks op, aangezien het verdeelt wat voorheen verenigd was. Terwijl we in het Europa van de 21e eeuw steeds meer verenigd willen zijn, zorgt de onafhankelijkheid van Catalonië ervoor dat we steeds verder uit elkaar gaan.

Demagogie ten top, want wat die elite zich niet realiseerde, was dat de EU die 27e oktober dankzij Catalonië - indirect, zonder het te weten - een van de belangrijkste stappen van

de afgelopen jaren aan het zetten was in de richting van een sterkere politieke integratie. De eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring heeft een onschatbare bijdrage geleverd aan het idee van een federaal Europa. Want wat veel europeanisten die een federaal Europa aanhangen er niet bij vertellen, is dat een verdere politieke integratie niet wordt belemmerd door de proliferatie van kleine staten, maar wel door het bestaan van grote staten en door hun behoudsgezindheid. De echte rivaal van een hypothetisch “Brussel, federale hoofdstad van Europa” is niet Amsterdam of Wenen of Kopenhagen... en zelfs niet Barcelona. De echte rivalen zijn Berlijn, Parijs... en Madrid.

Alle Europese staten koesteren een amalgaam van tegenstrijdige belangen wat hun relatie met de EU betreft: ze zitten gevangen tussen de middelpuntzoekende belangen die hen als vanzelfsprekend naar een volledige politieke unie zouden drijven - tot ze een soort Verenigde Staten van Europa zouden worden -, en de middelpuntvliedende belangen die hen ertoe brengen de huidige staat van verlamming te handhaven. Maar waar de kleine staten, hoe intens hun middelpuntvliedende belangen ook mogen zijn, niet sterk genoeg zijn om de krachten tegen te houden die van nature naar meer integratie streven, zijn de grote staten dat wel. Je zou kunnen aanvoeren dat het de grote staten zijn - Duitsland en Frankrijk - die vandaag de motor van de Europese integratie vormen. Precies, en kijk hoe langzaam het gaat! Het toont nog maar eens aan dat deze motor sputtert.

De stelling is dan ook deze: het bestuursniveau dat de beste aanvulling vormt op een echte Europese regering - die we op dit moment niet hebben - zijn de regio's of de kleine staten, niet de grote staten. Naarmate de politieke taken die in een gemondialiseerde wereld moeilijk op staatsniveau te handhaven zijn - met name de taken die verband houden met

de economie, zoals het handelsbeleid, het begrotingsbeleid en het monetaire beleid - op supranationaal vlak worden geïntegreerd, moeten alle bevoegdheden die de levenskwaliteit van de burgers aangaan, zoals sociale rechten (onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid), culturele rechten enzovoort, worden overgeheveld naar bestuursniveaus die dichterbij die burgers staan. Dat is subsidiariteit: bevoegdheden naar boven delegeren, om een federale EU-regering mogelijk te maken, en naar beneden, naar een schaal die overeenkomt met die van kleine staten of regio's van grote staten.

Federale integratie en *devolutie* zijn dus complementaire politieke tendensen. En onafhankelijkheid zoals die van Catalonië is in feite niets meer dan een tot het einde doorgetrokken devolutie. Het afbouwen van de grote natiestaten van de EU - Spanje, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk of Italië - is een absolute voorwaarde voor de opbouw van de Verenigde Staten van Europa. In 1996 hield Pasqual Maragall, toen nog voorzitter van het Europese Comité van de Regio's, in Brussel een conferentie over de rol van de regio's in de Europese constructie. Ik had de gelegenheid die conferentie bij te wonen als jonge stagiair van het Europees Parlement, en ik herinner mij hoe stoutmoedig zijn beschouwing me toen leek: "De echte bondgenoten van het Europese project zijn de regio's, niet de staten; zonder meer subsidiariteit naar beneden, kan er geen sprake zijn van meer subsidiariteit naar boven."

Wij willen een onafhankelijk Catalonië binnen Verenigde Staten van Europa. Bouwen aan het eerste helpt ons veel meer dan we denken op weg naar het tweede. We hebben al zo vaak gezegd dat Europa de oplossing vormt voor Catalonië. Maar wat we nog niet vaak genoeg hebben gezegd, is dat Catalonië - of dat waar het Catalaanse politieke proces voor staat - misschien wel de oplossing vormt voor Europa.

Onmiskenbare transitities

09.11.2018

Jan Peumans, voorzitter van het Vlaams Parlement, stelde een paar weken geleden expliciet dat de Spaanse staat momenteel niet voldoet aan de voorwaarden om deel uit te maken van de Europese Unie. Zijn uitspraken zijn een concreet en tastbaar voorbeeld van de politieke resultaten die we bereiken door de Catalaanse zaak te internationaliseren. Peumans vertelt niets wat veel andere Europese politici ons niet eveneens hebben verteld, vaak tijdens publieke ontmoetingen, maar soms ook in privégesprekken gedurende de afgelopen maanden. We hoorden het van ambtenaren uit diverse landen - uit het zuiden, het centrum en het noorden van Europa - en van alle ideologieën - links, groen, sociaaldemocratisch, liberaal, christendemocratisch of conservatief. Als mensen van zulke uiteenlopende regio's en partijen het met elkaar eens zijn, dan is dat omdat zij, als ze het Catalaanse conflict bekijken, snel beseffen dat er duidelijk een aantal onmisbare democratische beginselen zijn geschonden. En, belangrijker nog, omdat zij constateren dat als Spanje vandaag bepaalde democratische basisregels naast zich neerlegt, dat is omdat het land geen echte transitie heeft doorgevoerd.

Als je een Duitser vraagt welke rol de nazipartij heeft gespeeld bij het opstellen van de Grondwet van Bonn - de Duitse grondwet van 1949, die nu nog steeds van kracht is -, dan zal hij normaal gezien denken dat hij de vraag niet goed begrepen heeft en je vragen om ze te herhalen. De vraag alleen is hem ondenkbaar, de nazi's hebben immers geen enkele

rol gespeeld bij het bepalen van de spelregels voor de Duitse democratie na de oorlog. In Spanje daarentegen hadden ten minste twee van de zeven auteurs van de Grondwet van '78 belangrijke verantwoordelijkheden onder het regime van Franco.

In Italië en in Duitsland werden de fascistische partij en de nazipartij, of de opvolgers daarvan, volledig uitgesloten van de wetgevende organen die na de oorlog de respectieve constituerende processen van die landen uitvoerden. In Duitsland vond er zelfs een grote schoonmaak plaats om elk spoor van nazisme te wissen uit de rechterlijke macht, de overheid, de media, de politieke instellingen en het onderwijs. "Denazificatie" heet dat, precies het tegenovergestelde van wat er tijdens de transitie is gebeurd in Spanje. Daar aanvaardden we dat we de nieuwe democratie allemaal samen zouden opbouwen, franquisten en democraten. Het is wel duidelijk dat Duitsland en Italië de oorlog verloren tegen de liberale democratieën, en dat het die democratieën waren, als bezettende macht, die ervoor hebben gezorgd dat de krachten en denkwijzen van het oude regime niet verscholen zouden overleven in belangrijke machten van de staat.

Het contrast tussen onze transitie en die van andere Europese landen met soortgelijke totalitaire regimes als het franquisme, kon niet groter zijn. Terwijl in Duitsland na een paar jaar een krachtige studentenbeweging op gang kwam om aan te klagen dat de "denazificatie", hoewel zij tot 200 000 aanhoudingen en 5 000 veroordelingen van voormalige hooggeplaatste functionarissen van het naziregime had geleid, ontoereikend was, wegens te permissief en niet strikt genoeg, wordt in Spanje al 40 jaar de lof gezongen van een regimewissel die nu een grote klucht blijkt. De franquistische opvatting van de staat - dat antidemocratische nationalisme dat stelt dat de eenheid van het vaderland heilig is en

alles rechtvaardigt - is immers niet alleen nog steeds springlevend in veel overheidsinstellingen, maar, en dat is erger, domineert ook de politieke cultuur van een aanzienlijk deel van de Spaanse burgers.

Toen Hitler en Mussolini stierven, was minstens de helft van de Duitsers en de Italianen aanhangers van het regime, ongeveer hetzelfde aantal als in Spanje in 1975. Als Duitsland en Italië een verregaande “denazificatie” en “defascificatie” nodig hadden om een echte democratie op te bouwen, hoe hebben wij dan kunnen geloven dat Spanje een normale democratie kon worden zonder op zijn minst een minimale “defranquistificatie”? Nee, je kunt niet van een totalitair regime naar een internationaal erkende rechtsstaat gaan via een simpele natuurlijke evolutie, louter door het verstrijken van de tijd. Laten we niet vergeten dat alleen in Catalonië de terugkeer van Tarradellas het mogelijk maakte om het republikeinse institutionalisme te herstellen en zo, al was het maar symbolisch, met de dictatuur te breken.

Een groot deel van de Spaanse samenleving heeft decennialang willen geloven dat zij een transitie had doorgemaakt, terwijl dat niet zo was. Door zichzelf voor de gek te houden, heeft zij de Europese Gemeenschap voor de gek gehouden, die haar niet als lid had kunnen aanvaarden als zij het verhaaltje niet had geloofd dat de Spaanse staat een normale democratie was geworden. Maar vandaag zorgt de internationalisering ervoor dat Europa sneller dan we hadden gedacht ontwaakt uit die leugen. En Peumans is een niet onaanzienlijk teken van dit ontwaken.

De regels van Varoufakis

23.11.2018

Toen een jaar geleden de helft van de regering werd gevangengezet en de rest in ballingschap ging, was een van de Europese stemmen die deze situatie het krachtigst aan de kaak stelde die van Yanis Varoufakis. Tijdens een persconferentie in Barcelona begin november verklaarde de voormalige Griekse minister van Financiën en stichter van de Democracy in Europe Movement 2025 (DiEM25) zich als Europees burger “beschaamd” te voelen over het feit dat er in Spanje “politieke gevangenen” waren. “Niemand kan begrijpen, en het zou niet mogen gebeuren, dat politici die vreedzaam hebben gehandeld in de cel terechtkomen (...) Dat Puigdemont in België zit, doet de wereld zich afvragen wat er in Europa gebeurt; de hele wereld kijkt naar Europa”, zei Varoufakis. En hij verkondigde, doelend op het feit dat schendingen van de burgerrechten manifest onvereenigbaar zijn met het Europese project: “Catalonië is een Europees probleem dat een Europese oplossing vereist”. En ook dat “de Catalaanse crisis niet de enige noch de laatste crisis is die Europa zal doormaken” en dat dit ontkennen neerkomt op het “niet aanvaarden van onze verantwoordelijkheid als Europese burgers”.

Toch is het interessantste van dit alles dat Varoufakis in zijn verklaringen impliciet uitging van het onlosmakelijke verband tussen het schenden van de burgerrechten en het ontkennen van het recht op zelfbeschikking. Wanneer het recht op zelfbeschikking van een volk dat vastberaden is

dat recht uit te oefenen, niet wordt erkend, kom je immers in een repressieve spiraal terecht die onverenigbaar is met de eerbiediging van de grondrechten. Of positief gezegd: als Europa die rechten wil blijven beschermen – als Europa met andere woorden Europa wil blijven –, dan moet het ook het recht op zelfbeschikking eerbiedigen. Varoufakis kwam daarom naadloos tot de conclusie dat Europa moet toelaten dat er in zijn midden nieuwe staten worden opgericht. Er zou dan ook een Europese regeling moeten zijn die onafhankelijkheidsreferenda beschermt en regelt.

Laten we eens goed kijken naar de logische kracht en de politieke betekenis van dat argument. We zeggen niet dat het “goed zou zijn” dat de EU de onafhankelijkheid van haar regio’s ten opzichte van haar huidige staten zou toelaten. Of dat dat “verenigbaar zou zijn met het Europese project”. Nee, het idee is veel eenduidiger: de EU “moet” het recht op zelfbeschikking van haar gebieden “waarborgen”, want als zij dat niet doet, schendt zij op flagrante wijze haar eigen grondbeginselen. De EU is dus politiek en moreel verplicht om het recht op zelfbeschikking te regelen.

Anders gezegd, zijn er maar twee manieren om de uitdaging van een gemobiliseerde samenleving die haar onafhankelijkheid nastreeft aan te pakken: de manier waarop het VK dat met Schotland heeft gedaan, en de manier waarop Spanje dat met Catalonië heeft gedaan. De Schotse oplossing is verenigbaar met de beginselen en waarden van de EU, de Catalaanse duidelijk niet. Het is dan ook de EU die de verantwoordelijkheid op zich moet nemen om te waarborgen dat alle mogelijke gevallen op het continent op Schotse wijze worden behandeld. Dat betekent breken met het beginsel dat gevallen zoals het Catalaanse een interne aangelegenheid zijn van de staat waarin ze zich voordoen, en het betekent ook dat de EU een gemeenschappelijke regeling

moet vaststellen voor de uitoefening van het recht op zelfbeschikking. Dat zou inderdaad revolutionair zijn. Maar het is wel absoluut noodzakelijk als we willen dat de EU een ruimte van vrijheden blijft en geen ruimte van repressie wordt.

Vandaar dat Varoufakis, in zijn toespraak van een jaar geleden, naadloos overging van zijn aanklacht tegen de schending van de burgerrechten in Catalonië op de regels die deze Europese regeling volgens hem moest omvatten. Dat waren er meer concreet twee: 1. Als de regionale verkiezingen in een gebied met wetgevende instellingen worden gewonnen door formaties met een onafhankelijkheidsprogramma die een “absolute meerderheid van de zetels, maar ook van de stemmen hebben behaald (waarbij de helft plus één al geldig zou moeten zijn)”, dan moet er in dat gebied een juridisch bindend referendum worden gehouden. 2. Dat referendum moet worden gehouden “in coördinatie met de EU” en “op zijn vroegst een jaar na die verkiezingen”, teneinde “een samenhangend debat te waarborgen”.

Bij een overwinning van de pro-onafhankelijkheidspartijen, stelt Varoufakis drie voorwaarden voor opdat de nieuwe staat die uit het referendum is ontsproten, in de EU zou blijven: 1. deze staat moet de vrijheid van verkeer waarborgen; 2. hij moet het burgerschap van de nieuwe staat aanbieden en niet opleggen, en laat burgers dus de “keuze” om hun voormalige burgerschap te behouden, of om een dubbel burgerschap te krijgen; 3. hij moet “ten minste hetzelfde niveau van fiscale overdrachten naar de overige, armere gebieden van het land handhaven, zij het dan in de vorm van solidaire investeringen” - of, zo zouden wij verduidelijken, een rechtvaardig niveau van fiscale overdrachten overeenkomstig het ordinaliteitsbeginsel¹. Deze regels en voorwaarden van Varoufakis kan elke democraat, behoudens enige precisering,

De interne vijand

07.12.2018

De Europese Unie schippert vandaag tussen autoritaire regressie en democratische verdieping. Dat is de dramatische tweesprong waarop het continent is aanbeland. Heel wat Europese landen kennen een heropleving van een extreemrechts neopopulisme: van het Franse Front National (21 %) tot Alternative für Deutschland (12 %), van de Oostenrijkse liberale partij (26 %) tot de Zweden-democraten (13 %), over de Deense Volkspartij (21 %), de Italiaanse Lega Nord (17 %), het Poolse Recht en Rechtvaardigheid (37 %) en het Hongaarse Jobbik (19%) waarbij het Fidesz van eerste minister Viktor Orbán verbleekt. (Tussen haakjes het resultaat van deze partijen bij de laatste algemene verkiezingen in hun land.) Om het nog niet te hebben over het extreemrechts van Wilders in Nederland, het Vlaams Belang in België of UKIP in het VK. Hoewel zij andere accenten leggen, gaat het telkens om politieke krachten die hun afkeer voor de Europese elite combineren met een uitdrukkelijk xenofob discours en autoritaire - soms aan filofascistische of neonazistische benaderingen grenzende - recepten voorstellen om alle crises van onze tijd op te lossen.

In Spanje is extreemrechts, tot nu toe comfortabel beschut binnen de PP, zich beginnen te uiten met een eigen merk, VOX, dat in Andalusië met onvermoede kracht is doorgebroken. Maakt dat de Spaanse staat Europeser? Niet bepaald. Terwijl de overige politieke krachten, rechts inbegrepen, in de meeste EU-landen een cordon sanitaire opzetten om extreemrechts te isoleren zodra het ten tonele verschijnt, hebben de Partido Popular en Ciudadanos (PP en C's) in

Spanje al laten weten geen graten te zien in een verbond met extreemrechts om te kunnen regeren. Dat is het verschil tussen de Europese rechtse partijen, die voortkomen uit een democratische en zelfs antifascistische traditie (Churchill, De Gaulle, Adenauer enz.), en Spaans rechts, dat rechtstreeks afstamt van het franquisme.

Historisch gezien breekt extreemrechts in Europa door wanneer het kapitalisme zijn belofte van welvaart voor de middenklasse niet inlost. In de jaren dertig was het totalitarisme in Europa de valse reddingsboei van samenlevingen die verarmd waren door de ineenstorting van het liberale kapitalisme. Tegenwoordig staat extreemrechts op uit de assen die zijn achtergebleven na een crisis van het neoliberale model die het verhaal van de Europese elites aan diggelen heeft geslagen, het verhaal dat de euro de poort moest zijn naar economische convergentie tussen de landen en naar een groei waarvan een grote meerderheid van de Europeanen zou profiteren. Maar sinds de invoering van de eenheidsmunt is de ongelijkheid tussen de EU-landen en binnen de meeste van die landen toegenomen.

Wanneer het kapitalisme faalt en de sociaaldemocratie niet in staat is om een consequente uitweg te bieden, zoeken de Europese samenlevingen naar een zondebok die ze de schuld kunnen geven voor hun angsten. Het extreemrechts van de jaren dertig vond die zondebok in de externe vijand en kanaliseerde de systemische frustratie van de respectieve samenlevingen in een oorlog tussen staten. Het extreemrechts van de 21e eeuw heeft in migranten de ideale interne vijand gevonden: xenofobie vormt dan ook de ruggengraat van zijn discours.

Het Spaanse extreemrechts vindt zijn belangrijkste interne vijand echter niet in de immigratie. De overtuiging dat het

meest ongecompliceerde anticatalanisme de sleutel tot de Andalusische verkiezingscampagne is geweest, bewijst dat de rol van interne vijand in Spanje wordt vervuld door niemand minder dan de Catalaanse identiteit. Spaans extreemrechts verwerpt de nationale diversiteit van het land nog krachtiger dan de etnische diversiteit van de samenleving. Het ultrarechts dat in Spanje de Catalanen aanvalt, is hetzelfde ultrarechts dat in Oostenrijk, Nederland, Frankrijk, Denemarken en Duitsland migranten aanvalt. Maar dit doet ons beter inzien dat de strijd voor de integratie van nieuwkomers en de strijd voor zelfbeschikking twee zijden van dezelfde medaille zijn: van een democratie die in staat is om al haar burgers als gelijken te erkennen, ongeacht hun identiteit.

Wat is er nodig om de autoritaire drift van de Europese samenlevingen af te weren? De grenzen openhouden betekent de nederlaag van extreemrechts in de Noordse en Centraal-Europese landen. De zelfbeschikking van Catalonië verwezenlijken betekent de nederlaag van extreemrechts in Spanje. De democratie is gered wanneer de autoritaire partijen, in welk EU-land dan ook, mislukken in hun opzet om hun specifieke zondebok te offeren.

Catalonië is dan ook niets meer dan een van de specifieke slagvelden van deze grote algemene strijd tussen democratie en autoritarisme die de EU in zijn greep houdt. Ons zelfbeschikkingsproces ten einde voeren is ook onze specifieke bijdrage aan het stoppen van het nieuwe - maar in werkelijkheid zo oude - ultrarechts dat Europa vandaag langs verschillende flanken bedreigt. Als de strijd in Catalonië wordt gewonnen door de democraten, zal dat in werkelijkheid dus een overwinning zijn voor alle democraten op het hele continent.

Het stabiliteitsbeginsel

21.12.2018

De grote tegenstander van het recht op zelfbeschikking is historisch gezien altijd het zogeheten stabiliteitsbeginsel geweest. Zo lijkt het op het eerste gezicht rechtvaardig en moeilijk te weerleggen dat de grenzen tussen landen op democratische wijze moeten kunnen worden vastgesteld, liever dan met geweld, door volkeren via de stembus vreedzaam te laten kiezen in welke staat ze willen leven. Maar zoals we weten, zijn de zaken iets ingewikkelder dan dat, eerst en vooral omdat die volkeren in gebieden leven die uit cultureel, nationaal en identitair oogpunt gelukkig niet homogeen zijn.

Net daarom stellen de voorstanders van een democratische opvatting - eerder dan een nationalistische opvatting - van het recht op zelfbeschikking voor dat wanneer er in eenzelfde gebied zowel burgers samenleven die de staat waartoe ze behoren, willen verlaten, als burgers die willen blijven, een referendum wordt gehouden om dat collectieve dilemma op te lossen aan de stembus. Dat lijkt ongetwijfeld de meest rechtvaardige oplossing. De “regel van Varoufakis” waar we het in de vierde brief over hadden en die stelt dat er een onafhankelijkheidsreferendum moet kunnen worden gehouden in gebieden waarin er in het parlement een absolute meerderheid voorstander is van zo'n referendum, is niet meer dan een praktische toepassing van dat idee. Wanneer een staat het recht van zijn regio's erkent om een parlement te hebben, aanvaardt hij ook dat dat huis uiting geeft aan de democratische wil van die regio. Als de meerderheid van

de burgers van die regio een onafhankelijkheidsreferendum wil organiseren, welke goede reden zou er dan zijn om dat te verhinderen?

De grote reden om een dergelijk vlekkeloos, democratisch ingegeven argument tegen te spreken, is altijd - al sinds de 19e eeuw, toen dit argument voor het eerst opdook - het stabiliteitsbeginsel geweest. Dat komt in wezen neer op het volgende: als we alle volkeren over zichzelf laten beschikken, wat in essentie een eenvoudig democratisch beginsel is, brengen we de territoriale integriteit van de staten in het gedrang, zullen de politieke grenzen om de haverklap veranderen en zal de internationale gemeenschap verzanden in chaos. Economische welvaart en sociale vooruitgang, of vrede en veiligheid, uiteindelijk toch de grote doelen die staten worden verondersteld na te streven, hebben met andere woorden stabiele overheidsinstellingen nodig, die in alle rust hun werk kunnen doen, en als de grenzen voortdurend onderworpen zouden zijn aan een dermate onvoorspelbaar criterium als het recht op zelfbeschikking, dan zou die stabiliteit opgeblazen worden. En daarmee ook al datgene wat van een staat kan worden geëist: economische groei, sociale rechten en welzijn, defensie en openbare orde enzovoort.

Toch is het in volle 21e eeuw en binnen de Europese Unie de objectieve kracht van dat beginsel die wordt opgeblazen. Toen de Europese staten alles moesten doen - ze hadden een centrale bank en een munt, hun eigen onafhankelijke fiscale beleid, ze regelden de handel, hadden hun eigen leger en diplomatie enz. -, kon de mogelijkheid om de politieke grenzen om de haverklap aan te passen inderdaad een groot praktisch probleem vormen, om het zo maar even te zeggen. Maar nu veel van dat beleid steeds meer geïntegreerd is op Europees niveau, nu we een gemeenschappelijke munt hebben

die door de ECB wordt gereguleerd en een gemeenschappelijk handelsbeleid, nu de EU-lidstaten bijvoorbeeld ernstig overwegen om hun defensiebeleid te verenigen, kun je je afvragen hoe dat beleid de oprichting van nieuwe staten binnen de EU zou beïnvloeden. Het antwoord is: erg weinig, of in elk geval veel minder dan vroeger het geval zou zijn geweest. Staatloze regio's of naties van de EU kunnen met andere woorden over zichzelf beschikken zonder dat het beleid en de instellingen die stabiliteit nodig hebben om hun werk te kunnen doen, in het gedrang komen.

Uiteraard is er veel ander beleid dat ook vandaag nog een bevoegdheid van de staat is en dat niet snel naar het communautaire niveau zal worden getild. Maar voor veel van dat beleid - met name het beleid inzake sociaal welzijn, maar ook het beheer van de openbare orde - wordt steeds duidelijker dat het doeltreffender kan worden uitgeoefend op een nabijer bestuursniveau dan vanuit een verre hoofdstad. Voor dat andere beleid moet dus het nabijheidsbeginsel overheersen, en niet het stabiliteitsbeginsel. En dit pleit opnieuw voor het zelfbeschikkingsrecht.

Al deze argumenten leiden tot een duidelijke conclusie: hoewel het stabiliteitsbeginsel in de 20e eeuw ontegensprekelijk een goed argument was om zich te verzetten tegen een democratische opvatting van het recht op zelfbeschikking, neemt de kracht van dat argument in het Europa van de 21e eeuw zienderogen af. Onze tijden vergen een meer geïntegreerde, meer federale EU, waarbinnen de regio's van Europa die dit willen, over zichzelf kunnen beschikken en desnoods in alle vrijheid kunnen beslissen om "onafhankelijk te worden" - in overeenstemming met wat het woord "onafhankelijkheid" binnen de EU kan betekenen.

Dingen die staten hebben

06.01.2019

De staten van Europa hebben in de meeste gevallen een aantal specifieke kenmerken. Een minimale bevolkingsgrootte, doorgaans meer dan 5 miljoen inwoners. Een taal die specifiek is voor die staat, en gemeenschappelijk is voor al zijn burgers. Eigen instellingen met een lange geschiedenis. Een hoofdstad (of grootstedelijk gebied) met een aanzienlijke bevolkingskern, van meer dan een miljoen inwoners, met internationale verbindingen. Aanzienlijke economische macht, met een bbp van meer dan 200 000 euro. Een oppervlakte van ten minste 30 000 km².

Dat zijn gebruikelijke kenmerken, maar niet alle EU-lidstaten voldoen aan al die kenmerken. In de EU kunnen zuiver theoretisch bekeken vier soorten gebieden voorkomen: gebieden die aan alle kenmerken voldoen en staten zijn; gebieden die staten zijn zonder aan alle kenmerken te voldoen; gebieden die niet alle kenmerken voldoen en ook geen staten zijn, en gebieden die aan alle kenmerken voldoen, maar toch geen staten zijn.

In de eerste groep, de gebieden die aan alle kenmerken voldoen en staten zijn, vinden we alle grote landen van de EU: Duitsland, Frankrijk, Italië, het Verenigd Koninkrijk, Spanje, maar ook andere landen als Polen, Nederland, Zweden, Denemarken, Ierland of Finland. Deze groep kunnen we beschouwen als de “normale” groep, maar in louter wiskundige termen vormen deze landen geen meerderheid binnen de huidige 28 lidstaten van de EU.

In de tweede groep vinden we zo'n beetje van alles: hij omvat

alle landen - een vijftiental, op een totaal van 28 - waarvan het bbp geen 200 000 euro bedraagt; en alle landen - minder dan tien, op een totaal van 28 - waarvan de bevolking geen 5 miljoen inwoners telt. Er zijn staten die aan bijna alle vermelde kenmerken voldoen, op enkele na: Griekenland of Hongarije halen bijvoorbeeld geen bbp van 200 000 euro, Ierland telt (net) geen 5 miljoen inwoners, Oostenrijk heeft geen andere taal dan Duitsland enzovoort.

In feite is het niet zo moeilijk om een overzichtstabel te maken, met aan de linkerkant alle landen van de EU en bovenaan de zes gebruikelijke kenmerken van een EU-staat - bevolking, specifieke taal, historische instellingen, bbp, grootte van de hoofdstad en oppervlakte -, om dan na te gaan welke staten aan welke kenmerken voldoen. Ik zou de lezer willen vragen om dat eens te doen. Er zullen vier blokken uit komen: de staten die aan alle kenmerken voldoen, de staten die aan alle kenmerken behalve één voldoen, de staten die aan alle kenmerken behalve twee voldoen en de (weinige) staten waarvoor meer dan twee kenmerken ontbreken. Zo voldoen Malta en Luxemburg slechts aan twee van de zes kenmerken - een specifieke taal en historische instellingen.

De derde groep omvat de gebieden van de EU die geen staten zijn maar die politiek-administratief worden erkend door hun staten - en die we hier om praktische redenen "regio's" zullen noemen. De overgrote meerderheid van de regio's van de EU voldoet niet aan de meeste van de zes genoemde kenmerken. Voorbeelden zijn er genoeg: de Duitse Länder hebben geen andere taal dan het Duits en vele ervan hebben geen grote hoofdstad met meer dan een miljoen inwoners, en hetzelfde kan worden gezegd van de regio's van Frankrijk of Italië. Net zoals we het "normaal" kunnen vinden dat staten aan elk of bijna elk van de zes kenmerken voldoen, kunnen we het, statistisch gezien, ook "normaal" vinden dat regio's

aan weinig of heel weinig kenmerken voldoen. Er zijn zelfs enkele regio's die aan geen enkel kenmerk voldoen.

Laten we even kijken naar die regio's van EU-landen die momenteel geen staat zijn, maar die relevante partijen hebben die ernaar streven dat hun regio ooit een staat wordt: Schotland, Vlaanderen en Baskenland. (Catalonië noemen we niet in dit rijtje, u zult zo meteen begrijpen waarom.) Deze regio's voldoen aan veel van de zes kenmerken, maar in geen enkel geval aan alle: Schotland heeft geen andere specifieke taal dan het Engels en zijn hoofdstad telt verre van een miljoen inwoners; Vlaanderen heeft een oppervlakte die veel kleiner is dan 30 000 km² en Antwerpen, zijn grootste stad, telt maar een half miljoen inwoners; Baskenland voldoet noch aan het kenmerk van bevolking, noch aan dat van oppervlakte, noch aan dat van het bbp.

Tot slot komen we bij de vierde groep: die regio's die aan de zes kenmerken voldoen en desondanks geen staat zijn. Zijn die er? Het lijkt misschien vreemd dat als ruim een derde van de EU-staten aan alle kenmerken voldoet en veel EU-staten niet aan alle kenmerken voldoen, er een gebied zou kunnen zijn dat aan alle kenmerken voldoet en toch geen staat is. Is er zo'n gebied? Ja, er is er centje, slechts centje, en het heet Catalonië. De enige "regio" van de EU die vandaag voldoet aan elk van de kenmerken die de grote staten van de EU definiëren, maar geen eigen staat heeft.

Misschien verklaart dat een en ander. Misschien verklaart dat waarom Catalonië geen deel kan uitmaken van een grotere staat als die staat niet radicaal plurinationaal is. Misschien verklaart dat waarom Catalonië vandaag de grootste, meest gemobiliseerde onafhankelijkheidsbeweging van de EU kent. Het is een kwestie van sociale, economische, historische en culturele fysica.

Catalonië is het belangrijkste strijdtoneel van een algemene slag die momenteel wordt uitgevochten binnen de Europese Unie. Wat willen we daarmee zeggen, met die zin die de afgelopen maanden zo vaak is herhaald?

Toen in de jaren dertig van de vorige eeuw het liberale kapitalisme instortte, zagen de West-Europese samenlevingen twee alternatieven om die beschavingscrisis, die niet louter economisch, maar ook politiek en cultureel van aard was, te boven te komen. Enerzijds was er de autoritaire weg, langs rechts: het totalitarisme dat het duidelijkst tot uiting kwam in Duitsland, Italië en Spanje, maar dat destijds in nagenoeg alle landen van Europa breed gedragen werd door de middenklasse en het establishment van de hogere klasse. Anderzijds was er de weg langs links, die zich in tweeën splitste: de welvaartsstaat die de sociaaldemocraten naar voren schoven als compromis tussen de socialistische en de liberale idealen, en het communistische voorstel, dat destijds relatief veel succes oogstte in het oosten van het continent.

Dat het sociaaldemocratische voorstel het uiteindelijk haalde, was net het resultaat van het machtsspel tussen de drie opties. Het nazisme en het fascisme - die eerder het schrikbeeld van het communisme hadden gebruikt om hun opmars te bestendigen - verloren de oorlog dankzij de alliantie tussen de liberale "oude wereld" en wat op dat moment nog de communistische "nieuwe wereld" was. Zelfs een bijzonder personage als Churchill, anticommunist in hart en nieren, zag altijd heel duidelijk in dat het rechts-totalitarisme een

veel grotere bedreiging vormde voor het liberale project dan wat zij zelf als links-totalitarisme beschouwden. Zodra de autoritaire weg was uitgesloten, was het net de aanhoudende dreiging van het communisme die het mogelijk maakte om van het liberale kapitalisme te evolueren naar een nieuw sociaal kapitalisme, dat de vruchten van de steeds hogere productiviteit wist te herverdelen over de werkende klasse. Kijk maar eens wat er allemaal nodig was opdat het grote Europese kapitaal de basisregels van de welvaartsstaat aanvaardde: ten eerste dat het nazisme waarmee het had geflirt of dat het zelfs ronduit in de armen had gesloten, de oorlog verloor, en vervolgens dat het communisme zich als reële dreiging opwierp, niet alleen door het bestaan van de USSR, maar vooral ook door de aanwezigheid van partijen met deze ideologie in de meeste landen van West-Europa.

Wat heeft dat alles te maken met het huidige onafhankelijkheidsproces in Catalonië? Veel meer dan je zou denken. Vandaag heeft het Europese kapitalisme eveneens gefaald, misschien niet zo dramatisch als in de jaren dertig, maar toch op diep verontrustende wijze. De Europese elite had beloofd dat de monetaire unie, enerzijds, en de openstelling naar de mondiale markten, anderzijds, de productiviteit van onze ondernemingen en de welvaart van onze werknemers zouden herstellen. De euro bracht echter niet meer, maar net minder inkomensconvergentie tussen landen en sociale klassen mee. Het liberale Europese project - één interne markt, maar 27 verschillende fiscale en sociale beleidsopvattingen, en dus een krachtig kapitaal en zwakke staten wat hun regelgevend en herverdelend vermogen betreft - heeft zijn beloften niet ingelost. En het ergste is dat de sociaaldemocratie het grootste slachtoffer van dat falen is geweest, als medeplichtige aan een model dat de middenklasse heeft gebroken die haar belangrijkste kiespubliek vormt en die haar, logischerwijs, uiteindelijk terzijde heeft geschoven.

Na deze nieuwe mislukking staan de Europese samenlevingen voor dezelfde keuze als altijd: autoritarisme of democratie. Een Europa dat zijn ergste nationalistische en xenofobe krachten weer opvist - zoals Habermas mooi uitlegt, bewijst de opkomst van extreemrechts in de EU dat de Europese elite, waartoe de sociaaldemocratie behoorde, heeft gefaald. Of een Europa dat de (sociale, politieke en burger)rechten die worden verondersteld zijn bestaansreden te zijn, beter wil waarborgen en daarom twee complementaire sporen zou moeten bewandelen: enerzijds meer federale integratie, en anderzijds meer subsidiariteit - meer nabijheid -, om zo economisch dynamische en tegelijkertijd sociaal samenhangende samenlevingen mogelijk te maken.

In het zuiden van de EU vormt het project van de Catalaanse Republiek momenteel het beste voorbeeld van die tweede optie. Het is immers niet toevallig dat het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven - als we de gemiddelde ideologische positie van al zijn actoren bekijken - duidelijk naar centrumlinks helt. Catalonië zal alleen maar breed gedragen worden door de Europese samenlevingen als zij zien dat de Catalaanse zaak niet louter een specifieke zaak is, waar *wij* onze toekomst op het spel zetten, maar een universele zaak, waarin *zij* deels hun oplossing kunnen vinden. Daarom is het zo belangrijk dat Catalonië wordt gezien als symbool van een ander, democratischer Europa, dat trots is op zijn culturele diversiteit en sociaal rechtvaardiger is.

Laboratorium voor de nieuwe democratie

01.02.2019

Het sociale gedachtegoed ontdekte al lang geleden het nauwe verband tussen de politieke structuren van een samenleving en haar economische opzet, en tussen die economische opzet en technologische verandering. Waar het handelskapitalisme bij de absolute staat hoort, hoort het industriële kapitalisme bij de liberale staat. De eerste vormen van moderne democratie, die typerend waren voor de klassieke liberale staat en gebaseerd waren op het censuskiesrecht, liften mee op de eerste industriële revolutie. Alleen rijke mannen stemden. Naarmate de industrialisering tot rijping komt, in de 19e en 20e eeuw, duiken steeds geavanceerdere vormen van democratie op. Zo wordt met de democratische liberale staat het kiesrecht voor alle mannen binnengehaald. En de sociale staat na de oorlog is niet denkbaar zonder het universeel kiesrecht, met andere woorden, zonder de stem van vrouwen.

Het is algemeen bekend dat het kapitalisme door de revolutie van de informatie- en communicatietechnologie (ICT) de afgelopen decennia een grondige transformatie heeft ondergaan: we zijn overgegaan van een industrieel kapitalisme naar het model van Ford, dat overeenkwam met de welvaartsstaat, naar een nieuw “informatiekapitalisme” - om even de terminologie van Manel Castells te hanteren -, dat ons volledig in het tijdperk van mondialisering en van de onlinesamenleving heeft gestort. Welke vorm van democratie hoort bij deze nieuwe economische structuur?

Veel theoretici stellen dat ICT, net zoals zij de deur heeft geopend voor een nieuwe economie, ook de deur moet openen voor een nieuwe democratie. Maar waar de nieuwe economie een vaststaand feit is, is de nieuwe democratie dat niet zo zeer. De rode draad doorheen het doorlopen historische proces, dat weliswaar vol stappen achteruit en momenten van autoritaire regressie zit, lijkt duidelijk: de uitdieping van de democratische kwaliteit van het politieke stelsel. Het is democratischer dat alle mannen mogen stemmen, en niet alleen de rijke, en het is democratischer dat ook vrouwen mogen stemmen, en niet alleen mannen, enzovoort.

Hoe kan het politieke stelsel blijven vooruitgaan zodra het universele kiesrecht is bestendigd, om zijn democratische kwaliteit verder uit te diepen? Het antwoord kennen we al een hele tijd: door meer burgerparticipatie in de besluitvorming. “Democratie is niet alleen één keer om de vier jaar onze vertegenwoordigers kiezen”, is een leuze die burgerbewegingen overal ter wereld tot in den treure herhalen. Het is zaak van een louter representatieve democratie naar een participatieve democratie te gaan.

Dat kan in wezen op drie manieren. Ten eerste door de instellingen van de representatieve democratie - diegenen aan wie we de bevoegdheid delegeren om voor ons te beslissen - aan te vullen met mechanismen voor directe democratie - waarin wij als burgers beslissen zonder tussenkomst. Op dat vlak zijn de mogelijkheden eindeloos: referenda, burgerraadplegingen, volksinitiatieven, burgerbegrotingen enz. Met directe democratie bouwen we aan een meer “Zwitserse” democratie. En het is op die weg naar verandering dat ICT een fundamentele, revolutionaire rol te spelen heeft.

Ten tweede door de politieke partijen als bemiddelingsinstrument te democratiseren: voorverkiezingen om de kandi-

daten te kiezen, open lijsten, een beperking op het aantal mandaten enz. En ten laatste door de sociale bewegingen en het maatschappelijk middenveld een actieve rol te geven in het politieke leven, vooral wat de vaststelling van de politieke agenda en de controle op en evaluatie van het overheidsoptreden betreft. Dat zijn de uitdagingen waarmee alle moderne democratische samenlevingen, en meer in het bijzonder de Europese democratieën, worden geconfronteerd als zij willen voorkomen dat het democratiseringsproces van hun politieke stelsel - dat is begonnen bij het ontstaan van de staat als instelling - stilvalt.

Heeft dit alles iets te maken met Catalonië en zijn wil om een onafhankelijke republiek te worden? Absoluut. Want als we een eigen staat willen, is dat niet om de limieten en gebreken van de huidige democratieën over te nemen, maar om onszelf de kans te geven om de zaken op een radicaal nieuwe manier aan te pakken. Net zoals de stappen vooruit in de geschiedenis van de democratie niet overal tegelijk zijn gezet, maar in een specifiek land zijn begonnen en zich vervolgens geleidelijk aan over de overige landen hebben verspreid, zijn er ook voor de sprong van de representatieve democratie naar de participatieve democratie proeftuinen nodig. Zou de Catalaanse Republiek in die zin geen fantastische proeftuin kunnen zijn?

Het onafhankelijkheidsproces zelf is immers al een ongezien voorbeeld van samenwerking tussen instellingen, partijen en het maatschappelijk middenveld dat in universiteiten overal zal worden bestudeerd, voor zover dat nog niet het geval is. En de nieuwe Republiek zou van de (directe) digitale democratie een van zijn identiteitskenmerken moeten maken. Zo zouden we niet alleen onszelf een betere democratie schenken, we zouden een proeftuin zijn waar ook de overige Europese samenlevingen baat bij zouden hebben. Het komt

Europa en de wereld volgen de rechtszaak

15.02.2019

En ze vragen zich met toenemende verbazing af wat een democratisch verkozen regering, een voorzitter van het parlement en twee leiders van het maatschappelijk middenveld, allen vreedzame pacifisten, daar doen, zittend voor de rechters van het Hooggerechtshof, beschuldigd van rebellie. Uit de verklaringen van de beklaagden zal uiteindelijk duidelijk en ontegensprekelijk blijken dat het misdrijf waarvan zij worden beschuldigd, kunstmatig is geconstrueerd. Niet alleen zijn ze niet schuldig aan dat misdrijf, er was zelfs nooit sprake van een misdrijf.

En naarmate dit misbruik van het strafrecht door het Parket-Generaal, de aanklagers van het Hooggerechtshof, de onderzoeksrechter en de magistraten van de verschillende kamers van het Hof die in deze zaak zijn tussengekomen, duidelijk wordt, zal de rechtszaak steeds minder een zaak tegen het referendum van 1 oktober en steeds meer een zaak over de democratische kwaliteit van de Spaanse staat worden. Wanneer wordt geprobeerd twee miljoen mensen, de indirecte beklaagden van deze gerechtelijke procedure, te berechten, heeft de staat die dat doet een ernstig probleem.

De vergelijking tussen het toekomstige arrest van het Hooggerechtshof - wat het ook moge zijn, als het geen vrijspraak is, wat de enige echt rechtvaardige beslissing zou zijn - en de uitspraak van het Hof van Sleeswijk-Holstein is

het grootste probleem waar Spanje mee zal worstelen als het in de club van Europese democratieën wil zetelen zonder fronsend, bezorgd of meteen met drastische afkeuring te worden aangekeken door de overige partners. De Duitse rechters schreven het volgende: "Het lijkt twijfelachtig dat de beklaagde [en dus ook zijn regering] de doelstelling van de afscheiding van Catalonië van de Spaanse centrale staat 'op gewelddadige wijze' nastreeft. Uit de stukken blijkt dat de beklaagde de afscheiding net wilde legitimeren met behulp van democratische middelen, meer concreet via het houden van een stemming." Elders in de uitspraak leggen zij uit dat het recht op demonstratie tot doel kan hebben politieke druk uit te oefenen op de staatsmacht, maar dat het desalniettemin een grondrecht blijft in een echte rechtsstaat.

Waar de Duitse rechters eenvoudigweg de uitoefening zagen van een fundamenteel burgerrecht in elke democratie, kan het zijn dat de Spaanse magistraten - als ze de onderzoeksrechter volgen en daarbij de goed geformuleerde en krachtige bewijzen van de verdediging naast zich neerleggen - geweld zien. Het recht op demonstratie verwarren met geweld, en van een grondrecht dus een misdrijf maken, betekent de incenstorting van de rechtsstaat. En dan zullen we naar de kern moeten gaan van het juridische drama waarmee we vandaag worden geconfronteerd: demonstratie, vergadering, vrijheid van meningsuiting en politieke participatie erkennen als rechten is kenmerkend voor democratische staten, ze vervolgen alsof het misdrijven waren, is wat autoritaire staten doen.

De vergelijking tussen beide uitspraken zal dus helpen om het verschil te zien tussen een volwaardige democratie en een land dat daar nog ver vanaf staat. Eigenlijk hadden we al een vreselijke vergelijking tussen arresten: de vergelijking

tussen het arrest van het Canadese Hoogerechtshof over het referendum in Québec (1996), waarbij de federale regering werd gelast een duidelijke wet vast te stellen tot regulering van de voorwaarden voor referenda over zelfbeschikking, en het arrest van het Grondwettelijk Hof over het autonomiestatuut (2010), waar elke hoop op een federale hervorming en erkenning van het plurinationale karakter van de staat werd begraven. Nu zal het contrast tussen wat het Hoogerechtshof naar alle waarschijnlijkheid zal oordelen en wat het Hof van Sleeswijk-Holstein afgelopen juli heeft verklaard als nieuwe mijlpaal gelden in het proces van divergentie tussen de Spaanse staat en de meest democratische staten ter wereld.

Om politieke redenen hebben het Grondwettelijk Hof en het Hoogerechtshof besloten om in te grijpen of hebben zij zich als oorlogswapen laten gebruiken in een poging om het welslagen te verhinderen van een politiek project waartegen een deel van de Spaanse samenleving zich verzet, eerder uit ideologische overwegingen dan omdat het onwettig zou zijn. Wanneer de hoogste rechters van een land alle schijn van onpartijdigheid en neutraliteit verliezen, wanneer zij hun legitimiteit van oorsprong behouden maar hun legitimiteit van uitoefening verkwanselen, waar staan we dan met de rechtsstaat?

Het probleem van Spanje komt tot uiting in de instellingen, in het bijzonder in de top van de rechterlijke macht. Maar de ware aard van dit probleem is cultureel. Het ontbreekt Spanje nog steeds in grote mate aan een democratische cultuur. Na 40 jaar franquisme heeft niemand de politieke cultuur van de burgers gedeprogrammeerd, een cultuur die doordrongen is van autoritair nationalisme. De PSOE had de historische omstandigheden om dat te doen, met de ongezien hoge absolute meerderheden die de partij in de jaren 80

Vooroordelen wegnemen

01.03.2019

Naast een heleboel andere effecten, helpt de rechtszaak ook om een aantal vooroordelen over de Catalaanse onafhankelijkheid weg te nemen in de publieke opinie in veel EU-landen. Een van de meest diepgewortelde vooroordelen is dat we een weg hebben gekozen die buiten de constitutionele wettigheid valt.

Volgens een strikte, democratische en open uitlegging van de Grondwet is het Catalaanse onafhankelijkheidsreferendum echter volkomen legaal. Onze onschuldige collega's (ik haat het om ze beschuldigden te noemen) hebben de afgelopen dagen op verschillende manieren uitgelegd dat het VN-Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, dat Spanje in 1977 heeft ondertekend, het recht op zelfbeschikking erkent en dat de Magna Carta moet worden gelezen in het licht van de internationale verdragen die de staat ondertekent, en dat de interpretatie van het recht op zelfbeschikking voortdurend evolueert binnen het kader van het internationaal publiekrecht. Een Spaanse versie van het Cameron-Salmond-pact zou dus niet alleen grondwettig zijn, wat onverenigbaar begint te worden met de waarden waarop de Grondwet van 1978 zogenaamd gebaseerd is, is het recht op zelfbeschikking te weigeren. Het is slechts een kwestie van politieke wil, al willen de Spaanse politici dat niet erkennen.

Het is belangrijk dat Europa dankzij de rechtszaak oren krijgt naar dit argument. We moeten niet alleen aan de burgers van de rest van de wereld die naar ons kijken en luisteren

uitleggen dat er op 20 september en 1 oktober geen sprake was van rebellie - de burgers hebben immers geen geweld gebruikt - maar ook dat er enkel geweld werd gepleegd door de nationale politie en de *Guardia Civil*. Het gaat er niet eens om hen te laten ontdekken dat het organiseren van een onwettig referendum - waarvoor geen toelating is gegeven door het Grondwettelijk Hof -, geen misdrijf meer is in Spanje en dat het, als dat ooit wel zo was, snel uit het Strafwetboek is gehaald. Het gaat er dus niet alleen om ons op strafrechtelijk gebied te verdedigen: die strijd hebben we, min of meer, voor de publieke opinie al zo goed als gewonnen.

We moeten de rechtszaak aangrijpen als een kans om de strijd op twee gebieden tegelijk te voeren: op strafrechtelijk gebied en op constitutioneel gebied. Want waar we in het strafrechtelijke debat starten met het voordeel dat het de staat is die onder verdenking staat, starten we in het constitutionele debat met een achterstand doordat het daar eerder de soevereinisten zijn die onder verdenking staan. We mogen niet vergeten dat het legaliteitsbeginsel in de Europese samenlevingen een zeker prestige geniet: het zijn democratieën waarin de wet over het algemeen niet tegen de grondrechten wordt ingezet. Wet en democratie worden daar wel terecht sterk aan elkaar gelijkgesteld. Het legaliteitsbeginsel tegenover het democratische beginsel plaatsen, waarbij de Spaanse staat het cadeau krijgt dat eerste beginsel te mogen belichamen en onafhankelijkheid wordt voorgesteld als de vertegenwoordiger van het tweede, is daarom waarschijnlijk niet de beste argumentatieve strategie tegenover Europa. Het is beter om, zoals we nu doen, uit te leggen dat het standpunt van Spanje op basis van het legaliteitsbeginsel niet overeind blijft. We eisen ons recht op zelfbeschikking op in naam van de democratie, maar ook in naam van de wet. Van het internationaal recht.

Er is nog een ander argument dat de vervolgende collega's terecht hebben aangedragen: de eenzijdige breuk met het grondwettelijk pact was het werk van de Spaanse partijen - de PP door zijn optreden en de PSOE door nalatigheid, door middel van het arrest van het Grondwettelijk Hof over het autonomiestatuut in 2010. Ook dat argument is belangrijk tegenover Europa. Pérez Royo heeft het beter dan wie dan ook uitgelegd: dat het Grondwettelijk Hof een tussen het Parlement en de rechtbanken overeengekomen autonomiestatuut, dat nadien door de Catalanen werd bekrachtigd in een referendum, wijzigde, heeft het hele evenwicht tussen autonomie en eenheid van de staat verstoord waarmee de Grondwet van 1978 de positie van Catalonië binnen Spanje had opgelost. Het probleem was niet zozeer de inhoud van het arrest, maar wel het feit dat het überhaupt gegeven werd, wat volgens deze briljante grondwetspecialist neerkomt op een "technische staatsgreep".

Dat de Europese politieke opinie ontdekt dat een sterk gepolitiseerd Grondwettelijk Hof, waarvan het vermoeden van onpartijdigheid ernstig werd aangetast, een arrest heeft uitgevaardigd dat duidelijk brak met de geest en de territoriale logica van de Grondwet zelf, is niet niks. Dat zij ontdekt dat het constitutionele pact in 2010 eenzijdig werd opgeblazen, zij het niet door de Catalaanse maar wel door de Spaanse zijde, is absoluut noodzakelijk. Dat ontkracht immers de stelling, die sterker gevestigd is in de Europese politieke wereld dan we graag zouden willen, dat de onafhankelijkheidsverklaring een eenzijdige opzegging van de Grondwet is. Als we de publieke opinie kunnen doen inzien dat de eenzijdige breuk met het constitutionele pact zeven jaar eerder had plaatsgevonden, door toedoen van de andere partij - zij het via een "wit" mechanisme, dat veel moeilijker te ontmaskeren is -, zal dat haar interpretatie van de gebeurtenissen uit oktober 2017 aanzienlijk veranderen.

Een staat zijn is niet meer wat het geweest is

15.03.2019

Catalonië is op weg om een staat te worden en dat zal gebeuren op een moment waarop die politieke “vorm” een grondig veranderingsproces doormaakt. Ook op politiek vlak maken we de overgang van moderniteit naar postmoderniteit. De natiestaat, dat “kunstmatig beestje” dat Hobbes voor het eerst theoretiseerde, heeft in de moderne tijden niet alleen geprobeerd een monopolie uit te oefenen op legitiem geweld, te weten op de interne en externe veiligheid, maar ook op het openbare bestuur, de munt en het economische beleid (op fiscaal, monetair, industrieel en arbeidsvlak) en op de waarborging van de rechten in het algemeen, met inbegrip van de sociale rechten.

Maar vandaag verandert dat alles weinig aan de zaak, vooral in Europa, waar de afgelopen decennia is gebleken dat er behoefte is aan een tweeledig proces van bevoegdheidsoverdracht, naar boven en naar beneden: naar de centrale instellingen van de EU (Parlement, Raad, Commissie) en naar de substatelijke of regionale overheidsinstanties. Dat proces verloopt weliswaar niet altijd met de gewenste snelheid, maar het is daarom niet minder noodzakelijk. Een tweeledige bevoegdheidsoverdracht in de politieke sfeer, die tegemoetkomt aan de druk van buitenaf waaraan de instellingen van de representatieve democratie momenteel worden blootgesteld: de economische sfeer zet regeringen van bovenaf onder druk, de sociale sfeer van onderaf.

De natiestaat is dus niet meer wat hij geweest is. Heeft het zin om in deze omstandigheden een staat te “eisen”? Ongetwijfeld: dat Catalonië een postmoderne staat wordt zonder zelf ooit een moderne staat te zijn geweest en zonder zich dus de ondeugden en tics van die politieke vorm eigen te hebben gemaakt, biedt een duidelijk voordeel. Want wie vandaag de mogelijkheid heeft een volledig nieuwe staat te vormen, zal gemakkelijker kunnen overgaan naar het nieuwe paradigma.

Zoals Xavier Rubert de Ventós in één van zijn steeds briljante teksten schreef over de nationale kwestie: “Laten we daarom afspreken dat Europa een ‘proces zonder vastgestelde definitieve opzet’ is, dat vormt krijgt naarmate het wordt opgebouwd (...) Er was dus eerder een plastische, open structuur nodig die in staat was om geleidelijk aan nieuwe participatievormen en -niveaus in te voeren, met gewogen stemmen, met een variabele snelheid en geometrie enzovoort. Als dit Europese kader kneedbaar, flexibel en veranderlijk moet zijn, dan moeten de politieke entiteiten die ertoe toetreden dat des te meer zijn. (...) Als Europa een UPO (unidentified political object) is, is het onvermijdelijk dat zijn leden (staten inbegrepen) dat elke dag ook een beetje meer worden. Zoals we altijd al zeiden, moeten ze worden afgebouwd om in elkaar te kunnen overlopen en niet alleen naast elkaar te bestaan. (...) Democratische staten die het verval van de natiestaat willen overleven, zullen veel ballast moeten loslaten om minder rigide en vastgeroest te worden: een nieuw vermogen ontwikkelen om zich aan te passen aan de specifieke situaties die ze intern of op hun drempel tegenkomen.”

Uit dat oogpunt houdt het absoluut steek dat Catalonië een staat wordt net op het moment waarop de staat een ingrijpende transformatie doormaakt. Catalonië is door zijn geschiedenis immers een vrij uitzonderlijke proeftuin voor hoe deze nieuwe soort staten (postmoderne staten) er moet uitzien en

moet functioneren. Catalonië heeft de afgelopen eeuwen immers deel uitgemaakt van een staat maar heeft geen *eigen* staat gehad. De relatie tussen de Catalaanse samenleving en de staat waartoe zij tijdens de moderne tijden heeft behoord (de Spaanse staat), was er een van conflict: Catalonië heeft zich nooit volledig met die staat kunnen identificeren, hetzij omdat de Spaanse staat zijn perifere naties nooit heeft willen verdedigen, hetzij omdat hij gefaald heeft in zijn pogingen tot nationale homogenisering. De relatie tussen Catalonië en de moderne staat is dus enigszins bijzonder: het heeft die politieke vorm gekend, maar is er in culturele zin nooit zo sterk door getekend als de meeste Europese samenlevingen. Door die tussenpositie is de Catalaanse samenleving uitzonderlijk goed geplaatst om de staat “heruit te vinden”.

Zoals Rubert de Ventós zich afvroeg: “Wat heeft het dan voor zin, zal je zeggen, om in deze nogal anachronistische en roestige trein te stappen?”. Het heeft uitermate veel zin dat Catalonië net nu een staat wordt, nu de staat volledig opnieuw gedefinieerd wordt en van aard verandert. Meer nog: misschien heeft het nu meer zin dan ooit. Want het gaat er niet om een staat te worden *ondanks* het feit dat de moderne staat in een crisis verkeert; het gaat erom een staat te worden *omdat* de moderne staat in een crisis verkeert. En Catalonië zou veel meer belangstelling moeten hebben voor de staat die niet meer regeert zoals vroeger (de postmoderne staat) dan voor de staat zoals we die “sinds jaar en dag” kennen (de moderne staat). Wat Catalonië doet, moet dus niet worden gezien alsof we de laatsten zijn die op een trein springen die nergens meer heen gaat, die geen bestaansreden meer heeft, maar alsof we willen profiteren van het feit dat we als laatsten instappen - en dus minder bevooroordeeld zijn door zijn eerdere reizen - om de trein opnieuw uit te vinden, om nieuwe bestemmingen voor te stellen, en nieuwe manieren om reizen te maken en met passagiers om te gaan.

Een antinationalistisch onafhankelijkheidsstreven

29.03.2019

Een van de meest wijdverspreide ideeën over het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven in Europa is dat het om een nationalistische beweging zou gaan. De vergelijking is simpel: de Catalanen die voorstander zijn van een onafhankelijke republiek zijn nationalist en net zoals alle nationalisten, willen dat hun natie een eigen staat krijgt. Elke natie haar staat en dus ook elke staat ten dienste van één natie: dat is nationalisme. Veel Europese politici en burgers denken dat het Catalaanse onafhankelijkheidsproces daarom draait, en het is eigenlijk ook logisch dat zij dat vanop afstand zo zien.

Toch heeft het Catalaanse proces, althans sinds het in 2010 op gang kwam door de uitspraak van het Grondwettelijk Hof, daar weinig mee te maken. Het is, zo zou je kunnen zeggen, een “niet-nationalistisch onafhankelijkheidsstreven” dat net probeert te ontsnappen aan het Spaanse nationalisme dat wél wil dat Spanje een staat is ten dienste van één natie, de Spaanse (van Castiliaanse oorsprong).

Ik ben het de afgelopen maanden hier in Europa beu geraakt om telkens de volgende bedenking te moeten herhalen: “Wij willen geen Catalaanse republiek omdat we (Catalaanse) nationalisten zijn, maar net omdat we antinationalisten zijn (tegen het Spaanse nationalisme). Het Spaanse nationalisme is verstikkend en autoritair, het heeft diep antiliberaal en antidemocratische wortels. En wij die ons van nationalisme in het algemeen willen bevrijden en hebben geprobeerd om

meer specifiek het Spaanse nationalisme na Franco uit te drijven, via een plurinationaal, federaal voorstel - met Pasqual Maragall op kop - en die er niet uit zijn geraakt, hebben moeten vaststellen dat de enige manier om die doelstelling te bereiken, een onafhankelijke Catalaanse republiek is. Het Catalaanse politieke conflict is dus geen uiting van een clash tussen twee nationalismen, het Spaanse en het Catalaanse. Het is de uiting van een clash tussen een samenleving (de Spaanse) met diep-nationalistische culturele wortels en een andere samenleving (de Catalaanse) waar een postnationalistische, republikeinse (in de filosofische zin van het woord) visie overheerst.

De eerste die deze theorie grondig en systematisch uitwerkte, was Xavier Rubert de Ventós, in zijn klassieker *Catalunya: de la identitat a la independència* (1999) (Catalonië: van identiteit naar onafhankelijkheid), waarin hij schreef: “Ik merk dat ik nu de uiteindelijke onafhankelijkheid van Catalonië en van de politiek arme landen ten opzichte van steeds meer nationale, identitaire, nostalgische en onbuigzame staten aan het loven ben. Laat hen maar nationalist zijn en laat ons gewoon onze onafhankelijkheid claimen.”

Onze onafhankelijkheid is wel degelijk antinationalistisch. Als je dat in Europa uitlegt, zijn de mensen in het begin vaak even van hun stuk. Maar we moeten dit absoluut uitleggen, want nationalisme is in de Europese grammatica en in het historisch geheugen van dit continent de moeder van alle oorlogen die het eeuwenlang hebben geteisterd. En het is dáártegen dat het huidige Europese project werd opgezet. “Nationalisme is oorlog” en “krampachtig nationalisme is een gif”, herhaalde Jean-Claude Juncker in zijn recente toespraken over de staat van de EU. Daarin moeten we hem zonder meer gelijk geven. En we moeten zo snel mogelijk aan Europa uitleggen dat het Catalaanse onafhankelijkheidsstre-

ven in die zin diep Europees is. Het Europese integratieproject en het project van de Catalaanse republiek volgen immers eenzelfde zienswijze: het uitsluitende nationalisme, dat een bron van conflict en overheersing vormt, achter ons laten.

Het huidige Catalaanse onafhankelijkheidsstreven is wat dat betreft precies het tegenovergestelde van het populistische nationalisme dat momenteel welig tiert in zoveel landen op het Europese continent. Een populistische strekking die naast nationalistisch ook xenofob en eurosceptisch is en die staat voor een opvatting van de nationale identiteit als enige, gesloten identiteit, steeds gericht op een verondersteld roemrijk verleden, waarvan in de meeste gevallen in werkelijkheid geen sprake is. Het is datgene dat in Spanje het beste wordt vertegenwoordigd door Vox, maar ook door de PP en C's, en dat in Frankrijk en Italië wordt vertegenwoordigd door respectievelijk Le Pen en Salvini.

Als het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven de grootste bron van ergernis is voor Spaans rechts, is dat ook dáárom: omdat de culturele en ideologische basis zo anders is. Terwijl het ene naar de toekomst kijkt, niet identitair is, republikeins en meertalig is en in essentie een staat wil om politieke en sociale rechten te waarborgen, zonder de verscheidenheid in waar mensen naar hun gevoel toe behoren als probleem te zien, is het andere sterk identitair, centalig, vastgeroest in een meer mythisch dan reëel verleden dat werd bedacht om het nationalistische verhaal te ondersteunen, en ziet het de staat niet als instrument ten dienste van de burgers, maar wel als belichaming van een vaderland waaraan de burgers trouw moeten zijn.

Vandaag ziet nationalistisch extreemrechts in Duitsland, Nederland, Italië, Frankrijk, Hongarije en zovele andere

Laboratorium voor de nieuwe economie

12.04.2019

Op 10 september 2015 verzamelde zich op Plaça del Rei in Barcelona een handjevol vertegenwoordigers van verschillende partijen van Europees links, op uitnodiging van het platform *Esquerres per la Independència* (Links voor onafhankelijkheid), om het Catalaanse recht op zelfbeschikking te steunen. Die middag bleek dat de meeste politieke krachten in de EU die het Catalaanse proces genegen waren, ook toen al progressief waren, en niet conservatief.

De Catalaanse stemmen op die bijeenkomst waren Quim Arrufat en ikzelf, en ik nam de gelegenheid te baat om het volgende idee te opperen: “De Catalaanse Republiek moet een proeftuin worden om het Europees links van de 21e eeuw uit te vinden.” En ik voegde eraan toe: “Wat is er beter dan Catalonië aan te bieden als proeftuin voor de progressieve krachten op het hele continent? Elk constituerend proces is bedoeld om de inertie te doorbreken, om strategieën te vinden om te vernieuwen. Europa moet profiteren van onze ervaring met het breken met het rechtskader van de staat en het starten van een democratisch, door de bevolking aangestuurd, participatief constituerend proces. Samen zullen we het links van de 21e eeuw uitvinden.”

Het Europese links van de 21e eeuw staat voor een enorme uitdaging: hoe kunnen we de sociale rechten en de rechten van de werknemers consequent waarborgen, of anders gezegd, hoe kunnen we de economische ongelijkheid op doeltreffende manier bestrijden in een gemonialiseerde samen-

leving waarin de productiviteit afhangt van technologische innovatie en kennisbeheer. Dat is uiteraard niet de enige uitdaging waar Europees links voor staat, maar het is wel een uitdaging waar het niet omheen kan zonder daarbij zijn essentiële beginselen op te geven: vrijheid, gelijkheid, broederschap.

De sociaaldemocratie, die tot nu toe de belangrijkste speler van Europees links was, biedt al decennialang een vrij magere oplossing voor deze enorme uitdaging. De grondslagen waarop zij haar briljantste pagina's had gebaseerd - de herverdeling van inkomen en rijkdom via een progressief fiscaal beleid, de waarborging van kwaliteitsvolle openbare diensten en uitkeringen, de regulering van de arbeidsmarkt - bleken een zwakte zodra de natiestaat werd ingehaald door de integratie van de oude nationale markten in de huidige Europese en mondiale markt. Noch de belasting op kapitaal en hoge inkomens, noch het arbeidsrecht, of zelfs maar de overheidsuitgaven - altijd onder het strikte toezicht van de financiële markten - zijn vandaag wat ze ooit geweest zijn. Het keynesianisme is al enige tijd op de sukkel.

Daarom hebben sommige denkers en academici van Europees links die zich bekommeren om sociale rechtvaardigheid - en dus ook om de noodzaak meer egalitaire samenlevingen op te bouwen - hun aandacht verschoven van herverdelingsstrategieën naar pre-verdelingsstrategieën. Als de markten in de huidige, nog steeds neoliberale orde het inkomen primair op zo'n onrechtvaardig ongelijke manier verdelen maar de overheid niet echt in staat is om dat onrecht recht te zetten, moeten we onze inspanningen misschien niet alleen richten op het herstel van het herverdelend vermogen van staten, maar moeten we ook op zoek gaan naar manieren om ervoor te zorgen dat de markten van in het begin een gelijkere verdeling maken. Dat zou het idee zijn.

Hoe kunnen we de primaire verdeling verbeteren, de verdeling die door de markten wordt gemaakt nog voor de staten fiscaal tussenbeide komen? Hierin is een duidelijke rol weggelegd voor de sociale en solidaire economie: coöperatie in al haar vormen en in alle omstandigheden, ethische financiën, bewegingen voor een verantwoorde consumptie enz. Een bedrijfswereld die een gelijke verdeling tot een van zijn grondbeginselen maakt. Het is dat waarvan men in Catalonië, maar ook elders in Europa en in de wereld, al een tijdje aanvoelt dat het de kiem zou kunnen vormen van een nieuw postkapitalistisch economisch paradigma - dat wat sommigen de “economische democratie” hebben gedoopt. Een nieuw paradigma dat weliswaar niet om de markt als verdelingsmechanisme heen kan, maar het wel mogelijk maakt om terug te keren naar de essentiële doelstellingen van het oorspronkelijke socialistische project.

In Catalonië kenden zelfbeheer en coöperaties een fantastische oorsprong in de 19e eeuw en een lange en solide geschiedenis doorheen de 20e eeuw, en sinds het begin van de 21e eeuw is de sociale en solidaire economie van ons land een beweging die voortdurend groeit en uitbreidt. Laten we aannemen dat het nieuwe economische paradigma dat Europees links nodig heeft om te ontsnappen uit het neoliberale labyrint waarin de sociaaldemocratie gevangen zit, een krachtige impuls voor de “economische democratie” veronderstelt. Dan zou Catalonië - het Catalonië in transitie naar de Republiek - in Europa wel degelijk een uiterst geschikte proeftuin kunnen zijn voor die nieuwe economie. De Catalaanse samenleving beschikt door haar economische en culturele samenstelling immers over alle nodige ingrediënten om vastberaden die weg in te slaan.

Laten we van de Republiek een kans maken om een meer rechtvaardige, egalitaire en democratische economie uit te

Luxemburg verschijnt ten tonele

26.04.2019

Steeds meer mensen in Europa beginnen in te zien dat de justitialisering van het Catalaanse politieke conflict een laffe daad is, onbetamelijk voor een democratische staat en typerend voor een autoritaire, onzekere staat - of, beter gezegd, een staat die autoritair is omdat hij onzeker is - die probeert om de strijd waarvan hij weet dat hij hem bij de stembus zou verliezen, voor de rechter uit te vechten. Franse senatoren, leden van de Duitse Bondsdag, leden van het regionale parlement van Piëmont in Italië, een manifest van intellectuelen in Portugal, de voorzitter van een parlement in België, de Schotse premier, politieke leiders in Ierland... de lijst blijft maar groeien. Druppel voor druppel loopt de emmer van het Europese schandaal door de neo-franquistische drift van de Spaanse staat vol.

De verkiezingscampagne bij de algemene verkiezingen heeft treffend aangetoond wat het begrip “neo-franquistische drift” zou kunnen betekenen: de rechtvaardiging door de PSOE van haar rol in de (ongrondwettelijke) toepassing van artikel 155¹ en het dreigement het opnieuw te doen, indien zij dat nodig zou achten; of het feit dat de PP en C's ons als politieke leiders die slechts op vreedzame, openbare en transparante wijze een verkiezingsprogramma uitvoerden dat door een democratische meerderheid van burgers van

---

1 / Artikel van de Spaanse Grondwet waarin is voorzien in het overnemen van het bestuur van de autonome instellingen van een regio

ons land was bekrachtigd, tot in den treure bleven beschuldigen van een “staatsgreep”. Het zijn voorbeelden van een politieke cultuur die de tegenpool vormt van de Canadese of Britse, de andere twee Westerse staten die met een soortgelijke uitdaging als de Catalaanse zaak werden geconfronteerd. Vanuit het oogpunt van soevereiniteit wordt overigens wel erg snel vergeten dat de ware “staatsgreep” werd gepleegd door het Grondwettelijk Hof, toen dat zich in 2010 uitsprak tegen het autonomiestatuut en daarmee eenzijdig het constitutionele pact ontbond. Laten we de leiders van C’s of van de PP, wanneer zij het woord “staatsgreep” in de mond nemen, er alsjeblijft telkens aan herinneren dat zij de aanstichters en de ideologen zijn van de enige staatsgreep die Spanje de afgelopen jaren heeft meegemaakt.

De strategie van justicialisering heeft echter één grote zwakke plek: de juridische strijd tegen het Catalaanse onafhankelijkheidsproces eindigt niet bij het Hooggerechtshof of bij het Grondwettelijk Hof. Spanje is vandaag geen staat die qua jurisdictie is afgezonderd van de rest van de wereld, maar maakt deel uit van een institutionele gemeenschap, de Europese, en is daardoor op verschillende manieren gebonden door onafhankelijke rechters die het niet kan controleren zoals het dat met de Spaanse opperste rechters doet. Daar hebben we al een eerste duidelijk voorbeeld van gezien toen de beslissing over de Europese aanhoudingsbevelen bij onpartijdige Europese rechters terecht kwam, die zowel in België als in Duitsland de vorderingen van het Spaanse Hooggerechtshof hebben afgewezen. En op een dag zullen we er een tweede voorbeeld van zien: allemaal hebben we de blik op de toekomst gericht, en meer in het bijzonder op het Europees Hof van de Rechten van de Mens, want in Straatsburg zal ongetwijfeld de “revanchewedstrijd” worden gespeeld van het proces dat dezer dagen in Madrid wordt gevoerd.

Toch zouden we er goed aan doen om niet alleen naar Straatsburg (EHRM), maar ook naar Luxemburg (HvJ-EU) te kijken. Het Hof van Justitie van de EU zal immers ook ten tonele van het Catalaanse conflict verschijnen en zal er naar alle waarschijnlijkheid zelfs een hoofdrol in gaan spelen, net zoals de rechtbanken van Sleeswijk-Holstein en Brussel vorig jaar. En dat zal het waarschijnlijk op drie verschillende manieren doen. Ten eerste wijst alles erop dat daar binnenkort de juridische strijd zal worden beslecht om ervoor te zorgen dat president Puigdemont, Clara Ponsatí en ikzelf ons ambt als lid van het Europees Parlement kunnen opnemen als we bij de Europese verkiezingen verkozen worden.

Ten tweede zal op een geschikt moment in het proces een prejudiciële vraag moeten worden voorgelegd aan het Hof in Luxemburg, zodat het vóór het Hoogerechtshof zich uitsprekt, aan dat hof kan meedelen of en op welke manier het rekening moet houden met de reeds gegeven definitieve beslissing van het Hof van Sleeswijk-Holstein, dat zoals we weten dezelfde feiten heeft beoordeeld. Een prejudiciële vraag die op solide rechtspraak kan worden gebaseerd; we mogen dus zeker niet onderschatten wat ermee kan worden bereikt en mogen deze kans niet laten schieten.

Ten derde is het in de civiele procedure tegen rechter Llaurena - een procedure die de Spaanse staat door zo vreemd op te treden gemakkelijk tot een civiele procedure tegen het Koninkrijk Spanje zelf heeft laten verworden - eveneens de bedoeling om een prejudiciële verwijzing in te dienen bij het Hof. In dit geval opdat het uitspraak kan doen over een uiterst gewichtige en systemische kwestie voor de EU, opgevat als geïntegreerde justitiële ruimte, namelijk de staatsimunititeit, d.w.z. de grenzen van het recht van een EU-land wanneer dat indruist tegen het recht van een ander land dat eveneens lid is van de EU.

De komende maanden zullen alle ogen daarom op Luxemburg gericht zijn. Het is het hoogste gerechtshof van de Europese Unie, zijn beslissingen zijn absoluut bindend voor de Spaanse rechters en de vaststelling ervan laat geen drie, geen vier en ook geen vijf jaar op zich wachten. De justitialisering van het Catalaanse politieke conflict kende één grote zwakke plek als we erin zouden slagen deze gerechtelijke strijd voor de Europese rechters te internationaliseren. En ik geloof er vast in dat die zwakke plek beetje bij beetje komt bloot te liggen.

De politieke balans van het protest op 2 juli voor het Europees Parlement in Straatsburg, dat de Raad voor de Catalaanse Republiek met de steun van partijen en entiteiten had bijeengeroepen, kon niet positiever zijn. Ten eerste omdat 10 000 Catalanen zich naar de Elzassische hoofdstad hebben begeven om te eisen dat hun recht op politieke vertegenwoordiging wordt geëerbiedigd en hun stem evenzeer meetelt als die van de overige Europese burgers. 10 000 personen samen op een werkdag in juli - onder een stralende zon, dat wel - is iets wat het Europese Parlement nog nooit had gezien.

De actie en de steun waarop ze kon rekenen bij een groot aantal leden van het Europees Parlement uit diverse landen en van diverse politieke families is het beste bewijs dat het Catalaanse conflict niet langer een interne aangelegenheid van de Spaanse staat is en onomstotelijk een Europese aangelegenheid is geworden. De toespraak in het halfrond van Matt Carthy, van Sinn Fein, tijdens de constituerende vergadering van het Parlement, of die van Ska Keller, woordvoester van de fractie Groenen-EVA, de dag nadien, tonen aan dat de wetgevers, in tegenstelling tot wat Tajani voor ogen had, een ernstige kwestie als twee miljoen Europeanen van wie de vertegenwoordigers hun zetel niet kunnen innemen, niet zomaar van zich af kunnen schuiven. Uiteindelijk is het de Europese democratie zelf die op de helling komt te staan als wordt toegelaten dat een EU-staat een administratieve kunstgreep uitvindt om de werking van het grondrecht - het recht op actief kiesrecht - waarop de essentie van het democratische bestel berust, te blokkeren. Wij zijn wel degelijk een Europese aangelegenheid. En niet van de minste.

De betoging op 2 juli overtrof overigens de voorspellingen van de organisatoren die, op verzoek van de Franse prefectuur, een paar dagen eerder hadden aangegeven 6 500 aanwezigen te verwachten. Zoals geweten was het de Franse politiek die bekendmaakte dat er 10 000 mensen aanwezig waren. Waar de mobilisering dus de burgerzijde van die positieve balans vormde, vormde de beslissing van het HvJ-EU tot ontvankelijkverklaring van onze vordering tegen het besluit van Tajani om ons niet als EP-leden te erkennen de juridische zijde. Wie de kranten doorbladert, zal allerlei deskundigen vinden die tot voor kort verklaarden dat de vordering van Puigdemont en Comín voor het HvJ-EU moeilijk of zelfs onmogelijk kon worden toegewezen. Die onbekende is ondertussen weggenomen: de vordering is de deuren van het Hof in Luxemburg gepasseerd en nu is het aan dat Hof om te bepalen of het Europees recht primeert op het nationale recht in een zaak die verband houdt met de politieke vertegenwoordiging van de Europese burgers. We mogen niet vergeten dat in het Verdrag van Lissabon is bepaald dat de leden van het Europees Parlement niet alleen de kiezers die hen hebben verkozen vertegenwoordigen, maar ook ons allen, elke Europese burger.

Nu moeten we geduldig de uitspraak van het Hof afwachten. Vanuit de academische wereld zijn echter al enkele gezaghebbende stemmen opgedoken die beter dan wij kunnen uitleggen waarom een bestuurlijke regeling zoals de LOREG (*Ley Orgánica del Régimen Electoral General* of organieke wet op het algemeen kiesstelsel) in de praktijk ons recht op politieke vertegenwoordiging niet teniet had mogen doen. Te meer omdat de bestuurlijke status van de Spaanse regeling een ware uitzondering vormt in de Europese Unie. In die zin is het artikel van professor Peter van Elsuwege (<https://verfassungsblog.de>) van het Europacollege in Brugge van deze week cruciaal.

Alles zou weliswaar veel beter zijn geweest als het Hof van Luxemburg niet alleen onze vordering ontvankelijk had verklaard, maar ook voorlopige maatregelen had genomen zodat wij op 2 juli al als EP-leden aan de slag hadden gekund. Waar de betoging en de ontvankelijkverklaring de positieve zijde van de afgelopen week vormen, is dit de keerzijde. De huidige situatie is immers niet te rechtvaardigen, want we blijven erop hameren dat zolang er geen definitieve beslissing van het HvJ-EU is, er vandaag drie zetels in het Europees Parlement leeg blijven, het bewijs dat twee miljoen Europeanen vanaf nu met elke minuut die wegtikt niet vertegenwoordigd zijn. Een onverklaarbare discriminatie, zodra het Parlement het werk heeft aangevat.

Toch is er een relevant aspect van de beslissing van het HvJ-EU met betrekking tot de voorlopige maatregelen dat maar weinig aandacht heeft gekregen. Het belangrijkste argument voor de verwerping van de maatregelen is dat er voor de beslissing van de Spaanse Kiesraad nog een uitspraak van de kamer voor administratiefrechtelijke geschillen van het Hooggerechtshof nodig is. Luxemburg stelt daarom voor dat het Hooggerechtshof zich pas uitsprekt nadat een prejudiciële vraag ter zake aan het HvJ-EU is gericht. Dat wil zeggen: ik vaardig de voorlopige maatregelen niet uit omdat nog niet is uitgesloten dat dit binnen de Spaanse jurisdictie kan worden opgelost... Maar die jurisdictie zou zich niet mogen uitspreken zonder dat de Europese justitie bepaalt wat het antwoord moet zijn. Opnieuw is duidelijk dat het HvJ-EU het laatste woord moet hebben.

Een laatste succes van de afgelopen week is ook dat een politicactie werd vermeden waarbij volgens alle indicaties twee verkozenen die op 26 juni één miljoen stemmen kregen op nauwelijks rechtmatige wijze zouden worden aangehouden. Inderdaad, een arrestatie vermijden is ook een succes.

Populistische antwoord of republikeinse antwoord

26.07.2019

Eenzelfde (sociale) crisis: twee tegengestelde (politieke) reacties. De structurele veranderingen die de samenlevingen in de westerse landen doormaken, brengen ingrijpende transformaties van de politieke cultuur van ons democratisch bestel met zich. Zo is er de technologische revolutie, die tegenwoordig niet meer in wordt golven uitgedrukt, maar voortdurend plaatsvindt en een niet-aflatende invloed heeft op het productiestelsel en dus ook op de arbeidsmarkten. Daarmee samenhangend, is er de economische mondialisering die leidt tot een zwakker regulerend vermogen en een kwetsbare begrotingspositie van de staten. Dan is er ook nog de migratie van burgers vanuit het zuiden naar de landen in het noorden. Al deze en andere sociale processen stellen de middenklasse - die sinds de tweede helft van de 20e eeuw is uitgegroeid tot de absolute hoofdrolspeler in onze democratiën - bloot aan een bepaald gevoel van onzekerheid.

De inkomensongelijkheid en de preciaire situatie op de arbeidsmarkt die door nagenoeg geen enkele westerse staat doeltreffend kunnen worden teruggedraaid; de vergrijzende bevolking en de onzekerheid over hoe de openbare gezondheids- en socialezekerheidsstelsels daaraan het hoofd kunnen bieden; het toenemende belang van opleiding als sleutel tot professionele vooruitgang, zodanig dat het sociale en culturele kapitaal - dat bijzonder ongelijk verdeeld is en van ouders op kinderen wordt overgeërfd - steeds belangrijker wordt voor het vooruitzicht op welvaart voor gezinnen:

het zijn structurele problemen die als bedreigingen worden gezien door wat we de “twee middenklassen” zouden kunnen noemen. De middenklasse die deze problemen zelf ondergaat en de middenklasse die, hoewel zij vandaag profiteert van de toenemende productiviteit van onze economieën, geen enkele zekerheid heeft dat zij de gevolgen niet eveneens zal voelen. De belofte van het naoorlogse sociale pact dat kinderen een beter leven zouden hebben dan hun ouders, ongeacht tot welke klasse zij behoorden, behoort in de geavanceerde samenlevingen al een tijd tot het verleden.

De politiek werkt via verhalen de angsten en verlangens van de burgers uit. In de huidige politieke cultuur zien we twee reacties op al deze veranderingen, uitdagingen en bedreigingen die we hier onvermijdelijk kort hebben samengevat. De populistische reactie: de reactie die een “zondebok” zoekt waarop de middenklasse haar frustraties kan afschuiven, een “schuldige” die vaak de vorm van een interne vijand aanneemt, in het geval van de Europese landen de immigratie van buiten de Gemeenschap. De reactie die veiligheid biedt door zich terug te plooiën op identiteit, die zich uit via nationalisme (gewoonlijk staatsnationalisme) dat impliciet een hoge mate van eurosepticisme inhoudt. Populisme, xenofobie, anti-europeanisme: het verhaal van partijen die in de meeste gevallen naar extreemrechts leunen, die hun stemmen ronselen bij kiezers met lage inkomens en een laag opleidingsniveau. Kiezers die bereid zijn te geloven in een politiek project dat gebaseerd is op (valse) eenvoudige oplossingen en (verondersteld) sterk leiderschap. Dat is in grote lijnen het profiel van de kiezers van Salvini in Italië, Le Pen in Frankrijk, de Brexit-partij (de voormalige UKIP) in het Verenigd Koninkrijk of Alternative für Deutschland in Duitsland, als we even alleen naar de vier grote landen van de EU kijken. Hetzelfde kiezersprofiel dat we zien bij Vox in Spanje of bij Ciudadanos in Catalonië.

Aan het andere uiteinde is er de republikeinse reactie. Die valt samen te vatten in het idee dat burgerschap in wezen betekent dat je de vrijheid hebt om je eigen leven op te bouwen vanuit de zekerheid dat de samenleving over een collectief vermogen beschikt, de overheidsinstellingen, die voldoende solide en doeltreffend moeten zijn om te verzekeren dat sociale veranderingen mensen nooit in de afgrond storten. Deze reactie valt dus samen te vatten in het idee dat de democratie wordt uitgediept en de politieke en burgerrechten en vooral ook de sociale rechten worden gewaarborgd opdat iedereen de voordelen van de welvaart kan ondervinden. Een republikeins antwoord dat in het licht van het terugplooiën op identiteit en de bijbehorende xenofobe drift kiest voor interculturaliteit; dat in plaats van voor gemakkelijke oplossingen te kiezen, uitgaat van de complexiteit van de hervormingen waartoe de huidige sociale uitdagingen nopen, en dat wegvlucht van euroscepticisme en pleit voor een kritisch europeanisme als motor voor de veranderingen die de EU nodig heeft om haar eigen idealen waar te kunnen maken.

Er mag geen twijfel over bestaan - de beschikbare sociopolitieke gegevens bevestigen dit ook - dat zowel het Catalaanse als het Schotse onafhankelijkheidsstreven tot deze tweede familie behoren. Het is overigens geen toeval dat de Brexit-partij in Schotland veel minder krachtig is doorgebroken dan in Engeland. Of dat Vox en de PP in Catalonië resoluut falen en dat het totale aantal stemmen van de drie rechtse partijen in Catalonië in feite veel lager is dan in de rest van het land. Waar er een krachtig republikeins alternatief bestaat - dat in het geval van Schotland en Catalonië nauw samenhangt met de hoop op onafhankelijkheid -, faalt de populistische reactie. Het Schotse en het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven fungeren in wezen als barrière tegen de verleiding van het ultranationalistische populisme. Door hun republikeinse ziel vormen zij een tegengif tegen

het schrikbeeld dat op veel andere plekken in Europa de democratie in gevaar brengt.

Historische uitweidingen met Leuven als achtergrond

23.08.2019

Het Leuvense stadhuis is een van de meest emblematische gebouwen uit de Vlaamse burgergotiek. Een wonder van de Brabantse laatgotische stijl, die de Vlaamse monumentale architectuur in de 14e en 15e eeuw overheerste en vergelijkbare pareltjes heeft achtergelaten in andere steden als Gent, Mechelen, Brussel of Antwerpen. Dit imposante gebouw heeft me er altijd al aan herinnerd hoe verschillend het Iberisch schiereiland en dit deel van Midden-Europa zich door de late middeleeuwen en het begin van de moderne tijd hebben bewogen.

Het is algemeen bekend dat de middeleeuwen in feite niet één, maar twee tijdperken behelsden. De verschillen tussen de vroege en de late middeleeuwen zijn voldoende uitgesproken om van twee onderscheiden fasen in de geschiedenis te kunnen spreken, elk met een eigen culturele samenstelling en specifieke sociale structuur - en dat zeg ik zonder de pretentie me op het domein van geschiedenis te willen begeven, een domein dat je als leek beter niet betreedt. De vroege middeleeuwen zijn feodaal: het tijdperk waarin het politieke leven zich ontwikkelde tot wat de contractfilosofen een paar eeuwen later “de natuurtoestand” (of de oorlog van allen tegen allen) zouden noemen. Tijdens de late middeleeuwen lieten het pact tussen de koningen en de bourgeoisie, ten nadele van de leenheren, en de re-urbanisatie toe dat er zich in de herontluikende stadskernen markten ontwi-

kkelden waar een beginnende handel kon worden opgezet. In landen als Vlaanderen is gemakkelijk te zien hoe het einde van de middeleeuwen, dat als post-feodaal tijdperk kan worden aangemerkt, overgaat in de eerste vormen van het handelskapitalisme.

Waar de burgerlijke macht tijdens de vroege middeleeuwen op het schiereiland verpersoonlijkt werd door de feodale edelman, wordt deze macht tijdens de late middeleeuwen in Midden-Europa het beste belichaamd door de burgemeester. Misschien al te eenvoudig gezegd, zouden we kunnen stellen dat zij twee tegengestelde politieke culturen vertegenwoordigen: gezag op basis van de wet van de sterkste versus een cultuur van uitwisseling, afspraken en onderhandeling.

Nog eenvoudiger zou de hele geschiedenis van West-Europa kunnen worden opgevat als een dialectiek tussen opeenvolgende fasen die we, als we even de terminologie van de alternatieve geschiedschrijving mogen gebruiken, als “autoritair” en “democratisch” zouden kunnen omschrijven. Als we de scheiding aanvaarden die de klassieke geschiedschrijving vanaf de 19e eeuw aanbrengt, kunnen we ervan uitgaan dat ons continent, na de val van het Romeinse Rijk, drie tijdperken heeft doorgemaakt: de middeleeuwen, de moderne tijd en de hedendaagse geschiedenis. Die drie tijdperken waren telkens korter dan het voorgaande: het eerste duurde tien eeuwen, de moderne tijd drie en de hedendaagse geschiedenis tot nu toe twee. In elk van die tijdperken vallen gemakkelijk twee grote stadia te ontwaren: de middeleeuwen worden opgedeeld in vroege en late middeleeuwen, de moderne tijd in absolutisme en liberalisme en de hedendaagse geschiedenis heeft in de 20e eeuw het totalitarisme en de naoorlogse democratieën gekend. Volgens dat schema is er altijd een “autoritaire” fase die wordt gevolgd door een “democratische” fase.

Waar de middeleeuwen op het Iberisch Schiereiland in de vroege middeleeuwen als sociale, culturele en politieke structuur werden geconsolideerd en de vroege middeleeuwen dus langer duurden, waren het in veel Europese landen de late middeleeuwen die krachtiger waren en de grootste stempel hebben gedrukt op de cultuur en de politieke en sociale organisatie. De koninkrijken op het schiereiland zijn in feite bijna rechtstreeks overgegaan van feodalisme naar absolutisme. Daarbij komt nog dat het Spaanse absolutisme werd opgebouwd en geregeerd vanuit een specifieke politieke cultuur, de Castiliaanse. Het hoeft niet te verbazen dat het Catalaanse en het Castiliaanse feodalisme al van in het begin opmerkelijke verschillen vertoonden met betrekking tot hun “democratische” dimensie - die sterker was in het eerste geval, met de vergaderingen voor vrede en wapenstilstand en de *Corts generals* (de Catalaanse hofraden) - en hun “autoritaire” dimensie - die overheerste in het geval van Castilië.

Een van de langste periodes van absolutisme in West-Europa was die van de Spaanse vorsten. Van Karel I tot Ferdinand VII gold drie en een halve eeuw een absoluut staatsmodel dat, in tegenstelling tot dat van Frankrijk of Engeland, vanaf het begin niet veel minder dan een universeel rijk wilde worden. Het Spaanse absolutisme is waarschijnlijk het meest langdurige en absolute absolutisme in West-Europa - wat niet noodzakelijk wil zeggen dat het ook het meest doeltreffend was in zijn opzet. In Spanje, dat al achterliep, mislukte de liberale revolutie in de loop van de 19e eeuw telkens opnieuw, met de Eerste Spaanse Republiek als meest treffende voorbeeld.

Waarover weinig discussie bestaat, is dat de langstduurende fascistische dictatuur in Europa die van Franco was - die alleen qua duur, maar in geen geval qua repressieve razernij,

met die van Portugal te vergelijken valt. En het is nog steeds de enige die, in tegenstelling tot het nazisme, het salazarisme of het Italiaanse fascisme, in een democratie is overgegaan zonder een echte breuk. Dat is dus de dramatische ranking van Spanje binnen de West-Europese geschiedenis: louter feodale middeleeuwen, het meest imposante absolutisme, het langste fascisme. Spanje is waarschijnlijk het land van West-Europa waar de autoritaire fase, ongeacht over welk tijdperk we het hebben, het langst heeft geduurd. En dat verklaart ongetwijfeld veel van de structurele problemen van de Spaanse staat met democratie en van de grote verschillen, ook vandaag nog, tussen de politieke cultuur van de Spaanse samenleving en die van de rest van het continent.

“Thank you, Mr. Corbyn”

06.09.2019

Midden augustus vertelde Jeremy Corbyn, leider van de Britse Labour-partij, in een interview met de BBC: “Het is niet aan het parlement om het referendum te blokkeren, maar wel om uit te leggen of het al dan niet een goed idee is [om een referendum te houden]”. Hij had het uiteraard over het tweede onafhankelijkheidsreferendum in Schotland, dat de leider van de SNP, Nicola Sturgeon, enkele dagen eerder had voorgesteld. Volgens Corbyn kon Westminster dat tweede referendum niet verhinderen.

Die uitspraken kwamen overeen met die van John McDonnell, een van zijn belangrijkste medewerkers, die een paar dagen eerder had gezegd dat een Labour-regering zich nooit zou verzetten tegen een tweede referendum als daarvoor een meerderheid bestond in het Schotse parlement. Ook David Mundell - secretaris voor Schotland in de conservatieve Britse regering van Teresa May, die werd opgevolgd door Boris Johnson - had verklaard dat het Britse parlement een nieuwe volksraadpleging niet mocht blokkeren zolang het Schotse onafhankelijkheidsstreven een absolute meerderheid zou behalen bij de verkiezingen van 2021.

In tegenstelling tot wat velen denken, houden deze uitspraken geen significante verandering in van het standpunt van Corbyn en vertelt hij hiermee niets nieuws. In een interview met RNE in maart 2017 zei hij al het volgende: “De leider van de SNP heeft aangekondigd nog een onafhankelijkheidsreferendum te willen organiseren

in Schotland en dat terwijl het vorige bedoeld was als enig referendum om de kwestie gedurende een generatie af te sluiten. De Labour-partij in Schotland steunt de vraag om een nieuw referendum niet. (...) Toch wil ik duidelijk stellen dat ik niet vind dat het Britse parlement dit eventuele referendum moet blokkeren. Hoe dan ook hoop ik dat het Schotse parlement hier niet om zal verzoeken.” Dat heet democratie.

Ten tijde van de verklaringen van Corbyn in augustus, tweette ik het volgende: “De PSOE heeft nooit kunnen motiveren waarom in Schotland wel een referendum over zelfbeschikking kan worden gehouden en in Catalonië niet. Vanaf vandaag lukt dat nog minder.” Schotland is inderdaad altijd de grote steen in de schoen geweest in het verhaal van de PSOE tegen een onafhankelijkheidsreferendum in Catalonië; de partij heeft nooit een overtuigend antwoord kunnen geven op de vraag waarom in Schotland wel en in Catalonië niet. In feite is het een van de zwakste punten van de Spaanse politiek in haar geheel, wat het Catalaanse recht op zelfbeschikking betreft.

Het gebruikelijke antwoord op deze vraag van politici uit het zelfbenoemde “constitutionalistische blok” - of zij nu van de PP, de PSOE of C’s zijn - is niet alleen beschamend is vanwege het gebrek aan eerlijkheid, maar vooral omdat het weinig geraffineerd is. Het heet dat het Verenigd Koninkrijk in tegenstelling tot de Spaanse staat geen geschreven grondwet heeft en er in het geval van Schotland dus niet zoiets is als artikel 2 van de Grondwet van ‘78, dat elke poging tot het houden van een onafhankelijkheidsreferendum in Catalonië categorisch zou verbieden. Met dat antwoord proberen zij evenwel op absurde wijze - of, erger nog, uit onwetendheid - te verhullen dat in het Verdrag van de Unie van 1707 waarbij het Verenigd Koninkrijk tot stand kwam weliswaar

niet in artikel 2, maar in artikel 1, is bepaald dat de unie tussen Engeland en Schotland geldt “forever after”, tot in de eeuwigheid. Het is een geschreven tekst, minstens even geschreven als de Spaanse Grondwet. Het excuus van het unionisme is al geruime tijd dood en begraven.

Op 19 september 2014, net na de overwinning van het “nee”-kamp bij het eerste Schotse referendum, legde David Cameron, de toenmalige Britse eerste minister, een korte verklaring af die ik enorm bewonder. Daarin zei hij het volgende: “De SNP won in 2011 de Schotse verkiezingen met de belofte een referendum over de onafhankelijkheid te organiseren. We hadden dat initiatief kunnen blokkeren. Of het kunnen vertragen. Ik geloof van ganser harte in ons Verenigd Koninkrijk. Mijn grootste wens is altijd geweest dat het verenigd zou blijven. Maar ik ben ook een democraat. En het juiste is de meerderheid van de SNP in het Schotse parlement te eerbiedigen. En het Schotse volk het recht te geven om zijn wil te uiten.” Ik heb altijd geloofd dat de Tory-leider die dag, vanuit Downing Street nr. 10, zonder het te weten het doodsvonnis van de eenheid van Spanje heeft getekend.

De incompetentie van de Spaanse politici wanneer de Schotse zaak wordt aangevoerd is verrassend en zegt veel over hoe ongemakkelijk ze zich voelen bij dat precedent. Toen Rajoy in 2014 in het Congres van Afgevaardigden werd herinnerd aan het Cameron-Salmond-pact tot vaststelling van de voorwaarden voor het eerste referendum, wees hij dat van de hand met een zin voor de geschiedenisboeken (omdat ze zo schandelijk was): “Spreek me niet van Schotland. Als Schotland half zoveel bevoegdheden zou hebben als Catalonië, zouden ze niet zoveel moeite doen.” Onbeschrijfelijk. De afgelopen legislatuur zei Carmen Calvo, toenmalig en huidig viceminister-president van de Spaanse

regering, in een interview zelfs dat wat in Schotland had plaatsgevonden geen echt referendum over zelfbeschikking was. Toen ze onmiddellijk daarna toegaf dat het dat misschien wel was, verklaarde ze, om het referendum in een negatief daglicht te plaatsen, dat Cameron ertoe gedwongen was omdat hij “de controle over de situatie had verloren”. Belachelijker wordt het niet.

Tijdens een gesprek in Londen met een hoge Spaanse diplomaat van conservatieve strekking over Cameron en zijn steun voor het referendum in Schotland, in de lente van 2017, was ik verrast over hoe sterk zijn minachting voor de voormalige Tory-leider was. Het kwam erop neer dat het Schotse referendum geen geldig precedent was omdat “we allemaal weten” dat Cameron de slechtste leider was die het Verenigd Koninkrijk ooit had gehad en dat het feit dat hij het referendum had toegelaten daar het beste bewijs van was. Het was een van de meest treffende voorbeelden van een cirkelredenering die ik ooit gehoord had. Pure tautologie. Mijnheer Corbyn, houd u klaar: de Spaanse politieke leiders - ook de socialisten - zullen vanaf nu hoogstwaarschijnlijk heel slecht over u spreken. In de tussentijd wil ik u, zonder u in de problemen te willen brengen, namens de Catalaanse soevereinisten bedanken om hardop als democraat te denken.

“Vanity secession”

20.09.2019

Tijdens het debat van het Congres van Afgevaardigden deze week haalde Pedro Sánchez, in zijn antwoord op Gabriel Rufián, opnieuw een van de klassiekers van het unionisme boven om het onafhankelijkheidsstreven te delegitimeren: het gebrek aan fiscale solidariteit. Volgens dat argument is wat er in Catalonië gebeurt in wezen te verklaren door het feit dat het een welvarende regio is die niet via een fiscaal tekort wil blijven bijdragen aan de instandhouding van de verzorgingsstaat in de arme regio's van Spanje. Volgens de partijen - PP, PSOE, C's en nu ook VOX - die in de strijd tegen de onafhankelijkheid hun meest robuuste en stabiele kleinste gemene deler hebben gevonden, is de echte motor van de Catalaanse soevereïnistische beweging dat “Spanje ons besteelt” en “we niet willen blijven betalen”. Het zou met andere woorden gaan om een beweging die volledig ongevoelig is voor het bestaan van interregionale ongelijkheden die, tenminste vanuit het perspectief van links, enige solidariteit in de vorm van financiële overdrachten zouden verdienen.

Dat Spaans rechts de eenheid van Spanje verdedigt, hoeft niet te verbazen, maar dat het solidariteit tussen rijk en arm opeist is schokkend, aangezien alle historische aanwijzingen en antecedenten tot de conclusie leiden dat economische ongelijkheid niet hun belangrijkste bezorgdheid of bestaansreden is, en dat ook nooit geweest is. Het is verontrustender te moeten vaststellen dat de PSOE zich, oprecht of uit eigenbelang, gevestigd heeft in de overtuiging dat het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven een voorbeeld is van

“egoïsme van de rijken”. In academische kringen wordt dat “vanity secession” genoemd, afscheiding uit ijdelheid van diegenen die in een geprivilegieerde positie verkeren, die het beu zijn te moeten betalen. Niet anders, dus, dan wat Lega Nord ooit vertegenwoordigde in het Italiaanse Veneto. Borrell zou, binnen het Spaanse socialisme, een van de treffendste voorbeelden van die visie zijn.

Dat argument komt de PSOE mooi uit, omdat de partij zichzelf kan vertellen dat je niet tegelijkertijd vóór onafhankelijkheid en links kan zijn. Een conclusie die haar automatisch vrijstelt van enige poging tot intelligente, eerlijke dialoog met de Catalaanse soevereinisten. Dit valse vooroordeel wordt bovendien versterkt door twee vooroordelen die veel Spaanse socialisten aannemen als waren het geloofsovertuigingen: dat het onafhankelijkheidsstreven het resultaat is van het identitaire en supremacistische nationalisme, en dat elke vorm van een onafhankelijkheidsreferendum ongrondwettig is. Dat zijn de drie vooroordelen - niet-solidaire, nationalistische en ongrondwettige rijken - die vandaag wijder verspreid zijn in de EU dan we denken en die wij als voorstanders van de Catalaanse Republiek voortdurend zouden moeten proberen te ontkrachten.

Dat de meerderheid van de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging duidelijk links is - en dat het conservatieve nationalisme in zijn transitie naar een onafhankelijkheidstandpunt duidelijk naar centrumlinks is opgeschoven - is een feit dat de plannen van een groot deel van Spaans links dwarsboomt. Een gebruikelijk argument van het onafhankelijkheidsstreven om het veronderstelde niet-solidaire karakter van de beweging te weerleggen is dat de Republiek een deel van haar begrotingsmiddelen aan derden zou blijven besteden, maar dan aan andere landen die het veel meer nodig hebben dan het zuiden van Spanje, dus aan de “echte”

armen, in derdewereldlanden. Of nog dat het armoedecijfer in Catalonië schandalig is - meer dan 20 % - en dat we de middelen van het fiscale tekort nodig hebben om de ongelijkheid binnen Catalonië te bestrijden.

Toch denk ik dat we er goed aan zouden doen om vooral te blijven wijzen op het argument dat het fiscale tekort van Catalonië ten aanzien van Spanje een plaats heeft in onze plannen, zolang het rechtvaardig is. Of, als we daar nog verder in willen gaan, dat de Catalaanse Republiek een financiële bijdrage aan de Spaanse staat zal blijven leveren, mits die bijdrage voldoet aan een aantal voorwaarden waarbij de rollen worden omgekeerd ten opzichte van de huidige situatie.

Het is algemeen geweten dat het systeem van fiscale “solidariteit” op dit ogenblik niet strookt met het ordinaliteitsbeginsel, waardoor het volledig onrechtvaardig is, zelfs in een symmetrisch federaal stelsel - op zijn Duits. Bovendien is het maar zeer de vraag of het Catalaanse fiscale tekort daadwerkelijk bijdraagt aan de economische ontwikkeling van het zuiden van Spanje. Het staat eerder ten dienste van een zakelijke “kaste” - concessiehouders en bouwbedrijven, elektriciteits- en andere bedrijven die afhankelijk zijn van het Spaanse Staatsblad - die het hele land een economisch model oplegt dat er baat bij heeft dat het zuiden eeuwig onderontwikkeld blijft, met dien verstande dat de openbare diensten in de armste regio’s van Spanje kunnen worden gegarandeerd met middelen uit het noordoosten van het schiereiland (Catalonië, maar ook de Balearen en, voor een deel, Valencia). De Andalusische “edelman” van de 19e eeuw, die eeuwenlang had geprofiteerd van de onderontwikkeling van zijn gebied, is in de 21e eeuw opgevolgd door een postmoderne elite van renteniers en mensen uit de winningsindustrie. Maar het patroon van economische uitbuiting is vergelijkbaar.

Een Catalaanse Republiek zou inderdaad middelen aan de Spaanse staat kunnen blijven afdragen. Als je dat zegt, wordt het argument dat we niet solidair zouden zijn meteen van tafel geveegd. Maar de voorwaarden voor het fiscale tekort zullen er helemaal anders uitzien: het zal in geen geval indruisen tegen het ordinaliteitsbeginsel, het politieke toezicht op de middelen en de keuze van de bestemming ervan zal bij de Catalaanse instellingen liggen, in tegenstelling tot nu, en er zal moeten worden gegarandeerd dat de middelen daadwerkelijk ten goede komen aan de werkende klasse in de “arme” regio’s van het schiereiland, en aan de economische ontwikkeling van die regio’s. Om diezelfde reden zou het dus ook beperkt moeten zijn in de tijd.

Want de Catalaanse samenleving gelooft grotendeels in de ontwikkelingsmogelijkheden van het zuiden van Spanje en we hebben er dan ook alle vertrouwen in dat de productiviteit en het inkomen per hoofd van de bevolking van de regio in de niet al te verre toekomst de onze kunnen benaderen. Dat vertrouwen vormt in feite de echte, authentieke solidariteit tussen de volkeren in het noorden en in het zuiden van het schiereiland. En wie echt onsolidair is, is de Spaanse elite, die ervan uitgaat - omdat het haar goed uitkomt - dat regio’s als Andalusië en Extremadura veroordeeld zijn tot een eeuwigdurende economische achterstand, alsof het een metafysische fataliteit betrof.

Het trilemma van Spanje

04.10.2019

We hebben het de afgelopen maanden telkens opnieuw gezegd. De staat heeft in dit conflict voor de juridische weg gekozen in een poging om voor de rechter te proberen behalen wat hij aan de stembus niet kan behalen. Hij hoopt dan ook dat de dag van het arrest de dag van de overwinning zal worden: “het onafhankelijkheidsleger is veroverd en ontwapend...”¹. Maar of het dat zal zijn, hangt niet van hen af, maar van ons. Het hangt af van onze reactie op de uitspraak, die naar verwachting een van de meest flagrante rechterlijke dwalingen zal zijn die zich de afgelopen decennia in een EU-land hebben voorgedaan. Het hangt ervan af of we louter “reageren”, dan wel of we een echt “antwoord” bieden. In de reactieve dynamiek - die de afgelopen twee jaar de boventoon voerde - is de staat er door middel van onderdrukking in geslaagd het initiatief te nemen en het ritme van het conflict te bepalen. Het is een defensieve dynamiek, die uitgaat van weerstand. Het antwoord van de instellingen en de burgers op de uitspraak zou een keerpunt moeten zijn, dat ons in staat stelt het initiatief te herwinnen en opnieuw een offensieve strategie te gaan voeren.

De dag van het arrest zal niet de dag van de overwinning zijn (of toch niet die van hun overwinning) als de burgerbeweging voor de Republiek beslist om haar mobilisatiecapaciteit verder op te voeren. Zonder daarbij ook maar een millimeter af te wijken van het enige pad naar Catalaanse

---

1 / Toespeling op de aankondiging van de overwinning van Franco: in plaats van “onafhankelijkheid” sprak hij over het “rode” leger.

onafhankelijkheid, te weten dat van democratie, geweldloze actie en strikt vreedzame burgerlijke ongehoorzaamheid. Het zal geen dag van de overwinning zijn als die beweging, door aangehouden mobilisering, de Spaanse staat ernstig kan uitputten wat zijn moreel en reputatie betreft, zowel op juridisch, politiek en institutioneel vlak als, belangrijker nog, op economisch en materieel vlak. In dat geval zal het niet alleen niet de dag van hun overwinning zijn, maar zelfs een verdere stap in de richting van hun nederlaag.

Diegenen die destijds hadden gedacht dat het “Catalaanse conflict” kon worden opgelost enkel door constitutioneel recht te studeren - en dan nog vanuit een neofranquistische kijk -, zullen misschien beseffen dat als ze iets willen begrijpen, ze geschiedenis moeten studeren. Want als ze dat zouden doen, dan zouden ze ontdekken dat het hedendaagse politieke catalanisme een beweging is met een meer dan honderdjarige geschiedenis, die van in het begin verschillende ideologieën doorkruist - in oorsprong was het immers niet alleen een bourgeoise beweging, maar ook heel duidelijk een volksbeweging, gedragen door de werkende klasse. Ze zouden ook ontdekken dat de periodes van onderdrukking die de beweging in de 19e en de 20e eeuw doormaakte, veel langer en harder waren dan de huidige, en dat deze politieke en sociale beweging daardoor niet is verdwenen, noch werd bedwongen. Als het franquisme er niet in slaagde om de Catalaanse samenleving haar nationale ambities te doen opbergen, valt te verwachten dat het regime van ‘78 daar nog minder in zal slagen, hoeveel schendingen van het strafwetboek en de Grondwet zij ook aanvoert.

Een beetje geschiedenis, al was het maar een klein beetje, zou hen de diepe wortels van de verwachte sociale en institutionele reactie op het arrest helpen begrijpen, een reactie die een groot deel van de Spaanse samenleving waarschijnlijk

met verstomming zal slaan. En het zou hen helpen erkennen dat de autoritaire drift en de huidige golf en eventuele toekomstige golven van onderdrukking nooit ergens toe zullen dienen en geen einde zullen maken aan dit conflict. Zolang de staat geen democratische oplossing aanvaardt - en in die zin zijn de precedënten van Schotland en Canada erg nuttig - zal het conflict voor iedereen pijnlijk open blijven.

De reactie van de Catalaanse samenleving en instellingen op het arrest moet ook helpen om Europa het onverbiddelijke karakter te doen inzien van wat we bij andere gelegenheden het “Spaanse trilemma” hebben genoemd. De huidige Spaanse staat kan immers niet tegelijkertijd één staat, één natie (de Spaanse) en een volwaardige democratie zijn. Hij moet twee van die drie doelstellingen kiezen, maar kan ze niet alle drie tegelijk waarmaken. Als Spanje een echte democratie wil zijn, moet het opnieuw een diep, door en door plurinationale staat worden. Het kan met andere woorden één staat en een democratie zijn, maar dan moet het zijn idee één natie te zijn opgeven. De partijen van het regime van ‘78 hebben daar echter nooit van willen weten, en het moment voor die radicale transformatie is hoe dan ook al gepasseerd.

Het doel een mononationale staat te zijn, kan Spanje alleen bereiken als het de huidige autoritaire drift omzet in een structurele dynamiek. En zelfs daarop kleeft een vervaldatum, want in het Europa van de 21e eeuw is er geen repressie die honderd jaar aanhoudt. Als Spanje één staat en één (Spaanse) natie wil zijn, kan het met andere woorden geen echte democratie zijn. Als het tot slot een mononationale democratie wil zijn, dan zal het moeten aanvaarden dat een deel van het grondgebied van de huidige staat - op zijn minst Catalonië - er niet langer deel van zal uitmaken. Spanje kan met andere woorden slechts één (Spaanse) natie en een de-

mocratie zijn als wat tot nu toe één staat was, (ten minste) twee staten wordt.

Dat is kort samengevat het Spaanse trilemma. Wanneer Europa, min of meer tot zijn verbazing, vaststelt dat de Catalaanse samenleving zich na het arrest niet gewonnen geeft, dan zal dit trilemma zich in alle hevigheid opdringen. Dat zal een goed moment zijn om opnieuw uit te leggen - zodra is gebleken dat het arrest (de justitialisering) hoegenaamd niets oplost en de sociale, steeds vreedzame, confrontatie daarentegen alleen maar doet toenemen - dat de enige echte, stabiele oplossing te vinden is in verkiezingen, zelfbeschikking en democratie.

Europa en de wereld kijken naar een volk dat in opstand komt

18.10.2019

In het parlement van Westminster heeft een groep Schotse en Welshe parlementsleden voorgesteld om artikel 7 van het Verdrag betreffende de EU toe te passen op Spanje - waardoor het stemrecht van het land zou worden geschorst, een soort de facto uitsluiting - omdat er “een ernstig risico bestaat dat er een aanhoudende, ernstige schending heeft plaatsgevonden van de stichtende waarden van de Unie, zoals de eerbiediging van de vrijheid, de democratie, het recht en de mensenrechten”. Het Vlaams parlement keurde woensdag een resolutie goed waarin het arrest van 1 oktober en de buitensporige straffen worden veroordeeld en de vrijlating van de gevangenen wordt geëist. De resolutie werd unaniem goedgekeurd: alle partijen stemden vóór. Het zijn twee voorbeelden van reacties deze week, nadat de beslissing van het Spaanse Hoogerechtshof bekend werd.

Democratisch Europa kan niet begrijpen dat een reeks politieke en sociale leiders tot celstraffen van 9 tot 13 jaar werden veroordeeld omdat zij een referendum over zelfbeschikking hadden georganiseerd, ook al was het dan verboden door het Grondwettelijk Hof. Ten eerste ziet het nergens opruiing. Heeft de Spaanse justitie burgerrechten zoals het recht van vergadering en van betoging tot een “tumultueuze opstand” gemaakt? Voor democratisch Europa wordt duidelijk dat als een staat de uitoefening van bepaalde grondrechten verandert in een misdrijf dat met jaren celstraf wordt

bestraft, die staat niet langer als rechtsstaat of democratie kan worden beschouwd. Ten tweede, en samenhangend met het voorgaande, bestaat opruiing als misdrijf in de meeste echte democratieën ter wereld niet, net omdat het bestaan ervan fundamentele mensenrechten als het recht op betoging strafbaar zou stellen.

Daarom begrijpt democratisch Europa de massale protesten in de Catalaanse samenleving de afgelopen vijf dagen, en sympathiseert het ermee. Daarom maakt de Spaanse regering zich grote zorgen over de gevolgen van deze situatie voor de reputatie van Spanje in de EU en de internationale gemeenschap. Vandaar haar diplomatieke hyperactivisme en haar krankzinnige en enigszins lachwekkende propagandacampagne om te proberen het democratische karakter van de staat aan te prijzen. Welke echte democratie moet dat tegenwoordig nog doen? *Zeg me waarover je opschept...*

Misschien proberen sommigen daarom de veruit meest voorbeeldig burgerlijke, vreedzame, geweldloze massabeweging die Europa de afgelopen decennia heeft gezien ertoe te brengen om met agressievere beelden te komen, zodat ze hun valse verhaal dat onafhankelijkheid hand in hand zou gaan met geweld, met meer overtuiging zouden kunnen brengen. Je hoeft geen meester in deductie te zijn om de rode draad te zien in de verwarrende en hoogstwaarschijnlijk valse lekken over de gewelddadige bedoelingen van de aangehouden leden van de Comitès ter verdediging van de Republiek (CDR)¹ en de recente verbranding van containers. Veel getuigenissen van de afgelopen dagen, soms ook van buitenlandse journa-

---

1 / *Comitès de Defensa de la República*. Comitès ter Verdediging van de Republiek. Buurt- en volksvergaderingen (een driehonderdtal) die op het gehele Catalaanse grondgebied te vinden zijn. Afgeleid van de Comitès ter Verdediging van het Referendum die het referendum van 1 oktober 2017 mogelijk hebben gemaakt door de kiescolleges te beschermen en de stembiljetten en stembussen te bewaken.

listen, geven echter aan dat het vaak de willekeurige charges door politieagenten waren - in veel gevallen in strijd met de regels - die volledig vreedzame betogingen deden ontaarden in rellen en een voedingsbodem vormden voor verstoringen van de openbare orde. De onafhankelijkheidsbeweging zou er dan ook goed aan doen - en dat zal zij zeker doen - zich strikt te houden aan de weg van vreedzame burgeracties en geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid, zoals zij dat tot nu toe altijd heeft gedaan.

Nu zullen de Europese staten en instellingen en de rest van de internationale gemeenschap zien wat al lang een evidentie is: in het Europa van de 21e eeuw dient de strategie van justitialisering van een conflict van zuiver politieke aard en oorsprong niet alleen om dat conflict op te lossen, maar ook om het te intensiveren. Onderdrukking en autoritaire drift, een politiek probleem verplaatsen naar het strafrechtelijke domein: het doet de sociale confrontatie alleen maar oplopen. Zij zullen dan ook moeten vaststellen dat zolang de Spaanse staat geen democratische oplossing op basis van het recht op zelfbeschikking aanvaardt - en in die zin zijn de precedents van Québec en Schotland erg nuttig - de Catalaanse wonde, of beter de Spaanse wonde, pijnlijk open zal blijven.

Ondertussen moet de onafhankelijkheidsbeweging inzetten op een heldere strategie, zelfs als dat betekent dat zij ongemakkelijke waarheden onder ogen moet zien. Welke kaarten hebben wij als voorstanders van de Catalaanse Republiek in de hand om dit spel op vreedzame wijze van de staat te winnen? De kaart van de institutionele schok, die in oktober 2017 werd gespeeld, heeft geholpen om het conflict te verduidelijken, om de stelling te bevestigen dat de staat niet de minste bedoeling had om onderhandelingen te starten en dat hij ervoor koos om van repressie zijn enige reactie op het

Catalaanse conflict te maken. Maar die kaart alleen volstaat niet om ons doel te bereiken.

De kaart van electorale groei is zeker nuttig. En in de onafhankelijkheidsgezinde rangen zullen er mensen zijn die deze kaart (terecht) zelfs noodzakelijk achten. Maar als we helemaal eerlijk zijn, kunnen we niet beweren dat deze kaart op zich volstaat. Alleen al omdat 60 % van de kiezers vóór onafhankelijkheid is, zou de staat nooit instemmen met een referendum over zelfbeschikking. Dat weten we allemaal. Sinds 2010 is in het parlement van Catalonië immers een ruime absolute meerderheid van leden, die een absolute meerderheid van stemmen vertegenwoordigen, voorstander van een referendum in onderling overleg. Dat heeft er niet toe geleid dat het referendum er gekomen is.

De kaart van vreedzame, geweldloze confrontatie is dus onvermijdelijk een kaart die we wél zullen moeten trekken. Maar confrontatie kan eenvoudig gesteld twee doelen hebben: de (morele, politieke) reputatie van de staat schaden, of zijn materiële en economische positie aantasten. De balans van beide opties verschilt: de eerste vergt minder kosten voor de eigen rangen, maar is minder doeltreffend; de tweede vraagt grotere offers, maar brengt ons ongetwijfeld op effectievere manier dichterbij ons doel.

In het licht van het arrest moeten we de kaart van reputatieschade voor de staat dezer dagen ten volle uitspelen, zeker op internationaal vlak. En wij die internationaal actief zijn, doen dat ook absoluut. Maar we moeten kunnen inschatten of het voldoende zal zijn. Want als het dat niet is, dan wordt de kaart van economische schade onmisbaar. Net omdat het een volledig vreedzame maar tegelijkertijd - of net daardoor - bijzonder doeltreffende kaart is. Catalonië blijft de economische motor van Spanje en het is een van de

industriële motoren van Europa en heeft in die zin dus nog veel te winnen. Catalonië is momenteel aan het uitgroeien tot een ernstig politiek probleem voor Europa, aangezien het Spanje heeft gedwongen zijn ergste autoritaire impulsen te tonen. Maar dat politieke probleem wordt voor Europa pas echt ondraaglijk als Catalonië daarnaast ook een ernstig economisch probleem wordt.

Dat is uiteraard geen kaart die we kunnen uitspelen zonder zelf op de korte termijn ook economische offers te brengen, die wel eens aanzienlijk zouden kunnen zijn. Maar niets zou erger zijn voor de sociale en politieke onafhankelijkheidsbeweging dan enkele onvermijdelijke waarheden te verhullen alleen maar omdat ze onaangenaam zijn. Dat zou erg onverantwoordelijk zijn. Want het hangt van ons vermogen om die waarheden onder ogen te zien af of we in staat zullen zijn - en dat zijn we ongetwijfeld - om een winnende strategie uit te werken.

HartVanEuropa

CATALONIËWERELD

Onafhankelijk

Spanje

Straatsburg

Zijn

boodschappen

Doen
Hart

Europa

Volk

strijd

moment

DUI

zie

Perpignan

FederaalEuropa

NieuweDemocratie

onafhankelijkheid

betreft

staten

rechtvaardig

uitdaging

federaal

NieuweEconomie

Bedankt

geschiedenis

Albanië

rechter

begin

opgetild

Uitverdeling

lessen

Spanje en Europa: elkaar kruisende boodschappen

15.11.2019

De algemene verkiezingen van afgelopen zondag sturen de Europese Unie een reeks boodschappen waar zij maar beter naar kan luisteren. De eerste en duidelijkste boodschap is dat de snelle opkomst van VOX het beste bewijs is dat we de erfenis van het franquisme nog niet achter ons hebben gelaten. Wij zijn de afgelopen twee jaar blijven herhalen dat de problemen in Spanje het gevolg zijn van een dramatisch onvolkomen transitie, waardoor dit EU-land zich niet heeft kunnen bestendigen als daadwerkelijk geconsolideerde rechtsstaat. Het probleem is cultureel van aard, en dus ook diepgaand: het is een kwestie van een gebrek aan democratische cultuur.

De ideologische vooringenomenheid van de rechterlijke macht, de criminalisering van bepaalde burgerrechten, de verschuiving naar de strafrechtelijke sfeer van zaken die de constitutionele sfeer nooit hadden mogen verlaten en tal van andere indicatoren die we aan deze lijst zouden kunnen toevoegen, vormen allemaal uitingen van een autoritaire cultuur die haar wortels heeft in een veertig jaar durende dictatuur waarmee een deel van de Spaanse samenleving nooit heeft gebroken. En die cultuur komt het beste en het meest transparant tot uiting in VOX. Na deze laatste verkiezingen zal men nog moeilijk sceptisch kunnen reageren als we uitleggen dat de Spaanse transitie *fake* was, dat als de regels van het nieuwe regime op gelijke voet door franquisten en

door democraten worden vastgesteld, het resultaat slechts een half franquistisch, half democratisch regime kan zijn.

De opkomst van VOX is in tegenstelling tot wat sommige analisten zeggen niet het einde van de Spaanse uitzondering en de gelijkschakeling van het Spaanse politieke landschap met dat van de rest van Europa, waar extreemrechts al geruime tijd een centrale speler dreigt te worden. Of het is in elk geval niet alleen maar dat. De opkomst van VOX is vooral een uiting van een land waar een niet onaanzienlijk deel van de burgers met verontwaardiging reageert en zich diep beledigd voelt wanneer een klungelige en laffe PSOE uiteindelijk besluit om het lichaam van de dictator vele jaren te laat uit zijn mausoleum te halen en poogt van die daad van historische gerechtigheid het hoogtepunt van haar kiescampagne te maken. Als reactie daarop stemmen die burgers voor de partij die de dictatuur met de minste complexen benadert.

De tweede boodschap is al vaak herhaald, maar daardoor niet minder belangrijk: Catalonië is een land waar 60 % van de kiezers voor partijen heeft gestemd die geloven dat de normale, meest wenselijke oplossing voor het conflict met Spanje bestaat in een onafhankelijkheidsreferendum dat is overeengekomen tussen de Catalaanse instellingen en de staat, zoals dat tussen Schotland en het Verenigd Koninkrijk. Wanneer de Spaanse propaganda benadrukt dat de partijen die uitdrukkelijk vóór onafhankelijkheid zijn in Catalonië nooit 50 % van de stemmen hebben behaald - wat overigens niet waar is, want je zou kunnen stellen dat die drempel bij de laatste Europese verkiezingen al werd overschreden -, wordt op leugenachtige wijze verhuld dat er bij alle verkiezingen in Catalonië sinds 2010 stevast een - al dan niet onafhankelijkheidsgezinde - meerderheid voor zelfbeschikking was.

Een derde boodschap na de verkiezingen: het onafhankelijkheidsstreven blijft vooruitgang boeken. Voor het eerst behaalde het onafhankelijkheidsblok bij Spaanse verkiezingen meer stemmen en zetels dan het unionistische blok tegen zelfbeschikking. Tegen de achtergrond van kiesgedrag dat in Catalonië zoals elke student politieke wetenschappen weet, altijd al sterk dualistisch is geweest en dat ten dele nog steeds is, is die inhaalslag van aanzienlijk belang.

Toch wordt het ware belang van deze laatste boodschap van de verkiezingen pas duidelijk als we ze ondergeschikt maken aan de krachtigste boodschap die de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging dezer dagen uitstuurt, niet aan de stembus, maar op straat. Of beter gezegd, op de autosnelweg. Die boodschap luidt als volgt: de situatie in Catalonië, en dus in Spanje, zal pas weer normaal worden als er een politiek en democratisch - en geen strafrechtelijk, repressief en autoritair - antwoord komt op de eisen van de meerderheid van de Catalaanse samenleving. De tsunami¹ zal niet zo gauw verdwijnen. Tot ons recht op zelfbeschikking wordt geëerbiedigd. Want als er iets is dat geweldloze strijd en burgerlijke ongehoorzaamheid in hun DNA dragen, dan is het wel het besef dat je moet volhouden en niet stoppen tot er echte oplossingen voor het conflict worden geboden. Je hoeft maar naar andere grote geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheidsbewegingen van de 20e eeuw te kijken om te begrijpen dat volharding in elk van die gevallen een belangrijke strategische pijler is geweest.

Terwijl Spanje en Catalonië deze boodschappen aan Europa

---

1 / Online-initiatief dat de blokkade van de luchthaven van Barcelona, de grens op de autosnelweg in La Jonquera en het stadion van FC Barcelona organiseerde als reactie op het vonnis tegen de Catalaanse regering en twee grote verenigingen van de Catalaanse samenleving.

sturen, van aan de stembus of van op straat, gingen er deze week ook berichten in tegengestelde richting, van Europa aan Spanje, vanuit de rechtbank. Het standpunt van de advocaat-generaal van het Hof van Justitie van de EU inzake de prejudiciële verwijzing van de verdediging van viceminister-president Junqueras moet het Spaanse gerechtelijke en institutionele stelsel grondig wakker schudden. Want de boodschap is duidelijk en onomstotelijk. Wie het document leest, komt bijna onvermijdelijk tot deze conclusie: wanneer een staat administratieve obstakels verzint om te verhinderen dat door de burgers verkozen kandidaten die burgers gaan vertegenwoordigen - dat zij, in dit geval, lid worden van het Europees Parlement - staat de essentie van de democratie zelf op het spel. De leden van het Europees Parlement zijn parlementslid zodra de verkiezingsresultaten worden bekendgemaakt, en er is geen gelofte van trouw aan de Grondwet - een procedure die overigens in strijd is met het Europese recht - die de inwerkingtreding van hun mandaat kan verhinderen. Het zijn de kiezers, en niet de Spaanse Kiesraad, die beslissen wie verkozen is en wie niet.

Afgelopen zondag de opkomst van VOX. Dinsdag de conclusie van de advocaat-generaal van het HvJ-EU. Elkaar kruisende boodschappen die eigenlijk hetzelfde zeggen: dat Spanje te kampen heeft met een ernstig gebrek aan democratische cultuur.

Spaanse rechters met schelmenstreken in Europa

29.11.2019

We hebben het van de eerste dag van onze ballingschap gezegd. De repressieve strategie die de Spaanse staat in 2017 gekozen heeft als reactie op het Catalaanse politieke conflict kende een “ontwerpfout” waardoor ze haar doelstellingen onmogelijk kon bereiken: het betrof een strategie die maar doeltreffend kon zijn in een context van gerechtelijke zelfverzorging. Maar de Spaanse justitie staat niet los van de rest van de wereld, maar is geïntegreerd in een Europese justitiële ruimte met regels die niet kunnen worden gewijzigd of gemanipuleerd of op partijdige, bevooroordeelde wijze kunnen worden uitgelegd door de rechters (als je ze zo kan noemen) van het Hooggerechtshof of het Grondwettelijk Hof. Want het is gelukkig niet aan hen om deze regels uit te leggen.

Gebonden door het Europese rechtskader kon de strategie van justitiële en strafrechtelijke vervolging van een aantal democratisch verkozen politieke en sociale leiders alleen maar verkeerd lopen, zoals de afgelopen twee jaar steeds duidelijker is gebleken. Of het nu de rechtbanken zijn van de Europese staten die de Europese aanhoudingsbevelen hebben ontvangen (België, Duitsland en Schotland) of van de Europese staten die te maken kregen met een internationaal aanhoudingsbevel (Zwitserland), dan wel het Hof van Justitie van de EU (in Luxemburg) of het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (in Straatsburg), op een gegeven moment

moest de autoritaire, weinig neutrale visie op het strafrecht en de grondrechten van de hoogste rechters van de Spaanse rechterlijke macht wel botsen met de democratische, neutrale visie van de Europese rechters.

Toen de rechters van het Hooggerechtshof de twee grote instrumenten van de Europese justitiële samenwerking inzetten - de Europese aanhoudingsbevelen en de prejudiciële verwijzingen bij het HvJ-EU -, waren zij daarom niet in staat om de spelregels en procedures te respecteren en hebben zij voortdurend geprobeerd om vals te spelen, gedrag dat tot nu toe ongezien was in de Europese Unie.

Eerst was er Llarena, met de Europese aanhoudingsbevelen. Wanneer een rechter van een EU-land een Europees aanhoudingsbevel uitvaardigt aan een ander land, spreekt het vanzelf dat hij, overeenkomstig het beginsel van wederzijds vertrouwen tussen de rechterlijke machten van beide landen, bereid is de beslissing van de rechter van het ontvangende land te eerbiedigen. Llarena aanvaardde echter noch bij het eerste Europese aanhoudingsbevel, noch bij het tweede de beslissing die de Europese rechters hadden genomen of volgens hem zouden nemen: in het eerste geval, in december 2017, trok hij het aanhoudingsbevel in een week voordat de Belgische rechter uitspraak kon doen, omdat de beslissing waarschijnlijk niet zou zijn waarop hij had gehoopt; in het tweede geval, in juli 2018, weigerde hij de vrijlating uit te voeren toen de Duitse rechter oordeelde dat er geen sprake was van rebellie. Helemaal surrealistisch was dat hij op dat moment ook nog eens verzocht om intrekking van het Europese aanhoudingsbevel van de ballingen in België, dat drie maanden eerder al op formele gronden (Bob-Dogi) was verworpen door de Belgische rechter en dus niet meer bestond.

Waar zag je ooit dat de rechter van het uitvaardigende land tot twee maal toe de beslissing van het ontvangende land weigerde te aanvaarden? Dat gaat volledig voorbij aan de logica van justitiële samenwerking waarop het stelsel van de Europese aanhoudingsbevelen berust. Een Europees aanhoudingsbevel is immers geen bevel van een rechter van een EU-land - in dit geval Spanje - aan een rechter van een ander EU-land om een bepaalde burger over te leveren, maar wel een verzoek om te onderzoeken of de strafbare feiten die die burger in het land dat het Europees aanhoudingsbevel uitvaardigt, zou hebben gepleegd, ook strafbare feiten zijn in het land waar hij nu verblijft. De autoritaire mentaliteit van sommige Spaanse rechters lijkt hen niet toe te laten dat te begrijpen. Slechts een beperkte lijst van strafbare feiten valt buiten de analyse van de dubbele strafbaarheid.

Vervolgens was er Marchena met zijn prejudiciële vraag aan het HvJ-EU. Als een rechter van een EU-lidstaat een verzoek tot het Hof in Luxemburg richt, als hij echt voornemens is dit justitiële samenwerkingsinstrument te eerbiedigen, dan zou hij moeten wachten tot het Hof hem een antwoord geeft alvorens hij zich uitsprekt over de zaak waarop die prejudiciële vraag betrekking heeft. Zo niet verliest deze raadpleging alle effect en dus ook haar hele bestaansreden. Maar dat is nu net het tegenovergestelde van wat Marchena bij de prejudiciële verwijzing over viceminister-president Junqueras heeft gedaan: hij heeft uitspraak gedaan voordat Luxemburg antwoord had kunnen geven. Daarmee plaatst hij de Spaanse en Europese justitie in een ongeziene, onmogelijke situatie, want naargelang van het antwoord van het HvJ-EU zal duidelijk worden dat het Hooggerechtshof hem niet kon veroordelen zonder eerst een verzoek in te dienen bij het Europees Parlement. Wat zal dan de geldigheid zijn van die veroordeling?

Dat is wat er gebeurt als rechters niet bereid zijn om het recht op onpartijdige en democratische wijze aan te wenden, maar gedwongen worden om een spel te spelen waarvan de regels wél democratisch en onpartijdig zijn: ze spelen vals, als rechterlijke Lazarillo's de Tormes in een postmoderne versie van de beste Spaanse schelmenroman¹ uit de 16e eeuw.

Toen we ervoor kozen om het geschil tussen Catalonië en Spanje naar het Europese speelveld te verplaatsen, deden we dat zoals we destijds hebben uitgelegd omdat we geloofden in de beginselen en waarden waarop het Europese project gestoeld is: de rechtsstaat, democratie en de waarborging van de grondrechten. In oktober 2017 was al duidelijk dat de Europese staten niet naar die beginselen en waarden handelden. In het spanningsveld tussen belangen en principes - dat eigen is aan de politiek - kozen de EU-landen in het licht van het Catalaanse conflict duidelijk voor de eerste pool. Waarom zouden we dan in "Europa" vertrouwen, als de Europese staten niet in staat bleken om de grondrechten van een deel van de burgers van de Unie te waarborgen? Om een heel eenvoudige reden: omdat er in een echt democratisch institutioneel stelsel naast regeringen en parlementen ook werkelijk onafhankelijke rechters zijn. En die rechters zijn de echte, ultieme hoeders van de grondrechten die de essentie en de bestaansreden van de rechtsstaat vormen.

Als het HvJ-EU uiteindelijk de conclusie van de advocaat-generaal over de onschendbaarheid van president Puigdemont, viceminister-president Junqueras en ikzelf zou volgen, zou het noch de uitvoerende macht (de Europese Commissie), noch de wetgevende macht (het Europees Parlement) zijn die

---

1 / De term "pícaro" (schelm) werd in de literatuur belichaamd door het personage Lazarillo de Tormes en verwijst naar het gedrag van gewiekste, bedrieglijke, gewetenloze mensen.

onze politieke rechten zou hebben gered. Het zou de rechterlijke macht zijn, in de uitoefening van haar onafhankelijkheid. Wat ons helpt in te zien dat in een rechtsstaat, zelfs als de uitvoerende en de wetgevende macht de rechten niet garanderen, de rechtsstaat wordt gered als de rechterlijke macht haar werk naar behoren doet. Zowel in Spanje als in Europa hebben de uitvoerende macht en de wetgevende macht wat de Catalaanse zaak betreft, op de een of de andere manier gefaald. Het fundamentele - radicale - verschil tussen beide is dat er in Spanje geen rechterlijke macht is die in staat is om de grondrechten te beschermen door wat de andere twee machten doen, te compenseren en recht te zetten. In Europa is die rechterlijke macht er wel, zowel in de staten als in de Europese instellingen.

Waarom Spanje geen (echte) rechtsstaat is

13.12.2019

Aamer Anwar, de briljante en moedige advocaat van minister Ponsatí, verklaarde deze week bij het verlaten van de rechtbank in Edinburgh dat “het misdrijf opruiing door de monarchieën van de 16e eeuw werd uitgevonden om de opstand neer te slaan van mensen die voor hun rechten en voor vrijheid streden”. En hij voegde daaraan toe: “Daarom is het verdwenen uit de rechtsorde van alle Europese landen. Behalve Spanje, natuurlijk.” Natuurlijk, dat wil zeggen dat Spanje geen Europese democratie is zoals de overige Europese landen.

De perceptie dat de Spaanse staat geen echte rechtsstaat is, verspreidt zich in de Europese publieke opinie. In elk ander land van de EU zou het ondenkbaar zijn dat democratisch verkozen leden van de regering, de voorzitter van een parlement of de leiders van de belangrijkste maatschappelijke organisaties tot negen, tien en een half, twaalf of dertien jaar cel worden veroordeeld voor het organiseren van een referendum, ook al had het Grondwettelijk Hof van dat land dat dan verboden. Dat kan de “gemiddelde Europese burger” zich niet voorstellen. Een burger die de beginselen en waarden van het democratische bestel voor vanzelfsprekend neemt.

Toch is er een wat meer wetenschappelijke manier om te verklaren waarom Spanje geen normale rechtsstaat is. In de politieke wetenschappen bestaat er een vakgebied dat “vergelijkende politiek” heet. Gelet op de verscheidenheid

aan politieke modellen die tegenwoordig op deze planeet te vinden zijn, laat de vergelijkende methodologie toe om systemen in te delen met een minimale waarborg van conceptuele nauwgezetheid. Aangezien de rechterlijke macht een van de drie machten van de rechtsstaat is, is het een goede manier om een politiek stelsel te analyseren om de rechterlijke macht van dat stelsel te vergelijken met die van de overige landen ter wereld. Hetzelfde geldt voor het Grondwettelijk Hof - dat als dusdanig niet kan worden gelijkgesteld met de rechterlijke macht, maar fungeert als een soort “vierde macht” naast de andere drie machten in de klassieke verdeling van Montesquieu.

De kwaliteit van een democratisch stelsel hangt uiteindelijk af van zijn rechterlijke macht en constitutionele jurisdictie. De rechtsstaat is opgezet om de rechten van de burgers te waarborgen: waar de wetgevende macht de rechten vaststelt en de uitvoerende macht de uitoefening ervan waarborgt, fungeren de rechterlijke en de constitutionele macht als sanctionerende macht wanneer die rechten worden geschonden. Zij zijn dus de ultieme hoeders van die rechten. Zelfs als de uitvoerende en de wetgevende macht er niet in slagen om de rechten van de burgers te beschermen en te bevorderen, wordt de rechtsstaat dus gered zolang de rechterlijke macht haar werk naar behoren doet.

Wanneer de rechterlijke macht en de constitutionele macht niet in staat zijn om hun functie naar behoren te vervullen, betekent dat dan ook onherroepelijk het failliet van de rechtsstaat. Maar hoe kunnen we weten of die machten al dan niet correct handelen? De methode van de “rechtsvergelijking” kan daarop een objectiever, meer “wetenschappelijk” antwoord helpen bieden. En als we gaan vergelijken hoe de rechtbanken met het Catalaanse conflict zijn omgegaan, komt Spanje er niet goed uit.

Om een vergelijking te maken waaruit consequente conclusies kunnen worden getrokken, moeten we op zoek gaan naar andere politieke stelsels in een vergelijkbare of identieke situatie. Jammer genoeg voor het Spaanse rechterlijke stelsel zijn er gevallen te vinden die vergelijkbaar of identiek zijn aan het Catalaanse conflict. Laten we beginnen bij het Grondwettelijk Hof en de manier waarop het is omgegaan met het Catalaanse verzoek om zelfbeschikking. Is er een grondwettelijk hof in de gemeenschap van democratische staten van de wereld dat een soortgelijke eis heeft moeten beantwoorden? Zeer zeker: het Canadese Hooggerechtshof, dat zich in 1998 moest uitspreken over de zelfbeschikking van Québec, vanwege de reactie van de Canadese federale regering op het referendum dat de regering van Québec drie jaar eerder had gehouden.

De uitspraak van het Hof in Ottawa is bekend en we zullen niet in detail treden. Het kwam erop neer dat Québec volgens de Canadese en internationale wetgeving niet het recht heeft om zich eenzijdig van Canada af te scheiden, maar dat de Canadese regering desalniettemin “te goeder trouw” moet onderhandelen met de regering van Québec als de Québécois een duidelijke wil uitspreken zich te willen afscheiden. De uitspraak zette met andere woorden de deur op een kier voor de onafhankelijkheid van Québec, hoewel de geldigheid van het referendum van 1995 niet werd erkend. Geen enkele partij, noch de Québecse regering, noch de federale regering, kreeg volledig gelijk. Het Hooggerechtshof gedroeg zich met andere woorden als een echte onpartijdige scheidsrechter.

Zijn optreden kon niet verder staan van wat het Spaanse Grondwettelijk Hof deed ten aanzien van de Wet op het referendum die in 2017 door het Catalaanse parlement werd goedgekeurd en in overeenstemming waarmee het referen-

dum van 1 oktober werd georganiseerd: in dat geval verklaarde het Hof alleen dat de wet ongrondwettig was, zonder de deur op een kier te zetten voor enige verandering. Dat hoeft niet te verbazen, als we weten dat datzelfde Hof, dat niet in staat was om als onpartijdige scheidsrechter op te treden ten aanzien van het Catalaanse verzoek om zelfbeschikking, er evenmin in was geslaagd het Catalaanse verzoek om meer zelfbestuur op neutrale wijze te behandelen ten tijde van de uitspraak over het autonomiestatuut in 2010.

Laten we eens naar het Hooggerechtshof kijken. Is er in de gemeenschap van democratische staten ter wereld een rechtbank die over soortgelijke feiten heeft geoordeeld als die waarover het hoogste strafrechtelijke hof van Spanje zich heeft uitgesproken in het proces over 1 oktober? Zeer zeker: het Hof van Sleeswijk-Holstein, dat in het Duitse federale rechterlijke model eveneens de rechtbank van laatste aanleg is - een soort van grondwettelijk hof - voor een strafrechtelijke zaak van deze aard. In dit geval is de vergelijking nog objectiever, want we hebben het niet over soortgelijke, maar over identieke feiten, aangezien deze Duitse rechtbank zich krachtens het Europese aanhoudingsbevel van rechter Larena verplicht zag precies dezelfde feiten te beoordelen.

Het antwoord van de Duitse rechters hoeven we evenmin uit te leggen, want het is voldoende bekend: de feiten die in de herfst van 2017 in Catalonië hebben plaatsgevonden vormen niet alleen geen misdrijf van opruiing of rebellie, of zelfs maar openbare ordeverstoring, maar vormen de uitoefening van grondrechten - zoals het recht op vergadering en op betoging - waarvan de waarborging essentieel is voor een democratisch stelsel. Opnieuw kon de manier waarop de Duitse rechters de zaak hebben behandeld niet verder af staan van wat het Hooggerechtshof in Madrid heeft gedaan, toen het in zijn schandelijke arrest van 14 oktober oordeelde

dat er sprake was van opruiing. Een misdrijf dat, zoals Amer Anwar verklaarde, in geen enkele democratie ter wereld bestaat.

Als we de methode van de “rechtsvergelijking” toepassen, komen we tot dezelfde conclusie als die waartoe het “Europees gezond verstand” leidt: Spanje is geen rechtsstaat die te vergelijken valt met de overige democratieën ter wereld. Kan de Europese Unie gelet op deze “wetenschappelijke” evidentie de andere kant op blijven kijken?

hervormingen

onafhankelijk

NieuweEconomie

toestand

CatalaansProces
FederaalEuropa

Catalonië

DoenO
Zijn>WERELD

staten

Spanje

staten

uitdaging

federaal

Bedrukt

Afbreken

anti

nationalistisch

TAIZ

moment

landspil

landspil

Spele

Europa

Hartsocrold

DVAStrijd republiek

HartVanEuropa

VERHOOD

unverwachten

Spanje

gechiedenis

onafhankelijkheid

rechercheurs

NieuweDemocratie

Perpignan

Luxemburg

Straatsburg

laboratorium

Waar Europa zijn ziel daadwerkelijk op het spel zette

10.01.2020

In oktober 2018 werd op deze pagina's het artikel gepubliceerd waarmee deze reeks "brieven uit het hart van Europa" begon. Het heette: "De Catalaanse zaak: waar Europa zijn ziel op het spel zet." In dat artikel vertelde ik onder andere: "De ziel van Europa is de afwijzing van het totalitarisme en dus van het supremacistische nationalisme dat dit totalitarisme ontketende. (...) Het Spaanse nationalisme dat vandaag de bandeloze vervolging van de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging legitimeert, is van dezelfde aard als het nationalisme waartegen de Europese Gemeenschap werd opgericht. Als Europa zwijgt over de Catalaanse situatie, als het stilzwijgend de autoritaire drift van de staat aanvaardt, verloochent het zijn stichtende missie. Het zou zoveel betekenen als zou het zijn ziel opgeven." Een argument dat ik voor het eerst onder woorden had gebracht tijdens de massabetoging in Brussel in december 2017.

Inzetten op Europa - op ballingschap - was zeker een riskante keuze. Niet alleen uit persoonlijk oogpunt, maar vooral ook uit politiek oogpunt. Het conflict met Spanje werd naar een nieuw speelterrein verplaatst, in de verwachting dat dat speelterrein ons gunstiger gezind zou zijn en we dus meer kans zouden maken op een overwinning. De doelstellingen van die strategie waren relatief eenvoudig uit te leggen, maar wat niet zo eenvoudig was, was vrienden en vreemden ervan te overtuigen dat het de juiste strategie was. Waarom zouden we iets verwachten van "Europa" als de landen van

de Europese Unie bij de wapenstokken op 1 oktober de andere kant op hadden gekeken? Die oorverdovende stilte van de communautaire regeringen en instellingen in de herfst van 2017 had - terecht - scepticisme opgewekt over het nut van het Europese speelveld.

Toch hebben wij altijd gezegd dat Europa meer was dan alleen de lidstaten en de Europese Commissie, meer dan de partijen en het Europees Parlement. Dat er naast dat Europa, nog twee Europa's bestonden: dat van de rechters en de rechtbanken, en dat van de burgers. Het eerste Europa kijkt vooral naar belangen en realpolitiek. Het tweede Europa spitst zich eerder toe op het waarborgen van de grondrechten, als praktische belichaming van de democratische beginselen en waarden. Wij waren er immers zeker van - of vertrouwden er althans op - dat de Europese justitie, of het nu de rechters van de lidstaten of die van de EU waren, haar beslissingen neemt volgens een democratische geest en een democratisch paradigma. Dit in tegenstelling tot de Spaanse hoogste rechtbanken, die gevangen zitten in een autoritaire mentaliteit en cultuur.

Ook van het "derde Europa" (dat van de burgers) kon redelijkerwijs een meer solidaire, begripvolle reactie op de Catalaanse zaak worden verwacht dan van de lidstaten. Het ging er vooral om de burgers te laten inzien dat het conflict tussen Catalonië en Spanje in wezen geen botsing tussen unionisme en onafhankelijkheid was, maar een botsing tussen democratie en autoritarisme. Want we moeten duidelijk voor ogen houden dat het Europese project zonder democratie automatisch ten dode opgeschreven is. De EU kan onmogelijk bestaan zonder burgerrechten en politieke rechten. Dat weet een ruime meerderheid van de Europese rechters, te beginnen met die van het HvJ-EU, en burgers. Maar eigenlijk weten de lidstaten het ook.

Spanje heeft door vals te spelen en in strijd met het Europese recht te proberen verhinderen dat wij als democratisch verkozen leden van het Europees Parlement ons ambt zouden uitoefenen, de Europese democratie op de proef gesteld. En dat is verkeerd uitgedraaid. Want in de EU is het universele kiesrecht heilig. Het is belangrijker dan eender welke real-politik of meer of minder gevaarlijke vriendschappen tussen de Tajani van dienst en de Spaanse unionistische partijen, te beginnen met de PP en eindigend met de PSOE. De Spaanse staat gaat in tegen de democratie, en botst daardoor niet langer alleen met Catalonië, maar ook met de EU en haar diepste bestaansredenen. En het is niet redelijk te denken dat de EU een zelfvernietigingsproces zal aanvatten louter om de (valse en pathologische) belangen van één van haar lidstaten te bevredigen.

Twee jaar na datum blijkt met andere woorden dat Europa wel degelijk een nuttig speelterrein was, en de keuze voor ballingschap is ondertussen een slimme zet gebleken. Voor de rechter begonnen we de - bij uitstek defensieve - strijd tegen uitlevering te winnen. Maar in wezen is de onderliggende kwestie dezelfde als in onze gerechtelijke strijd om lid van het Europees Parlement te worden: het gaat om de essentie van democratie en rechtsstaat. Kunnen het recht op betoging en een handvol burgerrechten in een democratische rechtsstaat als opruiing of rebellie worden gezien? Nee, was het antwoord van de Duitse rechters van Sleeswijk-Holstein. Is het in een democratisch stelsel aanvaardbaar dat bestuurlijke belemmeringen van het recht op vertegenwoordiging worden opgeworpen die ingaan tegen de stem van de burgers? Nee, zegden de Europese rechters in Luxemburg.

De strijd om in het Europees Parlement te zetelen is geen louter defensieve strijd meer, maar een eerder offensieve strijd. Maar hij wordt nog steeds strikt op gerechtelijk gebied

gevoerd. Nu breekt een nieuwe fase in onze inspanningen tot internationalisering aan: een fase die zich rechtstreeks op het institutionele vlak zal ontplooien. En ook op dat vlak zullen we veel slagen moeten leveren - en veel complexere slagen dan we tot nu toe hebben gezien. Soms zal de strijd defensief zijn, zoals bij het verzoekschrift, dat evenwel een geweldige kans zal bieden om het debat over de Catalaanse zaak te openen in het Europees Parlement, de instelling die het beste als spreekbuis kan fungeren en een debat, welk debat dat dan ook moge zijn, op gang kan brengen in de gehele Europese samenleving. In andere gevallen zal de strijd offensief zijn, zoals de strijd opdat de EU van de 21e eeuw het recht op zelfbeschikking op een andere manier gaat bekijken, erkennen en eerbiedigen. *“Place your bets, ladies and gentlemen.”* De (institutionele) wedstrijd is nog maar net begonnen.

De Spaanse uitzondering

24.01.2020

Toen VOX bij de algemene verkiezingen van 10 november laatstleden voor een verrassing zorgde en boven de 50 afgevaardigden uitklom en daarmee de derde grootste partij in het Congres van Afgevaardigden werd, haastten talrijke analisten zich om de volgende diagnose te stellen: het Spaanse politieke landschap is eindelijk gelijkgeschakeld met dat van de rest van de Europese Unie. Spanje is niet langer de uitzondering in Europa, politiek gesproken.

Die stelling lijkt op het eerste gezicht voor de hand liggend. In de meeste landen van de EU is extreemrechts aan een opmars bezig zoals we die sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer hadden gezien, en de partijen die dit xenofobe, seksistische, ultranationalistische en eurofobe gedachtegoed - om er maar enkele adjectieven op te plakken - uitdragen, behalen ongeziene resultaten, die nauwelijks tien jaar geleden niet denkbaar waren. Voorbeelden zijn er te over: Front National in Frankrijk, AfD in Duitsland, Salvini in Italië, maar ook de FPÖ in Oostenrijk, Fidesz in Hongarije, het Forum voor Democratie in Nederland, de Gouden Dageraad in Griekenland, het Vlaams Belang in België of de extreemrechtse partijen in Scandinavië, afgezien van de verschillen - die zeker niet van de kleinste zijn - die er tussen al deze partijen bestaan.

Waar Spaans extreemrechts tot voor kort “gecamoufleerd” was binnen de Partido Popular, zorgde de opkomst van een specifiek merk als VOX ervoor dat er nu ook in Spanje een

extremrechtse kracht aanwezig was in de instellingen, met een theoretisch harder discours dan het traditionele en regerende rechts. Net zoals in de rest van de Europese Unie. Spanje werd dus Europeeser, in de meest negatieve en zorgwekkende zin van het woord.

Een verkeerde analyse, als je het mij vraagt. Als we de “Spaanse situatie” even van naderbij bekijken, blijkt dat VOX de Spaanse uitzondering alleen maar bevestigt. Nee, Spanje wordt niet Europeeser, want Spaans extreemrechts speelt een heel andere rol dan extreemrechts elders in Europa. Partijen zoals die van Marine Le Pen of Alternative für Deutschland zien zichzelf niet als verdedigers van de in hun respectieve landen heersende constitutionele orde, maar als krachten die kritiek hebben op de geldende spelregels. Zij zien zich niet als krachten die vóór het systeem zijn, maar als krachten die tegen het systeem ingaan, zij het dan vanuit rechts. Zij willen het regime - dat in hun geval in het naoorlogse Europa tot stand kwam - niet verdedigen, maar willen het net afbreken. Zij beschouwen zichzelf niet als het hart van het heersende politieke regime, maar als iemand die daar buiten staat.

Als we goed naar het discours van de leiders van VOX luisteren, wil die partij daarentegen precies de tegenovergestelde rol vervullen: zij zien zich als hoeders van de essentie van het heersende regime, in de mate dat zij zich duidelijk bewust zijn van de continuïteit tussen het “regime van ‘78” en het franquisme. VOX onthult beter dan wie dan ook de rode draad tussen de dictatuur en onze veronderstelde democratie en dus ook de zwakte van de Spaanse transitie. Zij staan niet vijandig tegenover de huidige Spaanse Grondwet, maar zijn net de hoogste verdedigers van het staatshoofd dat bij die grondwet is ingesteld, en van artikel 2 en het idee van de “onverbrekelijke eenheid van de Spaanse natie”, dat

volgens hen de hoeksteen vormt van het hele constitutionele stelsel. Zij willen het huidige systeem niet vervangen, maar het net beschermen tegen diegenen die het volgens hen willen vernietigen: communisten, separatisten, feministen enz. Zij zijn niet tegen het systeem in de zin dat de Europese extreemrechtse leiders dat zijn, zij beschouwen zich eerder als ware kern van het huidige Spaanse systeem. De beste metafoor daarvoor is dat VOX op 10 november haar beste resultaat behaalde in de kieskring van Zarzuela, waar voornamelijk leden van de Koninklijke Garde stemmen en verder weinig anderen.

Dat verschil - dat bijzonder relevant is om de politieke dynamiek van de verschillende Europese staten te begrijpen - is niets meer dan een gevolg van het radicale verschil tussen de "Spaanse transitie" van de jaren '70 en de "Europese transities" van de andere landen waar het rechtse totalitarisme eveneens heeft geregeerd - zij het omdat het de steun van een meerderheid van de kiezers had, zoals in Duitsland en in Italië, zij het omdat het land werd bezet door de nazi's, zoals in Frankrijk, België, Oostenrijk, Nederland, de Scandinavische landen enzovoort. In Spanje, een hervorming; in Europa, een breuk. In Duitsland 10 jaar "denazificatie", in Italië de verbanning van de fascistische partij uit de constituerende raden die de Grondwet van 1948 opstelden, in Spanje een meerderheid van auteurs van de Grondwet van '78 die uit de franquistische beweging kwamen. Terwijl de Wet op de politieke hervorming van 1977, die door de franquistische raden werd goedgekeurd, de deur opende naar de Spaanse democratie, had de Anjerrevolutie drie jaar eerder al het pad geëffend voor de Portugese democratie.

De Spaanse transitie vormt een uitzondering binnen alle Europese landen die een rechts totalitair regime hebben gekend. Een slechte uitzondering, waarvan de gevolgen nu

pas volledig kunnen begrijpen. VOX is een van die gevolgen, veertig jaar later. In West-Europa is de angst na de wereldoorlog van kant gewisseld. Wie vanaf de jaren '50 fascist was, betaalde daar in Frankrijk, Italië of Duitsland een prijs voor: uitgesloten worden van het politieke systeem. In Spanje hebben de erfgenamen van het franquisme nooit het risico ingezien dat het behoud van hun erfgoed, zoals ze dat al die decennia hebben gedaan, politieke kosten met zich zou brengen. Integendeel zelfs: in Madrid bleef een franquistische achtergrond deuren openen, veel belangrijke deuren. Te beginnen met de deuren van het Hooggerechtshof en van enkele grote ondernemingen die leven van het Spaanse Staatsblad.

Aangezien de Spaanse transitie de erfgenamen van het franquisme nooit heeft laten voelen dat het franquisme niet verenigbaar was met het regime van '78, is het maar normaal dat VOX tegelijkertijd een neofranquistisch discours en de huidige Spaanse Grondwet opeist. Waarom zouden zij daar een tegenstelling in moeten zien?

Dat verklaart ook het laatste ingrediënt van het Spaanse verschil: het cordon sanitaire. In Frankrijk, Duitsland, België... in de meeste Europese democratieën overweegt de rechtse meerderheid niet om samen te werken met extreemrechts om een meerderheidsregering te kunnen vormen. De antifascistische traditie van Europees rechts is te sterk om het cordon sanitaire overboord te werpen. Laten we niet vergeten: Brits rechts komt van Churchill, Frans rechts van De Gaulle, Duits rechts van Adenauer. Allemaal hebben ze tegen Hitler gevochten. In Spanje hebben de PP en C's het rustig op een akkoordje gegooid met VOX waar dat nodig bleek: in Andalusië, in Madrid (gemeenschap en gemeente), in Murcia enz. Logisch, aangezien rechts in Spanje als je goed kijkt altijd dezelfde oorsprong heeft.

Nee, Spanje is met de opkomst van VOX niet Europees dan vroeger. Het is meer dan ooit de uitzondering. Zolang het niet in staat is om op een gegeven moment in zijn geschiedenis te breken met zijn totalitaire verleden en met het Spaanse nationalisme dat het vandaag nog steeds belichaamt - zoals de andere westerse staten in de EU wel hebben gedaan -, zal het geen echte Europese democratie, noch een normale rechtsstaat zijn. Maar daar is een echte breuk voor nodig, en geen louter esthetische. Het gaat er niet om Franco uit de Vallei van de Gevallenen te halen, maar wel hem uit de Algemene Raad van de Rechterlijke Macht en het Hooggerechtshof te halen.

A word cloud visualization with the word "federaal" in red and other words in grey. The words are arranged in various orientations and sizes. The most prominent words include "CATALONIE", "Onafhankelijk", "Volk", "Tart", "wereld", "Europa", "proces", "zijn", "strijd", "lezing", "Hart Van Europa", "STAD", "lessen", "pand", "opgetild", "hervormingen", "Doen", "Spanje", "Leuven", "geschiedenis", "uitweidingen", "republiek", "Straatsburg", "Nieuwe Democratie", "Afbreken", "bestuur", "uitdaging", "Laboratorium", "Federaal Europa", "beginsel", "moment", "Catalaans Proces", "onafhankelijkheid", "Peripinya", "krisis", "Bedankt", "Europroefproces", "Strasbourg", "Peripinya", "krisis", "Bedankt", "Europroefproces", "Strasbourg", "Peripinya", "krisis", "Bedankt", "Europroefproces", "Strasbourg", "Peripinya", "krisis", "Bedankt".

hervormingen ..
Doen
CATALONIE
Spanje
Leuven
proces
Hart Van Europa
zijn
republiek
strijd
lezing
Europa
wereld
Volk
Tart
wereld
geschiedenis
uitweidingen
republic
Strasbourg
Nieuwe Democratie
Afbreken
bestuur
uitdaging
Laboratorium
Federaal Europa
beginsel
moment
Catalaans Proces
onafhankelijkheid
pand
opgetild
STAD
lessen
Peripinya

Een onafhankelijk Catalonië, een federaal Europa

07.02.2020

Toen we in januari met president Puigdemont bij het Europees Parlement aankwamen, hebben we alle leden van het Europees Parlement een introductiebrief gestuurd waarin we kort het politieke conflict tussen Catalonië en Spanje, de gerechtelijke drift van Spanje en onze situatie als rechtstreekse betrokkenen beschreven. Gelet op het doelpubliek van de brief, wilden we vooral duidelijk maken dat we er vast van overtuigd zijn dat het Europese project en het Catalaanse onafhankelijkheidsproces onlosmakelijk verbonden zijn. De schok tussen Catalonië en Spanje is volgens ons in de eerste plaats een schok tussen een democratische politieke cultuur (de Europese) en een andere, autoritaire cultuur (die hoegenaamd niet Europees is). Europa houdt rechtstreeks verband met de Catalaanse zaak omdat de EU, zoals we al zo vaak hebben gezegd, als hoofddoel heeft de rechtsstaat te waarborgen. En wat er in Catalonië gebeurt, is vooral de uiting van een staat die gefaald heeft als rechtsstaat.

Om die visie door te trekken, legden we aan het einde van de brief uit dat we tijdens dit mandaat aan twee specifiek Europese projecten zullen werken, die evenwel rechtstreeks van invloed zijn op onze zaak: een gemeenschappelijke Europese kieswet, voor de verkiezingen van het Europees Parlement, en een geïntegreerd Europees strafwetboek, dat een eengemaakte rechtspraak mogelijk maakt. De inspanningen van de Spaanse Kiesraad om de LOREG¹ op onrechtmatige wijze toe te passen, die op de rechters van

het HvJ-EU zijn gebotst, en de zielige pogingen van het Hooggerechtshof om onze uitlevering af te dwingen, die op de Belgische en Duitse rechters zijn gebotst, laten ons toe om onze biografische ervaring ten dienste te stellen van deze twee projecten die ongetwijfeld een wezenlijke stap vooruit zullen betekenen voor het Europese integratieproject.

Veronderstellen een Europees strafwetboek en een Europese kieswet dan geen belangrijke stap in de richting van een meer federaal Europa? Natuurlijk wel. Wij wilden het Parlement binnenkomen met deze introductiebrief omdat ook vandaag nog moet worden uitgelegd dat het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven - net zoals het catalanisme dat van oorsprong altijd is geweest -, voor wat de overgrote meerderheid van zijn aanhangers betreft, duidelijk europeanistisch is. En net omdat het europeanistisch is, is het vandaag "eurokritisch", "euroveeleisend" en niet "eurozelfgenoegzaam". Want de huidige EU, de Europese status quo, staat vandaag heel ver van wat het Europese project en zijn stichtende idealen vergen.

Dat zullen we nog talloze keren moeten herhalen: de onafhankelijkheid van Catalonië en de Europese integratie zijn geen onverenigbare projecten, integendeel zelfs. De tegenstanders van het federale Europa zijn zoals we al zo vaak hebben gezegd de grote staten. Niet omdat ze meer of minder europeanistisch zouden zijn - er zijn kleine EU-lidstaten die eurosceptischer zijn dan sommige grote staten -, maar om structurele redenen. De maat die bij de logica van een federaal Europa hoort, is die van kleine staten (zoals de Scandinavische) of van regio's binnen de grote staten (zoals Catalonië). Barcelona, Edinburgh, Helsinki, Kopenhagen of

---

1 / Organieke wet op het algemeen kiesstelsel

Ljubljana zijn complementair met Brussel, Berlin, Parijs en Madrid rivaliseren ermee.

We zullen dus moeten herhalen dat wie een onafhankelijk Catalonië wil, ook een meer federaal Europa wil. Maar wel een goed opgevat federalisme: het is niet de bedoeling om een pseudofederatie tot stand te brengen van grote staten die het bevel voeren en alle andere staten als satellieten laten fungeren, maar wel om kleine staten en regio's te federeren. Als we een echt federaal Europa willen, zullen de grote staten zichzelf moeten ontmantelen, hetzij via radicale devolutieprocessen naar de regio's, hetzij door het recht op zelfbeschikking van die regio's te eerbiedigen.

Daarom sluit het voorstel tot interne uitbreidingen, in tegenstelling tot wat al te vaak wordt gezegd, naadloos aan op een federale opvatting van Europa. Het gaan om het idee dat als een regio van een staat die momenteel deel uitmaakt van de EU, onafhankelijk wordt en een nieuwe staat wordt, die staat automatisch als nieuwe lidstaat in de EU zou moeten worden opgenomen, als hij dat wil. Zonder dat de andere EU-lidstaten noch de staat waartoe de regio behoorde het recht hebben dat te verhinderen. Die visie op interne uitbreiding zou processen als het Catalaanse, en misschien ook het Schotse, of op termijn het Vlaamse, enorm bevorderen. Maar afgezien van wie er baat bij heeft, helpt het vooral verduidelijken wie tegenwoordig een federale visie heeft op het Europese project, en wie er een interstatelijke visie op nahoudt. Twee tegengestelde visies. Wie zegt: "wanneer een regio die vandaag deel uitmaakt van de EU zich afscheidt, valt zij buiten de Europese club, moet zij opnieuw aankloppen om te worden toegelaten en hebben de huidige lidstaten het recht hun veto te stellen tegen die toetreding", geeft blijk van een hoegenaamd niet federalistische en bijzonder interstatelijke visie op de Europese Unie.

Wij willen een onafhankelijk Catalonië binnen een federaal Europa. Maar hoe kunnen we een echte federale Europese regering opbouwen als we die niet meer democratische legitimiteit geven? Daarom hadden wij de rechtstreekse verkiezing van de voorzitter van de Europese Commissie als prominente maatregel in ons verkiezingsprogramma opgenomen. De Commissie kan bevoegdheden die vandaag tot de regeringen van de lidstaten behoren alleen maar op zich nemen als zij haar democratische legitimiteit rechtstreeks ontvangt, en niet zo indirect als nu het geval is. Het grote argument van de “Brexiteers” is precies dit: waarom moeten wij worden geregeerd door instellingen die niemand heeft verkozen? Zullen wij die in Europa geloven, in plaats van alleen de demagogische aspecten van het eurosceptische verhaal aan de kaak te stellen, diegenen die dat verhaal verspreiden dit perfecte excuus - het zogeheten “democratische deficit” van de EU - blijven aanreiken? Of hebben we een gedurfd idee om dat “deficit” op te lossen?

Als voorstanders van een onafhankelijk Catalonië moeten wij het voortouw nemen in het idee van een federaal Europa, maar we moeten het wel opnemen voor de juiste versie van dat concept. Naast het Europese strafwetboek of de Europese kieswet, kunnen we vanuit Catalonië misschien nog heel wat andere nuttige en noodzakelijke ideeën aanreiken om de Europese integratie te verdiepen, zoals een fiscale harmonisering - van de vermogensbelasting - die zowel oneerlijke belastingconcurrentie tussen landen als belastingfraude voorkomt. We zouden ook kunnen nadenken over een systeem van interregionale solidariteit op Europese schaal, dat de huidige paradox vermijdt waarbij rijke regio's in arme landen een fiscaal tekort hebben - zoals in Catalonië - terwijl andere regio's met hetzelfde inkomen, maar die “arme” regio's zijn in een rijk land, een fiscaal overschot hebben. Ook dat is waar het om draait in een goed

opgevat Europese federalisme, waarin de belangrijkste eisen van het Catalaanse onafhankelijkheidsstreven ongetwijfeld hun plaats hebben. Voorstanders van onafhankelijkheid in Catalonië, federalisten in Europa: het zijn twee zijden van dezelfde medaille.

Europese lessen uit Perpignan

06.03.2020

Perpignan heeft een aantal relevante lessen nagelaten voor het Catalaanse politieke leven. Het was niet alleen een viering van de overwinningen van de bannelingen op het internationale gerechtelijke front, wat niet niets is, het heeft ook geholpen om de Raad voor de Republiek te bestendigen als partijoverschrijdende, horizontale instelling, om zijn rol van “executeur” van de nalatenschap van 1 oktober te verstevigen en vooral ook om zijn strategische verhaal duidelijker uit te dragen. Een verhaal dat als volgt samen te vatten valt: “Zonder (democratische, vreedzame, geweldloze) confrontatie geen overwinning, maar confrontatie kan je niet improviseren. Ze moet goed en tijdig worden voorbereid. Laten we ons dus voorbereiden. Maar laten we daar wel nu al mee beginnen.”

Een van de problemen met het verhaal van confrontatie is immers dat het waarschijnlijk moeilijk was om te bepalen wie de leiding moest nemen in dat verhaal. Diegenen die (terecht) geloven dat we om te winnen alleen de basis hoeven te verbreden, hebben dat probleem niet. Als hun doel electorale vooruitgang is, dat wil zeggen meer kiezers overtuigen, is heel duidelijk welke actoren dat mogelijk moeten maken: de politieke partijen die zich kandidaat stellen bij de verkiezingen. Wij die (terecht) geloven dat we om te winnen niet alleen meer stemmen moeten behalen, maar ook meer zullen moeten doen, moeten uitleggen welke organisatie die alternatieve strategie wil leiden. Zoals Gramsci zei: “ideeën en strijd kunnen niet zonder organisatie”.

In die zin was Perpignan het “debuut” van de Raad, voor zover een strategie die tot nu toe misschien geen voldoende duidelijke voortrekker had en een voortrekker die zijn strategie tot nu toe misschien nog niet voldoende duidelijk had uitgewerkt, elkaar goddank eindelijk hebben gevonden.

Toch heeft de dag in Perpignan - die alle aanwezigen ongetwijfeld nooit zullen vergeten - naast de “Catalaanse lessen” ook enkele Europese lessen opgeleverd. Ten eerste vallen er parallellen te trekken tussen deze historische dag en een ander, eveneens historisch moment: “de Terugtrekking”, toen honderdduizenden Catalanen en burgers uit de rest van Spanje na het uiteenvallen van de Republiek door de Noord-Catalaanse hoofdstad trokken op de vlucht voor het fascisme. De stad had sinds die dramatische weken in ‘39 geen vergelijkbare “invasie” meer meegemaakt. De Catalanen uit het Noorden hadden in geen 80 jaar zoveel mensen zien voorbijkomen, en in beide gevallen had de reden voor die massabijeenkomst te maken met een ballingschap die werd uitgelokt door een aan het autoritarisme verslingerde staat.

Er zijn echter radicale verschillen tussen beide gebeurtenissen op te merken: waar de exodus destijds het gevolg was van een (militaire) nederlaag, wilde de mensenmassa nu een (gerechtelijke) overwinning vieren; waar men destijds een aan het franquisme onderworpen land ontvluchtte, betrof het dit keer “het begin van de terugkeer”. De honderdduizenden mensen van 1939 verdronken in een oceaan van pijn, de honderdduizenden mensen van 2020 brachten een golf van hoop. En het is net de pijn van die mensen die ons verplicht om de strijd voor de democratie en de vrijheid levende te houden, en de hoop van zaterdag vormt daar de beste uiting van.

De bijeenkomst in Perpignan leidde ook tot de ontegensprekelijke vaststelling dat Spanje heeft beslist om - zij het gedeeltelijk - uit de Europese Unie te stappen. Heel Europa erbidigt onze onschendbaarheid, behalve de Spaanse staat. Als we de bijeenkomst 30 kilometer verderop hadden georganiseerd, zaten we nu in de cel. En blijkbaar zijn zij daar niet beschaamd over. Een staat bestaat uit zijn drie machten. De Spaanse regering zetelt tegenwoordig nog steeds in de Europese Raad. Maar het Hooggerechtshof heeft besloten zich aan de jurisdictie van het Hof van Justitie van de EU te onttrekken. Een volwaardige gerechtelijke Spexit, die ongetwijfeld gevolgen zal hebben.

Perpignan heeft ons nog twee “Europese lessen” bijgebracht. Het beeld van de drie leden van de regering in ballingschap die met alle eer worden ontvangen door de burgemeester van de stad, Jean Marc Pujol, van Les Republicains, een prominente partij binnen de Europese Volkspartij, en dat van president Puigdemont die het ereboek van het stadhuis tekent; de ontvangst door de voorzitter van de Departementsraad van de Pyrénées-Orientales, Hermeline Malherbe-Laurent, van de PSF, lid van de Europese Socialistische Partij, en haar krachtige en geweldige toespraak voor de politieke en burgerrechten; de ontmoeting - bij hem thuis - met Romain Grau, kandidaat voor En Marche bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen, die in de Franse pers “de man van Macron in Perpignan” wordt genoemd, het zijn allemaal feiten die een analyse waard zijn.

Want we hebben het over vertegenwoordigers van drie politieke families - die van de volkspartijen, de socialistische familie en de liberale familie - die in het Europees Parlement de drie grootste politieke fracties uitmaken. Dezelfde politieke fracties die vandaag over het algemeen vrij bereid lijken om het verzoek in te willigen, onder

invloed van hun respectieve Spaanse delegaties. Wanneer de Europese socialisten, leden van de volkspartij of liberalen het Catalaanse conflict van een afstand bekijken, of door een Spaanse bril, zien ze het misschien niet helemaal scherp. Maar als ze het van dichtbij, met eigen ogen zien, zoals Pujol, Malherbe en Grau, verandert de zaak. Want naast socialisten, leden van de volkspartij of liberalen - of misschien net omdat ze dat zijn -, zijn ze ook democraten. En als Europese democraten walgen ze ervan dat de politieke en burgerrechten in een EU-land op zo'n grove, smerige manier kunnen worden geschonden als in Spanje gebeurt.

Tot slot heeft Perpignan Europa duidelijk gemaakt dat de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging levend is, springlevend zelfs, en dat ze nog steeds gemobiliseerd is. Dat ze na twee jaar onderdrukking alleen maar sterker is geworden, in plaats van zwakker. Het effect van de bijeenkomst van 29 februari in de Europese pers was aanzienlijk. En dat is belangrijk omdat het een andere insteek geeft aan het verhaal over de dialogotafel, het centrale element dat de Europese politieke wereld tot nu toe in het vizier had wanneer hij naar het Catalaanse conflict keek.

Perpignan heeft ons de kans gegeven om nader en beter uit te leggen dat een permanente mobilisering op alle gebieden absoluut noodzakelijk is als we een echte oplossing voor het Catalaanse conflict willen vinden. Het is absoluut noodzakelijk als we willen dat de "dialogotafel" een echte "onderhandelingstafel" wordt. Als het zin heeft om enige hoop in die tafel te vestigen, dan zal dat dankzij de toenemende mobilisering van de onafhankelijkheidsbeweging zijn, en niet desondanks. En die mobilisering wordt nog noodzakelijker als de onderhandelingen mislukken. Want wat er in dat geval zeker niet zal gebeuren, is dat een meerderheid van de onafhankelijkheidsbeweging haar doelen laat vallen.

Mobilisering, hoe dan ook, ongeacht welk scenario zich op institutioneel gebied aftekent. Dat is ook een van de boodschappen van Perpignan. Een boodschap waarnaar Europa aandachtig zou moeten luisteren.

WERELD
SLAGGEVECHT
Leuven
beginisel
Catalaans
STATAAT
Europese
Proces
Hart
Luxemburg
Staatsburg
Hart
Verontak
onafhankelijk
Verontak
Verontak
Afbreken
fedeeraal
kruispunt
republiek
afgescheidenis
republiek
federale
Onderhankelijijk
Catalonië
Economie
uitdaging
Nieuwe Democratie
staten
lessen
Federale
bestuur
EUROPA
Volk
ZIEL
rechiens moment
Bedankt
Spanje
Perpignan
Catalonië
Hart Van Europa

Lessen te midden van de strijd

20.03.2020

Dagen voor wanhoop en voor solidariteit. Dagen om aan preventie te doen en onze gezondheid te beschermen, door de nodige persoonlijke en collectieve offers te brengen. Dagen om voor elkaar te zorgen, meer dan ooit, en om ons dagelijks leven heruit te vinden. Dagen van angst voor de biologische kwetsbaarheid van het menselijk leven en dagen van bewondering voor en eerbetoon aan de grootste helden in deze strijd, de mensen in onze gezondheidszorg en onze sociale diensten, die al dagenlang, uur na uur, minuut na minuut, het beste van zichzelf geven en zoveel riskeren. Dagen, ook, om te vertrouwen in de wetenschap en het onderzoek, waar haastig wordt voortgewerkt aan een remedie - een behandeling of een vaccin - zodat we deze nachtmerrie definitief achter ons kunnen laten.

Deze pandemie zal ongetwijfeld verregaande effecten hebben in allerlei opzichten: wat mensenlevens betreft, maar ook op economisch en sociaal gebied. Zij zal onze waarden en gewoonten waarschijnlijk blijvend veranderen. We kunnen alvast een aantal (harde) lessen uit deze crisis neerschrijven, zaken die we kunnen leren van deze grote schok die we doormaken:

1. In gemondialiseerde tijden kennen sommige gezondheidsrisico's geen geografische of sociale grenzen. Alle landen en alle sociale klassen zijn evenzeer blootgesteld. De tweede dode in Portugal behoorde tot de financiële elite van het land. De Verenigde Staten en China bes-

chuldigen elkaar er wederzijds van aan de bron van de pandemie te liggen. Hooggeplaatste Chinese ambtenaren insinueren dat “patient zero” een soldaat van het Amerikaanse leger was en politici van de regering-Trump slaan terug door van het “Chinese virus” te spreken. Het een is al even absurd als het ander. Ongeacht waar een virus ontstaat, is het risico dat het zich over de gehele planeet verspreid voordat we het kunnen isoleren, nagenoeg onbeheersbaar. De intensiteit van het vrije verkeer van personen over de hele wereld is tegenwoordig te hoog, onomkeerbaar hoog, om te doen alsof deze risico’s lokaal zijn.

2. Net omdat we met een potentieel mondiaal virus te maken hebben, is de meest efficiënte manier om het te bestrijden het “sluiten van de grenzen”. Dat is niet tegenstrijdig; om de mondialisering van het virus tegen te gaan, moeten we de mondialisering van de mensen die het overbrengen afremmen. Maar in het hoofdstuk over het sluiten van de grenzen kunnen we ook al enkele eerste lessen trekken: de isolatieloga moet aan wetenschappelijke criteria beantwoorden, niet aan politieke. Het houdt steek om in Italië Lombardije te sluiten, in Oostenrijk Tirol, of in China de regio Hubei, want die virushaarden zijn regionaal. Het heeft geen zin om Madrid af te zonderen. De schaal van de isolatie zal, in overeenstemming met epidemiologische criteria, gewoonlijk ergens tussen het lokale niveau - Igualada - en het regionale niveau liggen. Het kan verstandig zijn staten met een laag bevolkingsaantal (Denemarken, België, landen in Oost-Europa) te sluiten, maar in de grote staten heeft het naast de noodzakelijke lockdown geen zin om alleen algemene maatregelen af te kondigen zonder drastische ingrepen op specifieke punten van het grondgebied mogelijk te maken. De Spaanse koppigheid ten aanzien

van deze kwestie zal dramatische gevolgen hebben, en heeft die zelfs nu al.

3. We kunnen alvast enkele economische lessen aandragen, misschien de meest voor de hand liggende. Ten eerste is bevestigd wat we al wisten: ons industriële stelsel is gebouwd op een mondiale productieketen waarin niet alle continenten van de planeet even sterk zijn geïntegreerd, maar waarvan de meeste wel sterk afhankelijk zijn. Wanneer de Chinese industrie stilvalt, zullen de fabrieken in Europa en de Verenigde Staten daar op een gegeven moment de gevolgen van ondervinden. Ten tweede is het zo dat als we te maken hebben met de grootste crisis in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog, zoals leiders als Merkel en Sassoli hebben durven verklaren, we een nieuw “Marshallplan” van door de overheid aangestuurde economische interventie nodig hebben, dat veel directer ten goede moet komen aan de burgers en de ondernemingen. Het lijkt erop dat zowel de staten als de centrale banken dat hebben begrepen en dat de VS en de EU afstemmen op een injectie, in de vorm van kredieten, monetaire stimulansen en fiscale maatregelen, ter waarde van bijna drie biljoen euro. We moeten alles op alles stellen om niet in een recessie terecht te komen waarbij die van 2008 zou verbleken. Het (Duitse) argument van de moral hazard slaat nu zeker nergens op en mag niet als excuus worden gebruikt.
4. Wat telewerk betreft, valt een zekere tegenstrijdigheid te ontwaren: we zullen meer dan ooit gaan beseffen dat een aanzienlijk deel van onze arbeids- en economische activiteiten geen fysieke aanwezigheid van de werknemer vereisen. We zullen het potentieel van telewerk ontdekken, en misschien zal dat ook een van de belangrijkste sociale langetermijneffecten van deze crisis zijn. Tegelijkertijd

zullen we ook de beperkingen ervan ontdekken: noch de gehele productie, noch de meeste consumptieactiviteiten kunnen thuis plaatsvinden. Anders zouden de economische gevolgen van deze pandemie irrelevant zijn, en dat is niet zo.

5. Het coronavirus zal aantonen dat democratieën een probleem van deze omvang minstens even doeltreffend kunnen aanpakken als autoritaire regimes. Een aantal populistische leiders in Europa zal ongetwijfeld proberen om het sociale trauma dat deze pandemie veroorzaakt op te vissen met het argument dat een sterke macht zonder tegenwicht sneller en effectiever reageert. Maar dat klopt niet. De sleutel tot doeltreffendheid is slim optreden, met de rechten van de burgers in het achterhoofd en op basis van de criteria van de wetenschap. Als een autoritaire macht die criteria kan volgen - zoals China dat in dit geval heeft gedaan -, kan zij uiteraard ook goede resultaten bereiken. Maar democratieën zijn beter voorbereid om zo te handelen.
6. Het blijkt dat een openbare gezondheidszorg, die ondubbelzinnig openbaar en universeel is, veel effectiever is in de strijd tegen een gezondheidsramp van deze omvang. De Europese samenlevingen zullen nu opnieuw ontdekken - of dat hoop ik althans - wat voor een enorme schat we hier in de EU in handen hebben met onze openbare gezondheidsstelsels. Het is erg waarschijnlijk dat de balans in de VS aan het eind van deze strijd door de zwakke openbare gezondheidszorg veel tragischer zal uitvallen.
7. Onderzoek: in het licht van mondiale uitdagingen, hebben we meer dan ooit behoefte aan mondiale onderzoeksnetwerken. Hoe meer en hoe beter wetenschappelijke

kennis kan circuleren, hoe rijker en hoe robuuster de internationale allianties op het gebied van biomedisch onderzoek zijn, des te sneller zal de wetenschap remedies (vaccins, behandelingen) kunnen vinden voor ziekten zoals deze en zovele andere die ons in de toekomst te wachten staan. De wetenschap is onze hoop op het gebied van gezondheid. En de toekomst - het heden - van de wetenschap bestaat in het opbouwen van mondiale netwerken die het net mogelijk maken dat teams zich op basis van gedeelde kennis specialiseren in hun eigen specifieke onderzoeksdomen. Er zijn zoveel pistes te verkennen dat er veel centra nodig zijn die tegelijkertijd onderzoek doen en hun resultaten uitwisselen binnen een dynamiek van competitieve samenwerking.

8. Zoals altijd in dramatische tijden zoals deze is de solidariteit van de burgers ons grootste, kostbaarste goed. Dat is het ware kapitaal van onze samenlevingen. Dat is wat onze samenlevingen rechthoudt, ook in normale tijden. Maar we zien dat deze evidentie in dit soort dramatische situaties in al haar kracht komt bovendrijven. Waar een hechte gemeenschap aanwezig is, zal deze pandemie minder sporen nalaten, en omgekeerd. En ook hier zien we een paradox: deze pandemie vraagt enerzijds van ons dat we ons afzonderen, fysiek afstand houden van elkaar, en dwingt ons anderzijds om meer aandacht te schenken aan hoe elk van ons zich aan de situatie aanpast. Maar ook hier valt een les te trekken in verband met communicatietechnologie: in de 19e eeuw zou een algemene lockdown waarbij iedereen thuis moet blijven een abrupte, veel traumatischere onderbreking van onze sociale banden hebben verondersteld, terwijl onze band vandaag kan worden behouden, zij het dan louter virtueel. En die virtuele banden maken inderdaad al een hele tijd een belangrijk deel van ons leven uit. In een fase van fy-

Als Europa de uitdaging niet aankan

07.02.2020

Als de EU de uitdaging deze keer niet aankon, zou het politieke project dat zij veronderstelt waarschijnlijk onomkeerbaar in verval raken. Dezer dagen verklaren veel leiders (waaronder de secretaris-generaal van de VN, António Guterres) dat de COVID-pandemie de zwaarste humanitaire crisis is waarmee onze planeet sinds de Tweede Wereldoorlog is geconfronteerd. Uit de as van die vuurzee is het Europese integratieproces opgestaan: de EGKS was de politieke basis waarop de economische en sociale wederopbouw van een door oorlogsconflicten verwoest continent werd gestoeld. De Europese landen vonden destijds een oplossing die aangepast was aan de crisis die zij net hadden doorgemaakt. Als zij dat vandaag niet kunnen, zou dat alles wat sindsdien is bereikt, op de helling kunnen plaatsnemen.

Voorlopig heeft de EU in haar respons op de economische effecten van de pandemie tegenstrijdige signalen uitgestuurd. Positief waren bijvoorbeeld de maatregelen van de ECB, die na een eerste moment van besluiteloosheid bereid lijkt om te doen wat nodig is: een plan om voor 750 000 miljoen euro publieke en private activa aan te kopen, dat kan worden uitgebreid tot meer dan een biljoen euro en alle EU-regeringen voldoende financiering moet bieden voor hun stimuleringsplannen. Ook de Europese Commissie heeft een bemoedigende maatregel aangekondigd, die eigenlijk onvermijdelijk was: de schorsing van de criteria inzake begrotingsstabiliteit die zijn vastgesteld bij het Verdrag van

Maastricht, en die tot nu toe een korset vormden voor het begrotingsbeleid van de landen van de monetaire unie.

De ongerustheid slaat ons om het hart als we het debat tussen de Europese regeringen beluisteren over de maatregelen die nog worden besproken: het gebruik van het Europees Stabiliteitsmechanisme of de opzet van “corona-obligaties”. Daarvoor moeten we ons echter één ding afvragen: waarom hebben de lidstaten aanvullende financieringsmechanismen nodig, bovenop de enorme liquiditeitsinjectie die de ECB heeft beloofd? Omdat de ECB met haar bazooka voorlopig alleen staatsobligaties kan kopen, wat betekent dat de lidstaten langs die weg hun overheidsschuld en hun afhankelijkheid van de financiële markten enorm vergroten. De landen waar de economische crisis naar verwachting het hardst zal toeslaan, hebben dus nieuwe financieringsinstrumenten nodig, die aangepast zijn aan de situatie. Instrumenten die - zoals de groep van 9 onder leiding van Frankrijk en bestaande uit Italië, Spanje, Portugal, Griekenland, België, Ierland, Slovenië en Luxemburg eist - zouden moeten vertrekken vanuit de erkenning van het feit dat we te maken hebben met een zuiver externe economische schok en die derhalve gebaseerd zouden moeten zijn op het beginsel van solidariteit tussen alle Europese partners.

De oude, onbuigzame tegenstand van de landen in het noorden (in hoofdzaak Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Finland) tegen de instelling van de euro-obligaties blijft voorlopig overeind, tot ontstentenis van veel burgers in het zuiden die niet begrijpen waarom zij verantwoordelijk moeten worden gehouden voor een economische crisis veroorzaakt door een virus. Het alternatief, een beroep doen op het Europees Stabiliteitsmechanisme, botst dan weer op de volmondige en redelijke tegenstand van de Italianen, omdat de toegang tot dat reddingsfonds van oudsher gekoppeld is aan een aantal

voorwaarden waardoor de financiën van de staten die er hun toevlucht toe nemen bijna volledig worden overgeleverd aan de beroemde trojka en haar “mannen in het zwart”. De herinnering aan de gefaalde reddingen van Griekenland en de draconische (en bijzonder onrechtvaardige) voorwaarden die eraan verbonden waren, leeft nog steeds.

In het licht van die dubbele uitdaging tekenen zich twee tussenoplossingen af, waarvoor misschien wel een consensus te vinden is in de Europese Raad. Het voorstel om de randvoorwaarden van het Europese Stabiliteitsmechanisme af te schaffen, dat mogelijk een gulden middenweg kan zijn tussen het uitgangspunt van Duitsland en dat van Spanje. Of, als we nog verder willen gaan, het Franse voorstel om “corona-obligaties” met een beperkte looptijd van maximaal twee jaar in het leven te roepen, die een fonds moeten voeden dat slechts actief zou zijn gedurende de fase van economische wederopbouw na de crisis, waarvan sommigen verwachten dat zij lang en moeilijk zal zijn. Elke financiële oplossing die minder ambitieus is dan een van deze alternatieven zou de politieke samenhang tussen de EU-lidstaten onder nul doen dalen en het Europese project ernstig schaden.

Daarnaast is er het voorstel voor een Europese werkloosheidsuitkering. De Commissie heeft deze week het SURER-plan goedgekeurd, een uit de communautaire begroting betaalde uitkering die een aanvulling moet vormen op de nationale werkloosheidsuitkeringen en ondernemingen moet helpen om hun werknemers in dienst te houden, zelfs als zij hen op dit moment niet nodig hebben. De Verenigde Staten lijken met hun gebruikelijke pragmatische in de reactie op grote economische crises voor een krachtigere maatregel te opteren om het inkomen van de gezinnen veilig te stellen. Een maatregel die zowel op de steun van de Democraten als op die van de Republikeinen zou kunnen rekenen: *heli-*

copter money, een uitkering van 1 200 USD op de lopende rekening van elke volwassen burger die het jaar voordien een belastbaar inkomen van minder 75 000 USD had. Het is het dichtst dat een westerse staat ooit bij een universeel basisinkomen is gekomen, en dat in volle Trump-tijdperk: het zijn de paradoxen van het coronavirus.

Ten laatste wil ik de aandacht vestigen op de brief van Italiaanse politici die een paar dagen geleden in de Duitse pers is verschenen en die nog verder gaat dan deze twee debatten en impliciet een derde debat opent. Zij vragen niet alleen dat de landen in het noorden van de EU solidariteit tonen met die in het zuiden, waarbij zij herinneren aan de kwijtschelding van de Duitse schuld door de overige Europese landen in de periode na de oorlog, maar wijzen Nederland aan als belastingparadijs. Zij betichten Nederland ervan met zijn beleid van oneerlijke belastingconcurrentie een gat van tientallen miljoenen euro's in de schatkist van de overige Europese landen te hebben geslagen. Wat een oude vraag opwerpt: is er een duurzame Europese Unie mogelijk zonder een zekere mate van belastingharmonisatie, op zijn minst wat kapitaalinkomsten betreft?

Los van wat de Europese Raad moge besluiten, heeft het coronavirus - voorlopig althans - alle taboes van de economische orthodoxie opgeblazen: ideeën zoals euro-obligaties, de opschorting van de stabiliteitscriteria, het basisinkomen of fiscale harmonisatie, waarvan we ons tot vier dagen geleden niet konden indenken dat ze ooit op de Europese agenda zouden komen te staan, liggen nu min of meer op tafel bij de Europese regeringen.

We hoeven niet bang te zijn of te aarzelen om wat sommige van deze eisen betreft met de Spaanse regering in te stemmen. Dat is perfect verenigbaar met onze vastberadenheid om

duidelijk te maken dat haar aanpak van deze gezondheidscrisis rampzalig is geweest. Ze heeft minstens drie fouten gemaakt die niemand nog kan ontkennen: niet meteen een drastischere lockdown afkondigen, tegen het oordeel van de wetenschappers in; de aankopen centraliseren bij een Ministerie van Volksgezondheid dat al tientallen jaren geen aankopen meer heeft gedaan, en het leger en het Ministerie van Defensie de hoofdrol toebedelen in de communicatie, iets ongehoords dat geen enkel ander Europees land heeft gedaan. Maar het ene sluit het andere niet uit. Het zou niet slim zijn om dergelijke noodzakelijke maatregelen niet langer te verdedigen louter om niet de loopgraaf te hoeven delen met Sánchez.

We het zeiden het aan het begin al: dit keer staat er te veel op het spel. De Grote Recessie van 2008 heeft de EU op de slechts denkbare manier aangepakt. Die financiële crisis heeft op dramatische wijze de ontwerpfouten van de eurozone blootgelegd. Een monetaire unie waarbinnen de lidstaten uit principe niet kunnen devalueren, maar die eveneens per definitie interne handelsonevenwichtigheden kent, heeft een stelsel van fiscale compensatie nodig om op de lange termijn houdbaar te kunnen zijn. Dat verklaarden de meeste ernstige economen al toen het Verdrag van Maastricht werd opgesteld. De crisis van 2008 heeft het onomstotelijk bevestigd. Draghi's beleid aan het hoofd van de ECB en zijn *quantitative easing* hebben de eurozone in extremis op briljante wijze gered, maar de problemen met de institutionele opzet van de Europese monetaire unie zijn niet verdwenen en blijven nagenoeg intact.

We kunnen het ons op dit moment niet veroorloven om even klungelig te reageren als in 2008. We zouden van de regen in de drop belanden. De situatie is te kritiek om opnieuw te falen. En toch is de reactie van de Europese

Raad zoals altijd traag en ontoereikend. Maar het is geen kwestie van een gebrek aan politiek talent bij de Europese leiders - of toch niet alleen maar dat -, maar vooral een probleem van governance. De institutionele structuur van de EU is ook vandaag nog bijzonder weinig communautair en diep intergouvernementeel. Dan kan Europa ook moeilijk klaar zijn om de uitdagingen die de geschiedenis op zijn pad brengt aan te gaan. In de EU is er immers niemand met voldoende macht die het algemeen belang vertegenwoordigt. Diegenen die het algemeen belang vertegenwoordigen - het Parlement en de Commissie - hebben onvoldoende macht. En diegene die de macht heeft - de Raad -, vormt een som van specifieke belangen, waarin de sterksten logischerwijs uiteindelijk altijd de bovenhand krijgen.

Deze gezondheids crisis confronteert de EU plots met alle inhoudelijke debatten die ze al lang uit de weg gaat: de voltooiing van de monetaire unie door middel van een echte fiscale unie, belastingharmonisatie, de instelling van Europese sociale garanties, de evolutie naar een federaal model waarin tegelijkertijd de soevereiniteit wordt geëerbiedigd van de volkeren waaruit zij bestaat en, als voorwaarde voor dat alles, de radicale democratisering van haar politieke instellingen. Europa, een virus heeft je een spiegel voorgehouden. Je bent nog op tijd.

Italië, testcase voor de Europese tweesprong

17.04.2020

De afgelopen week heeft de Eurogroep, waarin de ministers van Economie van de eurolanden zetelen, de maatregelen bepaald waarmee de economische crisis in de nasleep van de COVID-pandemie zal worden aangepakt: 240 000 miljoen euro uit het bestaande Europese reddingsfonds (het Europees Stabiliteitsmechanisme) voor de lidstaten; 200 000 miljoen euro van de Europese Investeringsbank voor de ondernemingen, in het bijzonder kleine en middelgrote ondernemingen, en 100 000 miljoen euro van de Europese Commissie, die daarvoor eigen schuldinstrumenten zal moeten uitgeven, voor de werknemers, om massale ontslagen te vermijden. In theorie gaat het om meer dan een half biljoen euro.

Maar de Eurogroep heeft zelf toegegeven dat het gaat om een maatregelenpakket dat alleen bedoeld is om de onmiddellijke effecten van de crisis aan te pakken, op de korte termijn. Hij erkende ook dat er andere, ambitieuzere maatregelen nodig zijn voor de middellange en de lange termijn, die gericht zijn op het financieren van de wederopbouw van de Europese economie, die naar ieders verwachting haar zwaarste crisis sinds de jaren dertig van de vorige eeuw zal doormaken, een crisis die althans aanvankelijk erger zal zijn dan de financiële ineenstorting van 2008. Daartoe heeft de Eurogroep aan de staatshoofden en regeringsleiders in de Europese Raad voorgesteld om de opzet van een “Europees herstelfonds” goed te keuren. De Raad komt volgende week bijeen en staat,

als de EU zich inderdaad op een van de meest dramatische tweesprongen sinds haar oprichting bevindt, voor een van de meest memorabele zittingen van de afgelopen decennia.

Ondertussen heeft deze week een plenaire vergadering plaatsgevonden in het Europees Parlement waar een verrassende consensus werd bereikt, met een behoorlijke meerderheid, over een fundamentele kwestie: de respons van de Eurogroep, de Europese Commissie en de Europese Raad volstaat niet, gelet op de ernst van de economische en sociale schok waarmee de Europese samenleving wordt geconfronteerd. Sommigen uiten kritiek op het feit dat deze drie instellingen (de verschillende onderdelen van de communautaire uitvoerende macht) te traag reageren. Andere voeren aan dat een half biljoen euro hoegenaamd niet volstaat om de rekening van de crisis te betalen. De stoutmoedigsten klagen aan dat het Europees Stabiliteitsmechanisme een kredietmechanisme blijft, dat de overheidsschuld doet toenemen, en dat de kredieten op een dag zullen moeten worden terugbetaald, en zij beweren dat wat de staten vandaag nodig hebben, door de EU gefinancierde investeringen zijn. Als klap op de vuurpijl wantrouwen de Italianen, niet onterecht, de clausule in de overeenkomst van de Eurogroep die stelt dat de reddingen door het Europees Stabiliteitsmechanisme in dit geval zullen worden vrijgesteld van enige randvoorwaarden. Hoe moeten we dat geloven, als in het Verdrag waarbij het Europees Stabiliteitsmechanisme is geregeld, het tegenovergestelde is bepaald?

Om te garanderen dat de Europese Raad dit zwaarwichtige historische moment aankan, heeft het Parlement een voorstel goedgekeurd om het idee van het nieuwe “herstelfonds” tot maximale uitdrukking te brengen: een fonds dat wordt gefinancierd met zogeheten “wederopbouwobligaties”, die zouden worden uitgegeven als gezamenlijke Europese schuld

en zouden worden ondersteund door de begroting van de Europese Commissie. Een voorstel met bijzonder relevante uitvloeisels. Hoewel het om een tijdelijk fonds gaat, dat uitsluitend bedoeld is om uit de door het coronavirus uitgelokte economische crisis te raken, is het ten eerste nog steeds een eerste aanzet tot euro-obligaties, waarvan Merkel beloofde dat ze er van haar leven nooit zouden komen. Een paar weken geleden verplichtte het coronavirus Trump om een beginnende vorm van het basisinkomen te aanvaarden, voor een beperkte tijd; nu lijkt het Merkel ertoe te gaan verplichten een eveneens beginnende en in de tijd beperkte vorm van gedeelde Europese schuld te aanvaarden. De geschiedenis kan soms ironisch zijn.

Als dat fonds moet worden gefinancierd met door de Commissie uitgegeven obligaties en die uitgifte van communautaire schuld moet worden ondersteund door de communautaire begroting, zal het uitgavenplafond van die begroting bovendien een enorme sprong moeten maken, met op zijn minst 2 % van het Europese bbp, en dan zullen de traditionele, vermoeiende discussies over of die begroting iets boven, dan wel iets onder 1 % moet uitkomen door de omstandigheden worden versplinterd. Tot slot rijst de vraag hoe de Commissie over een begroting van dergelijke omvang zou kunnen beschikken zonder de deur open te zetten voor de zogenaamde eigen middelen, dus zonder haar eigen belastingen in het leven te roepen? De COVID-crisis heeft de deur op een kier gezet voor een debat dat tot nu toe te zwak was: dat over de noodzaak een echt Europees belastingstelsel op te zetten, zonder hetwelk een Europees fonds voor de wederopbouw nauwelijks levensvatbaar lijkt.

De afgelopen twee dagen waren er in de plenaire zitting bijzonder grote woorden, bijzonder ambitieuze kreten en bijzonder plechtige verklaringen te horen. Ongetwijfeld

met de beste bedoelingen. Om ons allemaal - en vooral de Europese leiders - bewust te maken van de ernst van het historische moment dat we momenteel beleven. Leden van het Europees Parlement vertelden dat Europa “niet alleen gokt met zijn toekomst, maar met zijn eigen voortbestaan”. Iemand anders verklaarde dat het moment is aangebroken voor de “Verenigde Staten van Europa”. Velen vroegen om de Europese schuld te delen, “omdat we de Europese economie allemaal samen opnieuw moeten opbouwen, en daar dus ook allemaal samen voor moeten betalen”.

Iemand herinnerde eraan dat Europa tijdens de stagflatie van de jaren ‘70 de crisis te boven kwam dankzij het voorstel van Jacques Delors om vastberaden voort te werken aan de opbouw van de gemeenschappelijke markt en dat we nu een voorstel nodig hebben dat minstens even ambitieus is. Het ontbrak ook niet aan stemmen die eraan herinnerden dat geen enkele Europese lidstaat deze economische crisis alleen kan overwinnen en dat het dus niet zozeer zaak is “solidariteit van de sterken met de zwakken” te eisen, maar wel “solidariteit tussen gelijken”. Velen herhaalden het argument dat als dit de ergste economische crisis is waarmee Europa sinds de Tweede Wereldoorlog is geconfronteerd en we die crisis te boven zijn gekomen dankzij het Marshallplan, we nu een nieuw Marshallplan nodig hebben, dat is aangepast aan de huidige tijden en een vergelijkbaar proces van economische wederopbouw op gang kan brengen. Het onderliggende idee is telkens dat we op een crisis van superlatieven niet mogen reageren met een minimale respons.

Het zijn argumenten die ik nagenoeg volledig kan onderschrijven. Sommige van die argumenten heb ik op deze bladzijden, in de laatste artikels, immers zelf verdedigd. En toch werd ik, toen ik ze in de relatieve rust van het halfroond aanhoorde, overvallen door de vraag of een dergelijk moedig

discours in werkelijkheid geen symptoom is van het feit dat Europees Parlement nog steeds weinig bevoegdheden heeft en of deze retoriek daarom niet enigszins gratuit is.

Hoe dan ook rijst onvermijdelijk de vraag of de Europese Raad in staat zal zijn om het ambitieuze, zelfs historische, voorstel dat het EP van hem verlangt, goed te keuren. Een vraag die je ook anders zou kunnen formuleren: waarom zou Duitsland een dergelijk voorstel willen blokkeren? En ik zeg Duitsland omdat de landen van het Noordse blok (Oostenrijk, Finland en Nederland) zullen volgen als Duitsland uiteindelijk toegeeft. Het meest gebruikelijke antwoord is het volgende: Merkel kan beter twee keer nadenken alvorens haar fiat te geven, naargelang van de mate van mutualisering, omdat dit in haar land een lawine van nationalistisch en eurosceptisch populisme zou kunnen uitlokken en tot een opmars van de extreemrechtse AfD bij de verkiezingen zou kunnen leiden.

Maar misschien is de juiste vraag wel deze: welke nationalistisch-populistische krachten zullen worden ontketend indien er geen overeenkomst wordt gesloten zoals die werd voorgesteld door het EP? Velen, mezelf inclusief, denken dat Italië de zwakke schakel is in de perfecte storm waarin de EU door deze wereldwijde pandemie is beland. Zonder krachtige, doeltreffende politieke overeenkomst tussen de Europese leiders waarmee onweerlegbaar kan worden geverifieerd dat deze crisis op een solidaire manier wordt aangepakt, zou zich in Italië onomkeerbaar een eurosceptisch verhaal kunnen opdringen.

De Raad staat waarschijnlijk voor een hels dilemma: welk euroscepticisme is het ergste, dat van de nationalistische populistten in het noorden, die niets van de EU willen weten als zij stabiele solidariteitsmechanismen tussen de landen van het noorden en die van het zuiden opzet, of

dat van de nationalistische populistten van het zuiden, die in een mogelijk gebrek aan intra-Europese solidariteit het perfecte excuus vinden om hun anti-Europese drift te laten opflakkeren?

In het geval van Italië kan het gebrek aan reactiecapaciteit in het licht van de epidemie in elk geval niet als argument worden aangevoerd: het was land waarlangs het virus Europa binnenkwam, en het kreeg geen tijd om zich voor te bereiden. Als Italië door een gebrek aan Europese solidariteit in een staatsschuldencrisis wordt gestort zoals Griekenland die na de crisis van 2008 doormaakte, kunnen we al alle alarmbellen laten rinkelen. Italië is Griekenland niet. En hetzelfde geldt voor Frankrijk of Spanje. Het zijn landen die, door het volume van hun overheidsschuld, niet kunnen worden gered als zij vanwege hun economische crisis worden verstoten door de financiële markten.

Als de EU dit niet goed aanpakt, kan een Italië dat rouwt om zijn doden en boos is op de EU het Europese project op de rand van de afgrond brengen. Want zonder een krachtig “fonds voor de wederopbouw” staat nergens geschreven dat Italië (of Frankrijk, of Spanje) een staatsschuldencrisis kan vermijden als de overheidskosten van de crisis ontsporen. En zou een onredbaar Italië niet gemakkelijk een Italië kunnen worden dat geneigd is de eurozone te verlaten? Welke toekomst zou de euro hebben zonder Italië? En welke toekomst zou de Europese Unie hebben zonder de euro? Of is dit alles slechts een nachtmerrie die nooit werkelijkheid kan worden?

Hoe zal de wereld eruitzien na het coronavirus? Hoe zullen onze samenlevingen worden georganiseerd na een pandemie die ervoor heeft gezorgd dat meer dan 4 miljard mensen weken- of zelfs maandenlang thuis opgesloten zaten of nog zitten, naargelang het land? Nooit moest zo'n groot aandeel van de wereldbevolking zijn dagelijkse leven gelijktijdig en door dezelfde oorzaak drastisch aanpassen. Na een wereldwijde sociale schok als deze kunnen de dingen zodra de gezondheidscrisis en de daaruit voortvloeiende mondiale economische crisis achter de rug zijn, onmogelijk weer worden zoals ze waren, zo denken velen.

Toch lijkt het riskant vage voorspellingen te doen over de veranderingen die ons te wachten staan. Wat blijft bij het oude en wat wordt nooit nog hetzelfde? Niemand kan daar op dit moment met al te veel zekerheid een antwoord op geven. Voorlopig zijn het allemaal maar voorgevoelens, die bovendien sterk uiteenlopen. Sommigen “geloven” dat we deze crisis vrij snel te boven zullen komen en dat ze weinig diepgaande sociale transformaties met zich zal brengen. Een beetje zoals de crisis van 2008, die in eerste instantie de “herschikking van het kapitalisme” leek te moeten versterken (dixit Sarkozy) en waarvan we tien jaar later kunnen vaststellen dat ze nauwelijks relevante veranderingen heeft uitgelokt in de fundamentele spelregels van het systeem.

Sommigen zijn ervan overtuigd dat we aan het einde van

een socio-economische cyclus zijn gekomen, de neoliberale cyclus, die midden jaren '70 werd ingezet. Waar diegenen die het neoliberalisme voor beëindigd houden, het meeste aan twifelen, is of we dit sociale paradigma, dat in een groot deel van de wereld bijna vijftig jaar overheerste, zullen verlaten met nieuwe regels en instrumenten die de internationale samenwerking kunnen helpen versterken, dan wel met een neiging om ons meer op het nationale niveau terug te plooiën. Wat zal er in de plaats komen van de neoliberale mondialisering, waarin de markten de mondiale samenleving regeerden? Een niet-neoliberale mondialisering, waarin de mondiale samenleving geïntegreerd blijft, maar wordt bestuurd vanuit een hernieuwde “gemeenschappelijke publieke sfeer”, of een drastische beperking van de mate van mondialisering, waarbij de natiestaten een deel van hun vroegere prominente rol terugkrijgen die de mondiale markten hen hadden afgenomen?

Bij de stoutmoedigsten horen we stemmen opgaan die in deze crisis het begin van het einde van het hele economische bestel zien: de definitieve ondergang van het industriële kapitalisme dat 250 jaar geleden ontstond en sindsdien al zo vaak ten grave werd gedragen, telkens tevergeefs, maar waarvan dit keer wel het laatste uur zou zijn geslagen. Elke redelijk geïnformeerde geschiedenisliever weet immers dat de Zwarte Dood die Europa in de 14e eeuw in zijn greep hield, een bepalende rol heeft gespeeld in de incenstorting van de feodale economische orde en de opkomst van het handelskapitalisme. Minstens evenzeer als de ontdekking van de boekdrukkunst of de plundering van Amerika door het Spaanse en het Portugese rijk. Wordt COVID-19 de Zwarte Dood van onze tijd?

Het risico van kiezen voor de ene dan wel de andere hypothese is dat de sociale wetenschappen, in tegenstelling

tot de natuurwetenschappen, niet goed samengaan met de prognostiek. De geschiedenis van de mensheid is per definitie open. Minder open dan we zouden willen - zoals sociologen weten is de menselijke vrijheid sterker gebonden door sociale “wetten” dan we denken -, maar meer dan toelaat om betrouwbare voorspellingen te doen. Voorspellingen over de toekomst van onze samenlevingen houden onvermijdelijk het midden tussen wetenschap en literatuur.

Maar als we die relatieve blindheid voor onze toekomst aanvaarden, zijn er misschien toch al enkele empirische vaststellingen te doen over de gevolgen die deze gezondheids crisis en de effecten ervan op ons dagelijks leven zullen hebben voor de evolutie van onze samenlevingen? Er valt op zijn minst één vaststelling te doen: tijdens deze wereldwijde lockdown, waarin we anders zijn gaan leven dan normaal, hebben we dingen moeten doen die we nooit eerder moesten doen, of toch niet in die mate. We hebben met andere woorden “geleerd” om dingen te doen die we nog nooit gedaan hadden. En typisch voor de lessen die we leren is dat zij altijd een beetje onomkeerbaar zijn. Dat geldt ook voor collectieve lessen. Uiteraard kunnen we zodra de catastrofe achter de rug is naar ons vroegere gedrag terugkeren. Maar zelfs dat zou de lessen die we collectief hebben geleerd niet volledig doen vergeten.

Wat hebben we moeten leren? Twee dingen. Ten eerste hebben we onze consumptie moeten beperken, vaak doordat ons inkomen daalde, maar soms ook gewoon omdat een deel van onze consumptie onmogelijk is zonder ons huis te verlaten. Ten tweede hebben we een groot deel van onze sociale contacten naar het internet moeten verschuiven, veel meer dan voordien het geval was, of het nu in familiale en in privékring, op het werk, bij de politieke instellingen of in het culturele leven was. Velen van ons zijn gaan telewerken.

Zou de wisselwerking tussen die twee “lessen” (minder consumptie en meer telewerk) relevante gevolgen kunnen hebben voor de “samenleving van erna”? Eerst zal moeten blijken of, zoals alles doet vermoeden, de massale invoering van telewerken daadwerkelijk een positief effect heeft op de efficiëntie en de productiviteit van organisaties, voor zover die werk waarbij men fysiek aanwezig is door telewerk kunnen vervangen zonder hun productieproces te verstoren, natuurlijk. Als dat zo is, dan hebben we de kans om in een hele reeks sectoren dezelfde productiviteit te handhaven met minder werkuren.

Een belangrijke vraag in de geschiedenis van de hedendaagse samenlevingen (het tijdperk in de mensheid waarin de wereldwijde productiviteit van het economische bestel exponentieel en ononderbroken is toegenomen) is geweest waar de efficiëntiewinst die de technologische vooruitgang oplevert naartoe moest gaan: meer consumptie, of meer vrije tijd? In de 19e eeuw en een deel van de 20e eeuw verdeelden de westerse samenlevingen de productiviteitsstijging over beide doelstellingen. Aan het begin van de 19e eeuw bedroeg de gemiddelde werkweek van een Britse werknemer 60 uur, een eeuw later was dat nog 50 uur en na de Tweede Wereldoorlog daalde dat tot 40 uur. Het gemiddelde loon van diezelfde werknemer steeg van 1 500 USD aan het begin van de 19e eeuw naar 5 000 USD aan het begin van de 20e eeuw, 7 000 USD in 1950 en uiteindelijk 20 000 USD in 2000 (in constante USD).

Wat vertellen die gegevens (en andere die we hier nu niet kunnen overnemen) ons? Ten eerste dat de werkdag gedurende de 19e eeuw en een deel van de 20e eeuw steeds korter werd. Dat was uiteraard te danken aan de vaak bikkelharde strijd van honderdduizenden werknemers, die in sommige gevallen bijzonder heldhaftig waren en

persoonlijke opofferingen moesten doen die in ons historisch geheugen maar al te gemakkelijk vergeten worden. Als we jaar na jaar 1 mei vieren, mogen we niet vergeten dat toen de Tweede Internationale in 1889 besloot om die dag uit te roepen tot de Internationale Dag van de Arbeid, zij dat deed ter ere van de “Martelaren van Chicago”, vijf buitengewoon moedige en idealistische anarchistische vakbondsleiders die net op wrede wijze waren geëxecuteerd als vergelding voor de protesten die drie jaar eerder tot de invoering van de 8-urige werkdag in de VS hadden geleid.

Ten tweede zien we dat de werkweek zich sinds de jaren ‘70 in de meeste landen stabiliseert op een 40-tal uur per week: de voortdurende verkorting van de 150 jaar daarvoor is de afgelopen 50 jaar bruusk tot stilstand gekomen. Ten laatste is het gemiddelde loon naarmate de werkdag korter werd slechts in bescheiden mate gestegen, maar stijgt het veel sterker vanaf het moment waarop de werkdag stagneert. Het is alsof alle technologische vooruitgang met de komst van de neoliberale cyclus, na 200 jaar waarin de productiviteitstoename evenwichtig werd verdeeld over meer inkomen en minder werktijd, integraal naar het verhogen van de gemiddelde consumptie in onze samenlevingen is gegaan, waarbij vrije tijd uit het oog werd verloren.

Kunnen we, nu de crisis ons (zij het dan tijdelijk en noodgedwongen) van onze consumptiegewoonten heeft gescheiden, de dynamiek van vóór de neoliberale cyclus hervatten? Kunnen we beslissen (niet op basis van onze individuele voorkeur, maar collectief, als samenleving) dat we de verhoging van de productiviteit opnieuw willen aanwenden om persoonlijk meer vrije tijd te krijgen, in plaats van de gemiddelde consumptienormen verder te verhogen? (Zonder dat dat uiteraard in de weg mag staan aan hogere inkomens voor werkende gezinnen wier consumptie

tegenwoordig nog steeds ver van het gemiddelde zit. De inkomensongelijkheid verlagen zou perfect verenigbaar moeten zijn met het afremmen van de toename van onze gemiddelde consumptie.)

Maar als we het zo willen, dan zullen we de “paradox van het telewerken” moeten vermijden: dat hoewel telewerk tot kortere werkdagen kan leiden omdat het de efficiëntie verhoogt, het uiteindelijk tot langere werkdagen leidt doordat de grens tussen thuis en werk vervaagt. We zullen dus aangepaste spelregels moeten bedenken om ervoor te zorgen dat telewerk onze werkdag helpt verkorten in plaats van hem te verlengen en om het evenwicht tussen werk en privéleven te vergemakkelijken in plaats van te bemoeilijken. Maar eerst moeten we ons als samenleving opnieuw afvragen waar we onszelf het meeste ontplooien: in onze vrije tijd of als we consumeren? Als we vooruit willen, zullen we aan een consensus moeten werken over het antwoord op die vraag.

(Niet zo) radicale hervormingen opeisen

15.05.2020

Hoe verregaand zullen de veranderingen zijn die de COVID-19-crisis zal uitlokken in onze samenlevingen? Die vraag houden we sinds twee maanden in het vizier. Het is een van de vragen die ons deze onverwacht turbulente tijden het meest bezighoudt. Hoe zal ons economische stelsel veranderen? En de mondiale geopolitiek? Hoe zullen onze waarden en gewoonten veranderen?

Laten we hopen dat deze crisis niet alleen een tragedie is, wat nooit nog iemand zal kunnen tegenspreken, gezien het aantal mensenlevens dat het virus met zo'n wrede haast heeft weggerukt. Velen willen de crisis ook aangrijpen om min of meer drastische veranderingen door te voeren, vanuit de overtuiging dat deze crisis alleen kan worden overwonnen als we de spelregels veranderen en dat de wereld er na COVID-19 dus onvermijdelijk anders moet uitzien dan tot vier maanden geleden. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de wereld niet alleen anders wordt, maar ook beter?

Als we ons op de economische aspecten concentreren, valt een interessant fenomeen op te merken. Een van de onvoorziene gevolgen van de crisis is dat een aantal eisen die al decennialang zonder veel succes werden bepleit in diverse algemeen als links te bestempelen kringen, opnieuw op tafel zijn komen te liggen. Voorstellen en hervormingen die weliswaar nooit van de agenda van het publieke debat en de openbare instellingen (of het nu parlementen, regeringen of

internationale organisaties zijn) waren verdwenen, maar die, realistisch bekeken, nog niet meteen zouden worden uitgevoerd. Niet omdat ze niet legitiem of redelijk waren, maar omdat ze op diverse vlakken op weerstand botsten: soms op louter intellectuele of culturele weerstand, soms op machtige belangen die door deze hervormingen meer of minder direct werden bedreigd.

Ik denk met name aan vier eisen die velen bekend in de oren zullen klinken: het basisinkomen voor burgers, de verkorting van de werkweek, de opzet van een Europees belastingstelsel en van een stelsel van euro-obligaties en de kwijtschelding van de buitenlandse schuld van arme landen. Die voorstellen zijn niet zo radicaal als ze op het eerste gezicht misschien lijken. Als we ze conceptueel analyseren, gaat het in feite om relatief bescheiden hervormingen. Maar aangezien ze al zo lang min of meer geblokkeerd zaten, zou de uitvoering ervan ongetwijfeld revolutionair aandoen. Wat nieuw is, is dat er nog nooit zoveel en zo'n ideologisch diverse spelers waren die deze voorstellen als een ernstig te overwegen mogelijkheid beschouwden.

De vorm van het basisinkomen die de conservatieve regeringen van de Verenigde Staten en Japan hebben ingevoerd, is opgezet als een uitzonderlijke overgangsmaatregel ter bestrijding van de economische crisis, en werd mogelijk zelfs in het leven geroepen als populistische maatregel om de verkiezingen te winnen. Maar één ding staat vast: de burgers van beide landen zullen hebben ervaren hoe hun respectieve regeringen hun van de ene dag op de andere zo'n 1 000 USD hebben toegestopt (1 200 USD in de VS en 900 USD in Japan), zonder enige andere voorwaarde dan de inkomensaangifte (VS) of het hebben van de nationaliteit (Japan). Dit moet haast het debat openen over de vraag of deze voorlopige maatregel definitief kan worden gemaakt. De centrale

banken kunnen uiteraard een basisinkomen van een maand financieren, zoals ook gebeurd is, maar geen permanent basisinkomen, dat alleen kan worden aangehouden met belastingmiddelen. Er bestaat geen monetair beleid dat een basisinkomen voor onbepaalde tijd kan financieren, maar er zijn wel veel fiscale beleidsvormen die dat kunnen. Zou het niet logisch zijn dat de burgers, zodra ze kennis hebben gemaakt met het basisinkomen, willen weten welk fiscaal beleid die ervaring in stand kan houden?

De kwijtschelding van de buitenlandse schulden van arme landen is een klassieker van de maatschappelijke bewegingen die zich inzetten voor de ontwikkeling van het Zuiden en de strijd tegen armoede. Het was altijd al een van de centrale eisen van de World Social Forums en de anders-globalistische beweging. Momenteel wordt het beleid inzake het beheer van de buitenlandse schulden van arme landen gekanaliseerd via het zogeheten HIPC-initiatief (Heavily Indebted Poor Countries), dat wordt aangestuurd door de Wereldbank. Dat initiatief vormt een soort band tussen enerzijds de landen van het Zuiden en de sociale bewegingen die de onomwonden, onvoorwaardelijke kwijtschelding van de schuld eisen en anderzijds de landen en internationale financiële organisaties die als schuldeisers waren opgetreden en die zich verzetten of op zijn minst zeer strikte voorwaarden vroegen om de kwijtschelding te aanvaarden. Nu het vermogen van de landen van het Noorden om middelen vrij te maken voor het ontwikkelingsbeleid in het Zuiden door de crisis waarschijnlijk drastisch zal dalen, gaan er bij de parlementen en de ngo's stemmen op om snellere, ambitieuzere kwijtscheldingsprocessen toe te laten waaraan minder voorwaarden verbonden zijn.

Wat betreft de verkorting van de werkdag, enerzijds, en de noodzaak van een Europees fiscaal stelsel, anderzijds, zullen

we niet veel meer toevoegen aan wat we in eerdere artikels al hebben uiteengezet. Om de werkdag te verkorten zal de manier waarop we telewerk integreren in onze bedrijven en in ons productiestelsel van cruciaal belang zijn. Telewerk is niet meer dan een middel, dat we kunnen aanwenden om een concrete doelstelling, zoals meer vrije tijd, te bereiken, of net het tegendeel. Het zal van onze collectieve voorkeuren afhangen.

Het spreekt vanzelf dat de ervaring met telewerken die vele werknemers tijdens de afgelopen maanden in lockdown hebben opgedaan, past in een context van uitzonderlijke, niet meteen ideale omstandigheden: zonder vooraf vastgelegde regels tussen werknemer en onderneming waarin precies is bepaald wat werktijd is wanneer de arbeidsactiviteit op afstand wordt verricht, of in veel gevallen met de kinderen thuis en de ouders die moeten instaan voor het onderwijs, om maar twee voorbeelden te noemen. Dat neemt echter niet weg dat telewerken in veel economische sectoren productiviteitswinst kan betekenen en dat die winst kan worden omgezet in meer vrije tijd, zonder dat gezinnen inkomen hoeven te verliezen.

Wat het Europese fiscale stelsel betreft, is het begrijpelijk dat de overgrote meerderheid van de politieke fracties in het Europees Parlement het idee van een echt stelsel van Europese belastingen steunt: belastingen op de koolstofemissies van invoer, om tegelijkertijd de Green Deal en het buitenlandse concurrentievermogen van de Europese ondernemingen te beschermen, de heffing op grote digitale bedrijven, de heffing op financiële transacties of een vennootschapsbelasting met een gemeenschappelijke grondslag. Het zijn maar enkele voorbeelden van een mogelijke Europese fiscaliteit. Er zijn er nog meer. Misschien is dit het moment om de progressieve belasting op kapitaal op tafel te leggen die ondertussen

zeven jaar geleden met veel bombarie werd voorgesteld door de Franse econoom Thomas Piketty.

Hoe dan ook raakt de realiteit de Europese instellingen in al haar wreedheid. Als Europa geen ambitieus herstellfonds kan opzetten, zal het Europese project hoogstwaarschijnlijk onomkeerbaar ten onder gaan. Een fonds van die omvang (het Europees Parlement eist dat het minstens 2 biljoen euro omvat) vereist de garantie van de EU-begroting. Die begroting kan een dergelijk fonds echter maar waarborgen als ze minstens verdubbelt in volume, van minder dan 1 % naar 2 % van het Europese bbp. Dat wil in wezen zeggen dat de EU haar eigen middelen drastisch moet verhogen, en de manier om die verhoging door te voeren die het beste strookt met het Europese project, is het opzetten van een stelsel van Europese belastingen.

Zullen we al deze “oude” eisen van diverse sociale en politieke linkse kringen, deze kleine praktische utopieën, werkelijkheid zien worden? Na de Tweede Wereldoorlog heeft de wereld veranderingen en hervormingen ondergaan die voordien ondenkbaar waren. Zo bereikte de inkomstenbelasting in de VS en in de meeste Europese landen een marginaal belastingtarief van 70 %, 80 % of zelfs 90 %, iets wat tot dan toe ongezien was, ongeacht de politieke kleur van de regering in die landen. In tijden van grote sociale en economische omwentelingen hebben we veranderingen zien optreden die tot dan toe ondenkbaar leken. Wat tijden revolutionair maakt, is waarschijnlijk niet hoe radicaal de hervormingen zijn, maar wel het feit dat ze überhaupt worden doorgevoerd.

Catalaans Proces
 Economie
 Perpignan
 staat
 Driestrijd
 Catalonïe
 Spaanse Rechten
 onafhankelijk
 geschiedenis
 Nieuwe Democratie
 Nieuwe Economie
 onafhankelijkheid
 laboratorium
 Europees Proces
 STAD
 Nieuw
 Animeren
 Staten
 Afbreken
 moment
 VOlk
 Luxemburg
 Federatie
 Europa
 WERELD
 Hart
 Spanje
 uliz
 Hart
 Van
 Europa
 Doen
 Leuven
 proces
 knispunt
 uitweidingen
 trilemma
 essen
 VERMOED
 republiek
 bestuur
 federaal
 rechtshulp
 Straatsburg
 federale
 uitdaging
 Corbyn
 beslissing
 jansz
 1912
 Federatie
 Europa
 brieven

Het Hamiltonian moment

29.05.2020

Het “Hamiltonian moment” (van de EU) is een begrip dat dezer dagen erg “in” is in de media en bij in Europese aangelegenheden gespecialiseerde denktanks. Met deze uitdrukking verwijzen zij naar een bepalende beslissing voor de geschiedenis van de Verenigde Staten die in 1790 werd genomen door Alexander Hamilton, een van de grondleggers van de Amerikaanse Revolutie. De dertien overzeese kolonies die de onafhankelijkheidsoorlog tegen de Britse Kroon hadden uitgevochten, hadden na hun overwinning zeven jaar eerder grote schulden opgebouwd. Hamilton, op dat moment eerste minister van Financiën onder George Washington, besloot dat de federale regering de schulden van al die voormalige kolonies, die ondertussen staten waren geworden en zich tijdens de eerste jaren van onafhankelijkheid onderling hadden georganiseerd in een confederaal model, zou overnemen.

De solvabiliteit van elk van die staten, afzonderlijk beschouwd, was bijzonder kwetsbaar en het risico op wanbetaling was voor veel staten meer dan waarschijnlijk. Hamilton schold deze dertien afzonderlijke schulden kwijt en verenigde ze in een nieuw opgericht fonds, het zogeheten “Debt Redemption Fund”, dat onder de verantwoordelijkheid van de federale regering zou vallen. Dit nam plotseling de financiële druk weg waaraan elk van de staten was onderworpen, en door de schuld naar het federale niveau over te hevelen, slaagde hij erin de interesten op die schuld drastisch te verlagen, wat een niet onaanzienlijke stimulans bood voor de economie van het gloednieuwe land.

Zo klinkt het verhaal van het “Hamiltonian moment” uit economisch oogpunt. Uit politiek oogpunt was de beslissing van Hamilton relevant omdat zij het mogelijk maakte om wat tot dan toe dertien verspreide staten waren, samen te voegen tot één geheel. Hij zorgde er met andere woorden voor dat wat tot dan toe een confederatie van staten was, voor altijd één federale staat werd. Tegen de visie van Jefferson en Madison in, die voorstander waren van een federale opvatting van de unie, waarbij de macht in wezen bij elk van de staten lag, pleitte Hamilton voor een federaal project, waarin het politieke zwaartepunt bij de gemeenschappelijke regering lag. Met de vereniging van de schuld, werd de slag tussen Hamilton en Jefferson definitief beslecht in het voordeel van die eerste.

Het verschil tussen een confederaal, een federaal en een centralistisch politiek model is algemeen bekend: in het eerste model hebben de delen de grootste macht en heeft de centrale regering eigenlijk weinig te zeggen; in het tweede wordt de macht evenwichtig verdeeld tussen de delen en de centrale regering; in het derde ligt de macht grotendeels bij de centrale regering. De Europese Unie is momenteel het enige zuiver confederale politieke model ter wereld. De Europese Commissie heeft (als centrale regering) weinig zeggenschap, of in elk geval veel minder dan de Europese Raad (waarin de delen, in dit geval de lidstaten, zetelen en waarin de belangrijke beslissingen bovendien met eenparigheid van stemmen worden genomen, wat elk van deze delen, individueel beschouwd, een aanzienlijke macht geeft).

De geschiedenis leert ons dat confederale modellen weinig stabiel zijn en op de lange termijn de tand des tijds doorgaans niet doorstaan. Meestal vallen zij uiteen om plaats te maken voor een veelheid van onafhankelijke staten (zoals het

geval was in het Oostenrijks-Hongaarse rijk), óf evolueren zij uiteindelijk naar een echte federatie (naast de VS zijn er nog andere voorbeelden te vinden, zoals de Helvetische Confederatie). De Europese Unie lijkt met haar iets meer dan zestigjarige bestaan en relatief korte geschiedenis die “wet van de confederaties” te bevestigen: zij kan de dreiging van desintegratie alleen overwinnen door stappen te zetten in de richting van meer federale integratie.

Waarom geloven sommigen dat de EU nu haar “Hamiltonian moment” beleeft? Afgelopen week deden Merkel en Macron een gezamenlijk voorstel om te reageren op de ongenadige economische crisis die de Europese samenlevingen ten gevolge van de Covid-19-crisis in haar greep houdt: een herstelfonds van een half biljoen euro, gefinancierd met een gemeenschappelijke Europese schuld, over de lidstaten te verdelen in de vorm van transfers (in plaats van kredieten) waaraan bepaalde randvoorwaarden verbonden zijn. Het Frans-Duitse initiatief was een poging om het geschil dat de landen van Noord-Europa sinds het begin van de crisis lijnrecht tegenover die van Zuid-Europa had geplaatst, met een evenwichtig compromis te beslechten. De landen in het noorden pleitten voor steun in de vorm van terug te betalen kredieten waaraan strikte voorwaarden waren verbonden. Die in het zuiden eisten dat de steun de vorm zou aannemen van niet terug te betalen transfers zonder voorwaarden. Merkel en Macron kozen ervoor om de meest redelijke aspecten van beide standpunten te combineren: transfers (zoals het zuiden had gevraagd), maar mét randvoorwaarden (zoals het noorden eist).

Deze week heeft de Europese Commissie haar voorstel op tafel gelegd, waarin zij in wezen het Frans-Duitse standpunt overneemt. Dat voorstel moet nu worden besproken en goedgekeurd door de 27 lidstaten. Bovenop het halve biljoen

euro komt nog eens 250 000 miljoen euro extra in de vorm van kredieten. De randvoorwaarden houden in dat het geld wordt besteed via (bestaande of nieuwe) Europese programma's, waardoor Brussel de controle behoudt over de manier waarop de transfers plaatsvinden en het geld wordt ingezet om zo snel mogelijk werk te maken van de groene en digitale economie die met sommige van die programma's wordt nagestreefd. De randvoorwaarden kunnen voorts ook inhouden dat in de landen die het zwaarst zijn getroffen door de crisis hervormingen worden doorgevoerd om hun concurrentiepositie te verbeteren en hun begrotingsevenwicht te herstellen. Hervormingen die bijzonder welkom zijn, voor zover die verbetering van de concurrentiepositie niet te danken is aan een verlaging van de arbeidskosten en het herstel van het begrotingsevenwicht niet tot bezuinigingen leidt.

Even terug naar Hamilton. Wat maakt dit plan van de Commissie zo belangrijk uit politiek oogpunt? Het voorstel bevat drie centrale aspecten die stappen vormen die de EU tot nu toe nooit heeft durven zetten: het fonds zal worden gefinancierd door de uitgifte van schuld door de Commissie zelf; de begroting van de Commissie zal daarvoor moeten verdubbelen tot 2 % van het Europese bbp, en het zal waarschijnlijk leiden tot de invoering van Europese belastingen. Zijn dat historische stappen? Als we ze bekijken in het licht van de beslissing van Hamilton in 1970 om de schuld van dertien staten te bundelen in één gemeenschappelijke schuld, moeten we misschien besluiten van wel.

Op grote schaal Europese schuld creëren, de Commissie een tot nu toe ongeziene budgettaire slagvaardigheid geven en de basis leggen, hoe bescheiden dan ook, voor een Europees belastingstelsel zijn waarschijnlijk de belangrijkste stappen

in de richting van federalisme die de Europese Unie tot nu toe heeft gezet. De invoering van een gemeenschappelijke munt is immers, laten we wel wezen, volstrekt verenigbaar met een confederaal paradigma, zoals de afgelopen twintig jaar ruimschoots hebben aangetoond. Met deze drie stappen, daarentegen, zouden we - als ze er uiteindelijk komen - de dunne grens tussen het huidige confederalisme en het federale model overschrijden, zoals het voorbeeld van Hamilton ons in herinnering brengt.

Het zijn weliswaar slechts gedeeltelijke, voorzichtige stappen, maar het zijn wel ontgensprekelijk stappen in de richting van federalisme. Stappen die we zouden moeten aangrijpen om bepaalde debatten over de toekomst van het Europese project te hervatten die met name Catalonië aanbelangen. Ten eerste is er het debat over de democratisering van de Unie en haar instellingen. De onafhankelijkheidsoorlog van de dertien kolonies werd uitgevochten onder het motto “geen belasting zonder vertegenwoordiging”. Gaan we de Commissie de mogelijkheid geven om schulden te maken en gemeenschappelijke belastingen op te leggen en gaan we haar begroting verdubbelen, terwijl wij als burgers de politici die al die macht moeten uitoefenen, nog steeds niet rechtstreeks kunnen verkiezen? Vandaag is het het Europees Parlement dat de burgers van de EU vertegenwoordigt en de benoeming van de voorzitter of voorzitter van de Commissie formeel goedkeurt. Maar mevrouw Von der Leyen verkiezen, écht verkiezen, dat hebben de 27 regeringsleiders in de Europese Raad gedaan, en dan nog niet eens allemaal.

Ten tweede is er het debat over de subsidiariteit en de rol van de regio's en de kleine staten binnen de EU. Waarom zou Catalonië meer belangstelling moeten hebben voor een meer federale EU dan voor een confederale EU? Heel eenvoudig: in een confederaal model blijft de grootste macht bij de delen,

te weten de staten. In een federaal model schuiven de staten daarentegen macht door naar de centrale regering, in dit geval de Commissie. En helaas, het politieke en bestuurlijke niveau dat een natuurlijke aanvulling vormt op een Europese federale regering is dat van de regio's en de kleine staten, en hoegenaamd niet dat van de grote staten.

Daarom zullen we er de komende weken goed aan doen om er vanuit Catalonië sterk op aan te dringen dat het geld van het herstellfonds, voor wat de grote lidstaten betreft, rechtstreeks vanuit Brussel naar de regio's en de grote steden gaat, en dat die besturen, met de nodige begeleiding van de communautaire instellingen, toezien op de juiste, transparante en doeltreffende uitvoering ervan. Voor Europa zou het "Hamiltonian moment" weliswaar meer federalisme moeten betekenen, maar tegelijkertijd ook meer subsidiariteit.

Merkel en de EU: fase 3

12.06.2020

Toen in 2008 de Grote Recessie uitbrak, de crisis die volgens Sarkozy moest worden aangewend om “het kapitalisme herop te bouwen op nieuwe ethische fundamenten”, was Angela Merkel al drie jaar bondskanselier. Het Duitse standpunt ten aanzien van die crisis - op intellectueel vlak aangevoerd door de minister van Financiën, Wolfgang Schäuble - bestond erin elk Europees land verantwoordelijk te stellen voor zijn eigen situatie. Duitsland verdedigde samen met de andere noordelijke lidstaten van de EU een starre, simplistische en onrechtvaardige versie van de these van de “moral hazard”: de stimulansen zien te vermijden die landen tot economisch onverantwoord gedrag aanzetten. Als de staten in het zuiden van de EU economisch aan de grond zitten door hun slechte praktijken, zou het geen goed idee zijn om financieel bij te springen, want dan leren ze het nooit en blijven de oorzaken van hun slechte economische situatie onveranderd. Dit is min of meer wat de rijke landen uit het noorden verkondigden.

De these van de “moral hazard” kende in die context twee grote problemen. Ten eerste was ze niet juist. De crisis was ontstaan in het epicentrum van het mondiale financiële stelsel -de VS - en kon zich verder verspreiden naar de andere economieën door de bedroevende regulering van de mondiale financiële markten. De verantwoordelijkheid van de crisis in Spanje, Italië of Griekenland lag inderdaad bij de politieke en zakelijke elite en het “vriendjeskapitalisme” in die landen, maar ook bij de Duitse en Franse banken die in het geval van Spanje, om maar een voorbeeld te noemen, vrolijk hadden geïnvesteerd in een bank waarvan

iedereen wist dat ze op gevaarlijke wijze was blootgesteld aan de vastgoedsector en de onhoudbare vastgoedzeepbel. Wie moet het kredietrisico inschatten? De entiteit die de lening verstrekt of de klant die erom vraagt, zonder ook maar een sikkepit van de financiële wereld af te weten? Het is minstens een gedeelde verantwoordelijkheid.

Het probleem met de “moral hazard”-these was echter niet alleen dat de zuidelijke landen alle schuld toegeschoven kregen, terwijl in werkelijkheid alle landen schuldig waren. Het ergste was dat deze these de zuidelijke landen ertoe dwong een bezuinigingsbeleid door te voeren dat procyclische effecten teweegbracht en de recessie alleen maar verergerde, zoals het merendeel van de serieuze economen had aangekondigd. De besparingen hebben ervoor gezorgd dat de economische crisis in de mediterrane EU-landen dieper was en langer heeft geduurd dan het geval zou zijn geweest als men al van bij het prille begin in 2009 voor een andere strategie had gekozen.

Uit deze crisis en de manier waarop ermee is omgegaan, kunnen dus lessen worden getrokken voor de hele EU: bezuinigingen zijn contraproductief en brengen de landen verder af van de doelen die zogenaamd worden beoogd; als de recessie van de reële economie vroeg of laat overslaat op de markten voor overheidsschuld van landen zoals Italië of Spanje, kan dat het einde van de euro betekenen; op korte termijn zouden de eurolanden er misschien in slagen om zichzelf te redden, maar op lange termijn lijkt die strategie gedoemd om te mislukken. Een gemeenschappelijke munt delen, betekent zo veel als in hetzelfde schuitje zitten: als het zinkt, kunnen we uiteindelijk met z'n allen zinken.

Dit alles neemt niet weg dat we uit de crisis van 2009 ook lessen kunnen trekken voor het nationale niveau. Wat de

(secundaire) oorzaken van de recessie in elk land betreft: de onbezonnen houding van de Spaanse bankensector ten aanzien van de vastgoedzeepbel staat bijvoorbeeld buiten kijf. Of wat de crisisrespons betreft: het Duitse arbeidsstelsel behelst op het vlak van industrie een zekere coöperatieve logica, waardoor aanpassingen op de arbeidsmarkt kunnen gebeuren via arbeidstijdsverkortingen en loonsverlaging, en niet via werkloosheid, terwijl de aanpassingen op de Spaanse arbeidsmarkt gebaseerd waren op het ontslaan van personeel. Het verschil tussen de werkloosheidstoename in beide landen tijdens het jaar 2009 en de daaropvolgende jaren is veelzeggend en schandalig.

Het bezuinigingsparadigma heeft drie jaar standgehouden - te lang, uiteraard. In 2012 was het echter al duidelijk dat de redding van Griekenland een mislukking was. De schuldenmarkten geselden de Italiaanse, Spaanse en Franse risicopremies en iedereen wist al dat het Griekse recept niet kon worden toegepast op de drie grote landen in het zuiden van de EU. In juli van dat jaar heeft Mario Draghi, die de geschiedenis is ingegaan als "de redder van de euro", zijn beroemde woorden uitgesproken: "De ECB zal alles doen wat nodig is om de euro te behouden. En geloof me, het zal voldoende zijn." De volgende dag begonnen de schuldenmarkten meteen te bedaren.

Toen de ECB op het toneel verscheen, betekende dat het begin van het einde van de economische crisis en het begin van het herstel. Deze interventie zou nochtans ingaan tegen diegenen die tot dan toe vanuit Duitsland de toon aangaven op het vlak van fiscale orthodoxie, met de almachtige voorzitter van de Bundesbank, Jens Weidmann, op kop. Merkel stapte evenwel af van het pro-bezuinigingsstandpunt dat ze tot dat moment had verdedigd, en in de strijd tussen Weidmann en Draghi koos ze zonder veel ophef maar wel openlijk de kant

van die laatste. Enkele dagen na de historische woorden van Draghi werd de bocht van de kanselier bevestigd door de Frans-Duitse verklaring ter ondersteuning van het monetaire expansiebeleid van de ECB.

De EU heeft er vier jaar over gedaan om te reageren. De Griekse economie moest in de afgrond storten en de Italiaanse en Spaanse moesten op de rand staan, voor de Duitse regering toeliet dat de ECB deed wat ze al van bij het begin van de crisis had kunnen doen en tot op dat moment nooit had gemogen. Een echt stimuleringsbeleid voor de zuidelijke euro-economieën is er eigenlijk pas eind 2015 echt gekomen, drie jaar later, met het zogenoemde monetaire beleid van kwantitatieve versoepeling (QE: quantitative easing). Niettemin was de slotsom van dit alles dat de Europese lessen uit de crisis werden erkend: zodra is bevestigd dat besparingen de economie niet uit het slop halen - de orthodoxen gaan ervan uit dat particuliere investeringen terugkomen zoals manna wanneer het overheidstekort wordt teruggedrongen -, als het idee dat iedereen zijn eigen boontjes moet doppen en helemaal alleen zijn tekort moet verhelpen via besparingen, nutteloos blijkt, dan begint de ECB de staten te redden, niet door ze direct te financieren, maar wel indirect.

In theorie moest het beleid van quantitative easing eind augustus 2019 aflopen. Maar in de herfst brak het coronavirus uit, een nieuwe en onverwachte hoofdrolspeler op het toneel van de Europese - en mondiale - economie. Begin 2020 kwam de pas aangetreden voorzitter van de ECB, Christine Lagarde, al snel met haar eigen versie van Draghi's "*whatever it takes*". Wat tijdens de vorige crisis meer dan vier jaar had gevegd, werd nu in minder dan vier weken bereikt. Wat was er veranderd?

Om te beginnen kon de these van moral hazard deze keer maar moeilijk, of zelfs niet, worden aangehaald als tegenargument voor de interventie van de ECB en de solidariteit tussen de verschillende EU-landen. Als de verantwoordelijkheid voor de crisis bij een virus ligt dat ons allemaal op dezelfde manier bedreigt, hoe kunnen we dan de verschillende EU-landen verantwoordelijk stellen voor hun economische crises? En als de crisis niet wordt veroorzaakt door onverantwoorde economische praktijken, dan is er ook geen risico meer dat steun vanuit Europa die aanwakkert. In 2009 hebben de noordelijke staten het zuiden een “schuld” toegeschoven die in werkelijkheid bij alle landen lag, maar in 2020 valt misschien gemakkelijker duidelijk te maken dat niemand “schuld” treft.

Ten tweede lijkt men deze keer beter te beseffen dat de eurozone niet kan werken als een deel van haar leden in een ernstige recessie belandt en dat de crisis in de zuidelijke landen dus negatieve gevolgen kan hebben voor de economieën van de noordelijke landen. Vandaar de verklaring van Merkel: “de natie staat alleen heeft geen toekomst”. Vandaar de hoogdravende - maar daarom niet verkeerde - toespraken van de Europese leiders die inzetten op een solidaire uitweg uit de crisis. “We komen er samen uit of we komen er niet uit,” is deze dagen het officiële mantra bij de Europese instellingen.

Maar zoals we weten, eindigt het verhaal hier niet. De reactie van de EU op de crisis gaat deze keer verder dan het monetaire activisme van de ECB en omvat een nieuw element dat zonder overdrijven als historisch kan worden aangemerkt: de oprichting van een herstellfonds, gefinancierd met gemeenschappelijke Europese schuld die de Europese Commissie zal aangaan en waarvoor het uitgavenplafond van de begroting van die instelling zal moeten worden

verdubbeld. De Commissie zal het grootste deel van dit geld besteden aan programma's om de landen die economisch het zwaarst zijn getroffen door de pandemie uit de crisis te helpen door de onontbeerlijke groene en digitale transitie van hun productiesystemen te stimuleren. Zoals gebruikelijk heeft een Frans-Duitse verklaring de beslissende impuls gegeven aan deze oplossing.

Als we echter aandachtig de chronologie van de gebeurtenissen van de laatste vier maanden volgen, zien we dat het Duitse enthousiasme over het idee van een fonds gefinancierd via gemeenschappelijke schuld aan het begin van de crisis helemaal niet zo groot was, tot precies een maand geleden. Waarom dan die nieuwe, aanzienlijke bocht van Merkel? Midden mei is er een onverwachte speler op het toneel verschenen: het Duitse Grondwettelijk Hof schaarde zich achter de orthodoxie van Weidmann en trok onverhoeds de grondwettelijkheid in twijfel van de monetaire bazoeka van de ECB, die een paar jaar eerder nog de zegen van Europees Hof van Justitie had gekregen. Naast het juridische debacle dat zich voltrekt wanneer het Grondwettelijk Hof van het grootste land van de EU de beslissingen van het Europees Hof van Justitie in twijfel trekt, heeft de gedachte alleen al dat de ECB haar slagvaardigheid zou verliezen, vast menig Europees leider koude rillingen bezorgd. Niet voor niets zou dit arrest van de rechters uit Karlsruhe ons terugvoeren naar de situatie van vóór 2012, waar we de gevolgen al van kennen.

Bronnen die beweren welingelicht te zijn, hebben deze dagen uitgelegd aan de Europese pers dat het arrest van het Duitse Grondwettelijk Hof bepalend is geweest voor de beslissing van Merkel om de stap in de richting van het herstellfonds en de gemeenschappelijke schuld te zetten. Want als de overkoepelende paraplu van de ECB in gevaar is, dan blijft

enkel de kaart van gemeenschappelijk fiscaal beleid over. Meer nog, het lijkt erop dat Merkel er zelfs voorstander van zou zijn dat er, wanneer het moment komt om het geld terug te betalen, vanaf het jaar 2027, al een Europees belastingstelsel is ingevoerd, met eigen belastingen, dat de Commissie een veel grotere financiële autonomie biedt dan nu. Eén van de meest relevante stappen vooruit van de EU in tientallen jaren, als die er komt, ten minste.

Dit alles zou minder aannemelijk zijn, ware het niet dat Duitsland tijdens de eerste helft van 2021 het voorzitterschap van de EU zal bekleden. Zou het kunnen dat de kanselier als politieke erfenis een grotere federale integratie van de EU zou willen nalaten - een aanzienlijke bijstelling van de standpunten aan het begin van haar mandaat - via een Europees belastingstelsel? Zo'n voorstel zou overigens een wijziging van de EU-Verdragen vereisen, een zware opgave, om niet te zeggen titanenwerk, omdat er eenparigheid van stemmen van alle lidstaten voor nodig is. Alleen Duitsland, met de ervaren en gerespecteerde Merkel aan het roer, kan zo'n ambitieuze doelstelling overwegen.

In 2012 gingen we over van een kanselier in fase 1, overtuigd voorvechter van bezuinigingen, naar een Merkel in fase 2, medestander van het monetaire expansiebeleid van Draghi. In 2020 hebben we een nieuwe Merkel in fase 3 gezien, die haar zegen gaf aan de uitgifte van Europese schuld en rechtstreekse overdrachten naar de landen die het zwaarst getroffen zijn door de crisis. Zullen we haar in 2021 nog verder zien gaan en het voortouw zien nemen bij de hervorming van de Verdragen om de EU te voorzien van een tot nu toe ongeziene fiscale handelingsbevoegdheid? Hoe ver zal Merkel in fase 3 ons brengen?

Europese belastingen

26.06.2020

De grote lijnen van wat de 27 EU-leiders deze dagen aan het bespreken zijn om de ernstige economische crisis die ons te wachten staat zo kort mogelijk te houden, beginnen zich min of meer af te tekenen. Het lijkt erg zeker dat er een nieuw fonds zal worden opgericht, het veelbesproken herstellfonds, en dat het zal worden gefinancierd met obligaties uitgegeven door de Europese Commissie, met andere woorden, door gemeenschappelijke Europese schuld. Het lijkt redelijk zeker dat het plafond van de EU-begroting op bijna 2 % van het Europese bbp zal uitkomen om die gemeenschappelijke schulduitgifte te ondersteunen, dubbel zoveel dus als het plafond tot nu toe, dat nooit meer dan 1 % heeft bedragen. Het lijkt vrij zeker dat een deel van het geld uit dit fonds via de begroting van de Commissie zelf zal worden ingezet, maar een ander deel, het grootste, zal rechtstreeks worden overgemaakt aan de lidstaten. Het ziet er naar uit dat een deel van deze “uitbreiding van de begroting” via de gebruikelijke programma’s van de Commissie zal worden besteed - zoals het Cohesiefonds, om een voorbeeld te noemen - en de rest zal worden gebruikt om nieuw op te zetten programma’s te financieren - zoals *EU4Health*, dat een nieuw gemeenschappelijk Europees gezondheidsbeleid moet bevorderen.

Het lijkt er ook op dat de EU-lidstaten een deel van het geld zullen ontvangen in de vorm van niet terug te betalen transfers en een deel in de vorm van kredieten, die ze wel zullen moeten terugbetalen en die hun overheidsschuld zullen doen stijgen, al kunnen we nu nog niet weten hoe

groot elk deel zal zijn. Tot slot ziet het er ook naar uit dat die middelen in elk geval onderworpen zullen zijn aan bepaalde randvoorwaarden. Voor het ogenblik zijn de Europese leiders verwickeld in intense onderhandelingen over die twee laatste kwesties: welk percentage van de financiering als subsidie en welk als lening? Wat voor randvoorwaarden moeten er komen voor de Europese bijdragen, en hoe streng moeten die zijn? Dat zijn op dit ogenblik de twee grote debatten in de hoofdsteden van de Unie.

Ongetwijfeld twee zeer complexe en relevante discussies. Er is echter nog een derde discussie die vanuit politiek oogpunt veel crucialer is en net zo moeilijk of zelfs moeilijker is dan de andere. Als het over geld gaat, zijn er ook niet zo veel belangrijke vragen. We weten waar we het geld kunnen halen: van de financiële markten. Wanneer de Europese Raad de interne onderhandelingen over de randvoorwaarden en de verdeling tussen kredieten en transfers heeft afgerond, zullen we ook weten hoe en waaraan we het kunnen besteden. Eén vraag blijft echter onbeantwoord: hoe zullen we het terugbetalen?

Als het fonds gefinancierd wordt met Europese obligaties, zullen er vanaf een gegeven jaar opbrengsten moeten worden uitbetaald aan de beleggers die dat financiële product hebben gekocht. Dat jaar lijkt 2027 te worden. Wat zullen we doen wanneer in 2027 het moment aanbreekt om - via rentebetaling - het geld terug te betalen dat de financiële markten ons vanaf 2020 of 2021 hebben geleend? Dat is politiek gezien waarschijnlijk het relevantste van alle debatten die momenteel spelen in de EU en precies daarom hebben de Europese leiders beslist om het uit te stellen.

Er wordt van uitgegaan dat er tot 2027 nog tijd is om deze discussie aan te pakken en een voorstel te vinden

dat kan rekenen op de noodzakelijke consensus van de 27 EU-lidstaten die een zaak als deze vereist. Dit is een cruciaal politiek debat omdat het de lidstaten confronteert met de - bijna existentiële - inhoudelijke kwestie van wat de EU is, hoe ze er de toekomst zou moeten uitzien, naar welk model we willen evolueren, een meer federaal of een meer intergouvernementeel model, en tot welke graad van politieke integratie we bereid zijn.

Los van de filosofische kant van de discussie, kent het vraagstuk van de terugbetaling drie mogelijke oplossingen. De eerste: de bijdragen van de lidstaten aan de EU-begroting verhogen. Een ingewikkeld idee. De Europese begroting heeft momenteel drie financieringsbronnen: douanerechten (ongeveer 15 % van de totale inkomsten), een percentage van de door de lidstaten geïnde btw (ongeveer 13 % van de inkomsten) en de afdracht van een voor alle lidstaten gelijk percentage van het bbp - of, om preciezer te zijn, van het bruto nationaal inkomen. Die derde financieringsbron is indertijd in het leven geroepen als aanvulling op de andere twee, ze werd met andere woorden slechts geactiveerd als de invoerrechten en de btw niet voldoende waren om de uitgavenbehoeften van de Europese Commissie te dekken. Sinds het einde van de jaren negentig is het volume ervan echter verdriedubbeld en vandaag is deze bron goed voor meer dan 70 % van de ontvangsten en financiert zij dus het grootste deel van de EU-begroting.

Deze inkomstenstructuur veroorzaakt al jaren onvermijdelijk een politiek lastig debat: wie is nettobetalen aan de communautaire schatkist en wie niet. Het is de uiterst omstreden kwestie van het fiscale tekort die we in Catalonië maar al te goed kennen, al heeft het probleem in het geval van de Spaanse staat bepaalde dimensies - zowel qua omvang als qua politiek en juridisch kader en qua efficiëntie van het

beheer - die het helemaal anders maken dan op Europees niveau. Hoe dan ook zijn er in de EU landen die meer bijdragen aan de Uniebegroting dan ze ontvangen via de Europese programma's, en omgekeerd. En dat leidt logischerwijs tot allerlei controverses over de (on)rechtvaardigheid van die fiscale tekorten en overschotten. Controverses waar de meest Eurofobe partijen uit de rijke noordelijke EU-landen op demagogische wijze gebruik van maken voor hun anti-Europese discours. Deze optie lijkt dus duidelijk geen goed idee: ze zou enkel leiden tot meer ongenoegen over de fiscale tekorten en de uitbuiting daarvan door eurosceptici.

De tweede optie zou erin bestaan vanaf 2027 te snoeien in de financiering van de programma's van de Commissie, om een deel van de Uniebegroting vrij te maken om de rente van de Europese obligaties te betalen. Dat zou, om het zo te stellen, de minst pro-Europese optie zijn en hoogstwaarschijnlijk de voorkeursoptie van de eurosceptici. Als de Europese obligaties in wezen een vierde financieringsbron voor de EU worden, zal er, anders dan bij de overige drie, een dag komen waarop die nieuwe bron opdroogt. Als de lidstaten op dat moment hun bijdragen niet willen verhogen, zal de EU niet alleen terugvallen op de inkomsten die ze ter beschikking had vóór de oprichting van het herstellfonds, maar zal ze daarbovenop ook nog een schuld moeten terugbetalen. Met andere woorden de inkomsten van weleer, maar met een nieuwe uitgave erbij. Daarom zullen de weinige voorstanders van hogere nationale bijdragen er waarschijnlijk groot voorstander van zijn om de begroting van de Commissie in 2027 terug te brengen naar het niveau van vóór de crisis, van ongeveer 1 %, zoals nu, wat zou betekenen dat een aantal Europese programma's waarvan wordt aangenomen dat ze de jaren ervoor (2020-27) aanzienlijk zullen zijn gegroeid, moeten worden afgebouwd. Zo zou de rest van de inkomsten beschikbaar komen om de rente op de obligaties

te betalen. Het nadeel van dit alternatief lijkt vrij duidelijk: het zou een stap terug betekenen voor het bestuur van de EU, de Europese Commissie, nadat zij eerst een paar jaar lang vooruit mocht gaan. Dat strookt niet echt met de visie van diegenen die richting een sterkere, meer geïntegreerde en meer federale EU willen gaan.

Dan blijft nog de derde optie over: een Europees belastingsstelsel opzetten, op basis van Europese belastingen. Is dat een goed idee? Ja, ongetwijfeld, voor degenen die er al lang op aandringen dat de monetaire unie moet worden aangevuld met een echte fiscale unie. Velen waarschuwen al jaren dat de eurozone op de lange termijn niet werkbaar is zonder een grotere fiscale integratie. De totstandbrenging van een Europees belastingsstelsel zou misschien wel de belangrijkste stap van de EU zijn sinds haar oprichting, naast de invoering van de eenheidsmunt.

Het is een goed idee, vooral als we de kandidaten onder de loep nemen: op welke belastingen zou dit gemeenschappelijk fiscaal beleid gebaseerd kunnen worden? Om te beginnen is er de zogeheten *border carbon tax*, een invoerrecht dat zou moeten worden betaald voor producten die worden ingevoerd van buiten de EU, naargelang van de uitstoot van verontreinigende gassen bij het productieproces. Het is met andere woorden, een “groene belasting” op de invoer die het concurrentievermogen zou beschermen van de Europese producenten, die de komende jaren strengere normen zullen moeten toepassen om de klimaatverandering tegen te gaan. Zo’n heffing zou het onaangename debat over de nationale bijdragen en de fiscale tekorten volledig vermijden, omdat de heffingsgrondslag zich in economieën van buiten de EU zou bevinden.

Deze groene heffing is bovendien het voorstel dat het best

aansluit bij de Green Deal, de grote politieke prioriteit van de Europese instellingen op dit historische moment: de omschakeling van de Europese economie naar een groene en digitale economie, of beter gezegd, digitalisering inzetten om de EU om te vormen tot een volledig koolstofvrije economie - nul CO₂-uitstoot - tegen 2050. Hoe zou Europa naar zo'n ambitieus doel kunnen toewerken zonder het concurrentievermogen van de bedrijven te beïnvloeden? Om bedrijven emissievrij te maken, zijn investeringen nodig die enerzijds hun efficiëntie kunnen verbeteren, maar anderzijds op de korte termijn ook kosten met zich brengen die hun concurrenten van buiten de EU voorlopig niet hebben. De *border carbon tax* zou beide doelstellingen verenigen: de concurrentiekracht van het bedrijfsleven in de EU beschermen tijdens de transitie naar een groene economie.

Laten we even kijken naar andere kandidaten, zonder exhaustief te willen zijn. Een Europees belastingstelsel zou ook kunnen worden gebaseerd op de zogenoemde Google Tax. Bedrijven uit de digitale economie boeken gigantische winsten, maar betalen belachelijk weinig vennootschapsbelastingen - omdat ze enorm gemonialiseerd zijn in een wereld met nationale belastingstelsels. Enkele EU-landen zijn op eigen houtje begonnen met de invoering ervan, maar deze heffing is veel zinvoller op Europees dan op nationaal niveau. En ook hier kunnen we het ongemakkelijke debat over de nettobetalers erg goed uit de weg gaan, omdat het gaat over mondiale bedrijven: het zou redelijk geforceerd en kunstmatig zijn om de heffingsgrondslagen van deze belasting voor elk land afzonderlijk te bekijken.

Nog een goede kandidaat is de belasting op kapitaal die Piketty ondertussen een paar jaar geleden heeft voorgesteld. Ook deze belasting is veel zinvoller als Europese dan als

nationale belasting. Deze heffing op alle soorten vermogen zou de verdienste - een belangrijke verdienste - hebben bij te dragen tot het verminderen van de ongelijkheden in een Europese samenleving die hoogstwaarschijnlijk beduidend ongelijker uit deze crisis zal komen dan al het geval was vóór COVID-19. Europese belastingen dus, om te evolueren naar een politiek meer geïntegreerd Europa met een groenere economie, maar dat even concurrentieel en op sociaal vlak meer egalitair is - al is het helaas maar een beetje. Het lijken alvast goede redenen om deze belastingen in de praktijk te brengen.

Van het Europese naar het Catalaanse proces

10.07.2020

Met het welnemen van de lezers, stel ik een spelletje voor: we zouden een overzicht kunnen opstellen van enkele argumenten die in deze “brieven” zijn ontvouwd, van in de eerste brieven bijna twee jaar geleden tot de meest recente, en duidelijk maken hoe ze onderling verband houden. Als we ze allemaal samenbrengen tot één redenering, zouden we een zeker inzicht moeten krijgen in de mogelijke toekomst van de EU en hoe die toekomst het moeilijker of gemakkelijker kan maken voor de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging om haar strijd tot een goed einde te brengen.

De crisis, zeiden we al, bespoedigt een graad van fiscale integratie die twee of drie jaar geleden nog ondenkbaar zou zijn geweest voor iedereen die de Europese politiek een beetje volgt (brief 36: *Merkel en de EU: fase 3*). Voor het ogenblik is er al beslist dat Europa eigen schuld zal uitgeven - laten we het een conjuncturele versie noemen van de tot nu toe zo controversiële euro-obligaties - en komt er steeds meer steun voor het standpunt van degenen die een echt Europees belastingstelsel op basis van eigen belastingen in het leven willen roepen om die schuld terug te betalen (brief 37: *Europese belastingen*).

Deze beslissingen betekenen de belangrijkste vooruitgang die de EU tot nu toe heeft gemaakt van het oorspronkelijke confederale model naar een federaal model (brief 35:

Het Hamiltonian moment). En de economische crisis die voortvloeide uit de coronacrisis heeft Europa voor een radicaal dilemma gesteld: als het geen resolute stappen onderneemt op weg naar meer fiscale integratie, stappen die hoogstwaarschijnlijk ook meer politieke integratie zullen teweegbrengen, is het risico dat de eenheidsmunt ten onder gaat reëel (brief 31: *Als Europa de uitdaging niet aankan*).

De vooruitgang van de EU in de richting van een federaal model zou echter niet beperkt mogen blijven tot het fiscale gebied. Waarom geen gemeenschappelijke Europese kieswet aannemen voor de verkiezing van het Europees Parlement? Of evolueren naar een eenmaking van de strafrechtelijke systemen van de verschillende landen (brief 28: *Een onafhankelijk Catalonië, een federaal Europa*)? Als het per slot van rekening de bedoeling is om de grondrechten van de burgers beter te waarborgen, kan een eenmaking op Europese schaal van een deel van de kies- en strafwet van de verschillende lidstaten Europeanen zoals wij, die uit landen komen met een zwakke democratische cultuur, alleen maar ten goede komen. Bovendien heeft de pandemie aangetoond dat er ook meer integratie nodig is op het vlak van gezondheidszorg. Daarom probeert de Commissie nu de basis te leggen voor een echt Europees gezondheidsbeleid, dat helpt om de kwaliteit van de gezondheidsstelsels in elke lidstaat naar hetzelfde niveau te tillen.

De crisis van 2009 is door de landen van de EU aangepakt zoals ze is aangepakt, en met de jaren is gebleken dat de keuze voor bezuinigingen een zeer vruchtbare voedingsbodem is geweest voor de terugkeer van het populisme -van rechts, uiteraard - (brief 17: *Populistische antwoord of republikeinse antwoord*). Nu lijken de Europese leiders beter dan tien jaar geleden te hebben begrepen dat als de economische crisis de Europese middenklasse opnieuw hard raakt, met name in

de zuidelijke landen, de populistische golf alleen maar aan kracht zal winnen (brief 32: *Italië, testcase voor de Europese tweesprong*). En als de populistische golf van rechts aan kracht wint, weten we nooit waar dat toe kan leiden.

De oprichting van een herstelfonds om ervoor te zorgen dat de crisis, ook al is ze diep, deze keer kort is, dat we er snel uitkomen en niet verzanden in een recessie die tien jaar aansleept, zoals de vorige keer, is derhalve niet enkel een beslissing inzake fiscaal beleid: het is vooral een manier om de democratie en de rechtsstaat te redden. Net zoals de oprichting van de Gemeenschap voor Kolen en Staal in 1951 niet enkel een handelsmaatregel was, maar een manier om het continent te beschermen tegen de terugkeer van het totalitaire nationalisme dat het kort daarvoor had verwoest.

Het is dan ook geen toeval dat terwijl de EU haar mechanismen voor fiscale integratie ontplooit, zij ook het toezicht op de werking van de rechtsstaat in de lidstaten verbetert. De Europese Commissie heeft onlangs een procedure geopend om schendingen van de *rule of law* te kunnen monitoren. Het Europees Parlement gaat nog een stapje verder en werkt aan een robuust instrument om schendingen van de regels van de rechtsstaat en de democratie, en van de grondrechten in het algemeen, objectief te kunnen beoordelen met de bedoeling om zodra er inbreuken worden vastgesteld, daar echte gevolgen aan te verbinden voor de landen die ze pleegden. Momenteel kunnen de Europese instellingen sancties opleggen aan lidstaten die de grens voor het begrotingstekort overschrijden, maar ze doen hoegenaamd niets met lidstaten die - zoals Spanje - de grenzen van de rechtsstaat overschrijden. En er begint zich een onderstroom af te tekenen die vindt dat het zo niet langer kan (brief 26: *Waar Europa zijn ziel daadwerkelijk op het spel zette*).

Als de EU inderdaad op weg is naar meer fiscale integratie en meer toezicht op de eerbiediging van de rechtsstaat - zoals we al hebben gezegd, twee zijden van dezelfde medaille - dan is het legitiem dat we ons in Catalonië afvragen in welke mate en in welk opzicht dit “Europese proces” van invloed is op het “Catalaanse proces”. In deze brieven hebben we van bij het prille begin herhaaldelijk uitgelegd dat een meer federaal Europa gunstigere omstandigheden zou kunnen scheppen voor het Catalaanse zelfbeschikkingsproces (brief 2: *De eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring en de uitdaging van een federaal Europa*). Terwijl de afbouw van de grote natiestaten politieke integratie in de hand werkt op federaal gebied, is deze dialectiek nog duidelijker in omgekeerde richting: hoe meer bevoegdheden de Europese instellingen op zich nemen, des te minder risico’s de oprichting van nieuwe staten binnen de huidige grenzen van de EU oplevert voor de stabiliteit van het systeem (brief 6: *Het stabiliteitsbeginsel*).

In een politiek meer geïntegreerde, meer federale EU spelen de lidstaten een heel andere rol dan de oude natiestaten van de 20e eeuw (brief 12: *Een staat zijn is niet meer wat het geweest is*). De interne uitbreidingsprocessen binnen de EU zijn vandaag de dag objectief gezien dan ook veel minder ingrijpend dan een traditioneel onafhankelijkheidsproces, waardoor de EU van de 21e eeuw zich veel flexibeler zou kunnen opstellen om het beginsel van zelfbeschikking binnen haar grenzen te respecteren. De zelfbeschikkingsprocessen van Europese regio’s die onafhankelijkheid nastreven, zouden evenwel moeten voldoen aan democratische criteria die stroken met de Europese waarden (brief 4: *De regels van Varoufakis*). En in die zin blijft het precedent van Schotland zeer nuttig, ook al is het Verenigd Koninkrijk geen lid meer van de EU (brief 19: *“Thank you, Mr Corbyn”*).

Ook de versterking van de beschermingsmechanismen van

de rechtsstaat, als die er komt, speelt in het voordeel van het Catalaanse onafhankelijkheidsproces. Spanje zit gevangen in een tragisch dilemma: ofwel omzeilt het de politieke en burgerrechten om - zonder al te veel succes - te proberen de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging te onderdrukken, ofwel gaat het aan tafel zitten om te onderhandelen over het zelfbeschikkingsrecht van Catalonië (brief 21: *Het trilemma van Spanje*). Voor het ogenblik is de keuze gemaakt, en de gevolgen kennen we allemaal. Maar als blijkt dat de EU de andere kant op wil, zijn er grenzen aan deze weg, de weg van de schending van de rechtsstaat (brief 25: *Waarom Spanje geen (echte) rechtsstaat is*). Met twee maten meten voor Spanje enerzijds en Hongarije en Polen anderzijds is op de lange termijn niet houdbaar. De uitzondering voor Spanje is een ernstig probleem voor de geloofwaardigheid van de EU als bastion van de democratie (brief 27: *De Spaanse uitzondering*).

Catalonië wordt zo een Europese zaak (brief 1: *De Catalaanse zaak: waar Europa zijn ziel op het spel zet*). Op een moment waarop de economische crisis de rechtsstaat in Europa op de proef stelt, is de autoritaire drift van één van de grootste lidstaten qua bevolkingsaantal - Spanje - een ernstig probleem voor iedereen die de EU als ruimte van rechten en vrijheden wil behouden (brief 8: *Hoofdscenario*). Uiteindelijk komen we dus altijd weer op hetzelfde punt terecht. We hebben fiscale integratie nodig om doeltreffend een economische crisis te kunnen bestrijden die, als ze niet goed wordt aangepakt, het rechtse populisme kan versterken en dus gemakkelijk de fundamenten van de Europese democratie kan doen wankelen. Om dezelfde reden moeten we met onderhandelingen en niet met onderdrukking reageren op de vraag naar zelfbeschikking van volkeren zonder staat in de EU: om onze rechtsstaten te behouden. En het zijn net de stappen in de richting van een steeds meer federale EU

die de voorwaarden scheppen om deze doelstelling - een onderhandelde benadering tot zelfbeschikking - werkelijkheid te laten worden.

Elk keynesianisme zijn eigen governance

24.07.2020

“Een historische dag voor de EU,” tweette de Franse president Emmanuel Macron meteen om het akkoord aan te kondigen dat de Europese Raad vorige week zondag in de vroege ochtend had bereikt na vier dagen toponverleg en onafgebroken onderhandelingen. Afgezien van de retoriek, kan het nuttig zijn om een enigszins objectieve en gedetailleerde balans op te maken om te verduidelijken of er inderdaad stappen in de goede richting worden gezet, of die stappen voldoende zijn, of het reuzenstappen zijn, dan wel of de EU daarentegen met een slakkengang vooruitgaat in de context van een economische crisis die voor het ogenblik snel erger wordt.

Tijdens deze Europese Raad waren de leiders van de zevententwintig lidstaten in wezen twee belangrijke dingen overeenkomen. Ten eerste de oprichting van een herstelfonds (technisch wordt het een faciliteit genoemd) van 750 miljard euro, geld dat de verschillende lidstaten zullen ontvangen in de vorm van kredieten of niet terug te betalen transfers. Ten tweede de goedkeuring van het meerjarig financieel kader (MFK) van de EU, dat niets anders is dan de gewone begroting van de Europese instellingen, met name van de Europese Commissie, voor de periode 2021-2027.

Het eerste akkoord kan inderdaad zonder overdrijven een historische stap in de geschiedenis van de EU worden

genoemd. Voor het eerst sinds haar oprichting zal de EU overheidsschuld uitgeven via de Europese Commissie. De sterke tegenkanting van de meest radicale eurosceptische leden van het Europees Parlement deze week toont aan dat als dit geen vorm is van de langverwachte euro-obligaties, het toch niet veel scheelt. Als we dat taboewoord niet willen uitspreken en geen verband willen leggen met het concept van wederzijdse waarborging van schulden, kunnen we spreken van een “gemeenschappelijke Europese schuld” en zeggen we eigenlijk min of meer hetzelfde.

Je zou kunnen zeggen dat de omvang van het fonds ontoereikend is, gezien de schaal van de crisis en het gat dat wordt geslagen in het bbp en in de financiën van de EU-lidstaten. Dat klopt. Je zou kunnen stellen dat het akkoord laat komt, omdat de begunstigde landen het geld pas in januari 2021 zullen ontvangen, wanneer de crisis al maandenlang heeft gewoed. Je zou kunnen zeggen dat de verhouding tussen kredieten en transfers niet goed zit en dat het percentage transfers hoger had moeten liggen. Dat klopt. Maar als we dit akkoord van de Raad vergelijken met de reactie van de EU op de crisis van 2009, dan is er zeker een wereld van verschil.

De grootste tekortkoming van dit akkoord is dat de beschikbaarheid van de middelen voor de lidstaten niet duidelijk is gekoppeld aan de voorwaarde dat zij de rechtsstaat, de stichtende beginselen en waarden van de EU en de Europese wetgeving, eerbiedigen. Hier zijn de Oost-Europese landen erin geslaagd - ze hebben dan ook net als alle andere landen een vetorecht in de Europese Raad - deze randvoorwaarden heel sterk af te zwakken. Zo zal Orban dissidenten kunnen blijven vervolgen terwijl hij geld krijgt van Europa. En zal het Spaanse Hooggerechtshof de arresten van het Hof van Justitie van de EU naast zich neer kunnen

blijven leggen en het strafwetboek oneigenlijk kunnen blijven gebruiken, zonder enige vrees dat er ook maar een euro van het Europese herstellfonds in het gedrang komt.

De politieke randvoorwaarden van het fonds mogen dan ontoereikend zijn, de macro-economische voorwaarden zijn wel heel duidelijk vastgelegd. Dat is een tweesnijdend zwaard. Enerzijds zijn de akkoorden gekoppeld aan het zogeheten “Europees Semester”, dat toch een mechanisme blijft om de begrotingsconsolidatie van de lidstaten te bewaken en dat tot nu toe nauw samenhang met het stabiliteits- en groeipact. Anderzijds heeft de Raad de middelen uit het fonds afhankelijk gesteld van de zogenoemde “noodrem”, een idee dat het midden houdt tussen wat de “zuinige” noordelijke landen - Nederland, Denemarken, Oostenrijk en Zweden - eisten en wat de zuidelijke landen verdedigden, onder hen Spanje en Italië. De eerstgenoemde landen wilden dat alle lidstaten het investeringsplan waaraan ze de subsidies uit het fonds denken te besteden, zouden voorleggen aan de Europese Raad, die het met eenparigheid van stemmen zou moeten goedkeuren. In de praktijk eisten ze kortom vetorecht ten aanzien van de manier waarop Spanje of Italië, om maar twee voorbeelden te noemen, het geld van Europa moeten uitgeven. Laatstgenoemde landen wilden niets weten van dat vetorecht en eisten de volledige vrijheid om de middelen naar eigen inzicht te besteden. Het is geen gemakkelijk debat: enerzijds kan het vanuit het Catalaanse perspectief voor ons geruststellend lijken dat de regeringsleiders van ernstige landen zoals Denemarken of Zweden toezicht houden op de bestedingsplannen van de Spaanse regering; anderzijds is qua legitimiteit ook niet helemaal redelijk dat een paar mensen die enkel in hun eigen land verkozen zijn, zouden beslissen welke investeringen in andere landen worden gedaan.

Laten we even naar het tweede akkoord kijken: het MFK. Hier is de balans vrij negatief, omdat de Raad de omvang van deze gewone meerjarenbegroting drastisch heeft teruggeschroefd in vergelijking met het laatste voorstel dat de Europese Commissie vóór de pandemie op tafel had gelegd en waarvoor het Europees Parlement op dat ogenblik al had gewaarschuwd dat het kennelijk ontoereikend was. Zo is er fors bezuinigd op centrale begrotingsposten van de Commissie, zoals het Cohesiefonds, het Europees Sociaal Fonds, de fondsen waarop het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is gestoeld, het onderzoeksprogramma “Horizon 2020” of het nieuwe programma voor gezondheid “EU4Health”, in verschillende mate naargelang van het geval. Dat laatste programma is er in dit geval het ergst aan toe. Het moest het begin zijn van een echt gemeenschappelijk gezondheidsbeleid op Europese schaal, maar de aanvankelijk voorziene 8 miljard euro is teruggebracht tot 1,7 miljard.

Deze verlaging van het MFK is een onvermijdelijk gevolg van de verlaging van de bijdragen die de vier zuinige lidstaten en Duitsland tot nu toe leverden aan deze gemeenschappelijke begroting. Dat staat als een paal boven water. We mogen niet vergeten dat de EU-begroting hoofdzakelijk gefinancierd wordt door de bijdragen van de lidstaten, die worden berekend als percentage van het bbp van elk land. Om de weerstand van de zuinige vier tegenover het herstellfonds te doorbreken, heeft de Europese Raad ermee ingestemd de bijdrage van die lidstaten bij te stellen tot onder wat ze volgens de algemene regel zouden moeten betalen. Als een soort van “korting”, die het Verenigd Koninkrijk destijds onder Margaret Thatcher al in de wacht had gesleept als voorwaarde om in de EU te blijven.

Paradoxen van de geschiedenis: wat voorheen zo veel irritatie opwekte bij de Europegezinde landen - de zogeheten “Britse

cheque” - en na het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de EU nooit meer nodig leek, wordt nu uitgebreid naar maar liefst vijf lidstaten. Een aantal daarvan behoorden traditioneel tot de meest Europegezinde landen, maar behoren tegelijkertijd tot de nettobetalers - ze dragen dus meer bij aan de EU dan ze ontvangen. Laten we het zo zeggen: om de meest europeanistische stap voor elkaar te krijgen die Europa sinds lang heeft gezet - te weten, een gemeenschappelijke schulduitgifte - moest de beslissing gepaard gaan met een instrument - de kortingen - dat in het verleden geassocieerd werd met de meest eurosceptische standpunten.

De reactie van het Europees Parlement tegenover deze besparingen op het MFK was echter vernietigend en oversteeg de fractiegrenzen: van de fractie Europees Unitair Links tot de fractie van de Europese Volkspartij, over de groenen, de liberalen en de socialisten, heeft een grote meerderheid van de politieke families in het Parlement al laten weten helemaal niet van plan te zijn dit MFK-voorstel waarin de Europese Raad heeft gesnoeid, goed te keuren. We moeten in het achterhoofd houden dat het akkoord van de Europese Raad over het herstellfonds geen goedkeuring van het Parlement vereist en dat het Parlement dus ook geen veto kan uitspreken - niet dat het dat zou hebben gedaan, want het is het onderdeel van het akkoord van de Raad dat het Parlement het meest heeft toegejuicht. Het MFK, de begroting van de EU, moet echter de goedkeuring wegdragen van drie instellingen: het MFK komt voort uit een voorstel van de Europese Commissie, dat moet worden goedgekeurd door zowel de Europese Raad als het Parlement. Een meerderheid van de parlementsleden moet vóór stemmen, anders komt er geen MFK.

Laten we even teruggaan naar het begin. Is de eindbalans van deze twee beslissingen van de “historische” Europese

Raad van vorige week overwegend positief of negatief? Als we het glas half leeg zien, kunnen we zeggen dat een van de lichtpunten in het akkoord het herstellfonds is, al blijft het een uitzonderlijk en voorlopig instrument, dat maar een paar jaar zal bestaan en zal worden stopgezet wanneer het herstel een feit is. En dat de schaduwkant van dit akkoord daarentegen tot uiting komt in de gewone begroting en dat het effect van de hakbijl die de zevenentwintig in het MFK zetten bijgevolg op veel langere termijn voelbaar zal zijn.

Als we het glas halfvol zien, moeten we zeggen dat het interessantste aan dit akkoord de gevolgen zijn die niet in het akkoord zelf vervat zitten, maar die vrij onvermijdelijk lijken. Om de Europese schuld terug te betalen, blijft er op dit ogenblik maar één weg over: Europese belastingen invoeren. Echte eigen middelen, die de Commissie kan innen en kan gebruiken om - vanaf 2027 - de rente te betalen op de obligaties die ze min of meer onmiddellijk zal moeten beginnen uitgeven. Meer nog, als het Parlement het MFK blokkeert en al waarschuwt dat het er geen goedkeuring aan wil verlenen tot de verlaging wordt teruggedraaid en als de Raad hoegenaamd niet voornemens is terug te komen op de beslissing om de zuinige staten uit het noorden een korting te geven, dan kan deze impasse alleen worden doorbroken door Europese belastingen in te voeren. Alleen zo kan de Europese begroting meer geld krijgen zonder dat de lidstaten het zelf rechtstreeks moeten bijdragen. Sinds de Raad van zaterdag en de reactie van het Parlement, is er dus niet langer slechts één goede reden om ernstig na te denken over Europese belastingen, maar zijn er nu twee.

Vanuit dit oogpunt - en vooral in vergelijking met de reactie van de EU op de crisis in 2009 - lijkt de balans ronduit positief. De EU is stappen aan het zetten in de richting van fiscale integratie die een paar maanden geleden nog

onvoorstelbaar leken: de uitgifte van gemeenschappelijke schuld en de oprichting van een eigen belastingstelsel. Dezer dagen wordt in Europese kringen herhaaldelijk verkondigd dat de EU in 4 maanden heeft klaargespeeld wat bij de crisis in 2009 vier jaar heeft gekost. En dat klopt niet. Want indertijd heeft het vier jaar geduurd om over te gaan van recepten op basis bezuinigingen naar een expansief monetair beleid aangestuurd door de ECB - het befaamde “*whatever it takes*” van Mario Draghi. Een expansief beleid dat we kunnen bestempelen als “monetair keynesianisme”. Vandaag heeft de EU echter de sprong gemaakt van dat monetaire keynesianisme naar een tot nu toe ongezien fiscaal keynesianisme - Europese schuld, om meer te kunnen uitgeven, en gemeenschappelijke belastingen, om de schulden terug te betalen en om meer uit te geven - wat behoorlijk veel verder gaat. De sprong die vier jaar heeft geveerd, was dus kleiner dan de grote sprong waar slechts vier maanden overheen zijn gegaan.

Naar mijn mening is het voornaamste probleem dat vorige week tijdens de Raad naar voren is gekomen een bijzonder fundamenteel, structureel probleem en heeft het vooral te maken met de governance of, anders gezegd, met de institutionele structuur van de EU en het nut ervan met het oog op de enorme uitdagingen waarmee de Europese samenleving op dit ogenblik geconfronteerd wordt en het beleid dat nodig is om ze aan te pakken. Toen Rutte vetorecht vroeg voor Nederland ten aanzien van de beslissing over hoe Italië het geld uit het herstellfonds zou uitgeven, zei hij iets wat voor een Nederlander zeer redelijk klinkt, maar voor een Italiaan bijna excessief en weinig respectvol lijkt. Hoe zouden wij moeten toestaan dat iemand op wie wij als Italianen niet hebben gestemd, ons zegt hoe wij dit geld moeten uitgeven? Hoe kunnen wij toelaten dat de Italianen helemaal alleen beslissen hoe ze het geld uitgeven dat ze

zonder ons, Nederlanders, nooit hadden kunnen verkrijgen? Het is wel duidelijk dat de oplossing voor deze twee tegenstrijdige redeneringen niet voor de hand ligt. De “noodrem” heeft het redelijk evenwichtig opgelost. Het onderliggende probleem is daarmee echter niet van de baan. Het probleem is dat het governancestelsel in wezen confederaal is, wat betekent dat de senaat van het politieke stelsel - de Europese Raad - optreedt als uitvoerende macht. En als de senaat als regering optreedt, dan is het logisch dat de leden van de senaat - in dit geval, de zeventwintig - proberen om alle macht uit te oefenen die het governancestelsel hen biedt. Logisch.

Volgens mij is het probleem niet of de Nederlanders solidair genoeg zijn of niet. Het probleem is niet of de Zweden zich voldoende bewust zijn van de structurele moeilijkheden waar de economieën van de Zuid-Europese landen mee kampen. Het probleem is dat de beslissingsbevoegdheid in handen is van beleidsmakers die enkel verantwoording moeten afleggen aan de kiezers van hun respectieve lidstaten. Het is een structureel probleem, geen moreel probleem. Het kan alleen worden opgelost als we het institutionele systeem van de EU veranderen, zonder dat de cultuur van de Europese burgers daarvoor in detail hoeft te worden hervormd.

Het confederale model is perfect toepasbaar in een fase van “monetair keynesianisme”. Per slot van rekening is het in deze fase de Europese Centrale Bank die het expansieve monetaire beleid voert en niet de regeringen. En als er één iets kenmerkend is voor de ECB, is het wel haar onafhankelijkheid van zowel de uitvoerende als de wetgevende macht. Met andere woorden, monetair keynesianisme behoeft geen Europese regering die helpt met het beheer van het monetaire beleid. Daarom was het confederale model perfect verenigbaar met het beleid voor

economisch herstel dat de EU sinds 2012 heeft gevoerd en dat rond de ECB draaide.

De hamvraag is of dit confederale governancemodel toepasbaar is in een fase van fiscaal keynesianisme, aangezien het erop lijkt dat we nu die fase ingaan. Ik ben geneigd te denken van niet. Ik ben geneigd te denken dat wanneer het erop aankomt te beslissen hoe de verschillende EU-lidstaten het geld afkomstig van overheidsschuld en toekomstige Europese belastingen moeten besteden, het helemaal niet zo efficiënt is dat de senaat als regering fungeert. En ook niet echt legitiem. Het zal altijd zowel efficiënter als legitiemer zijn dat deze beslissingen berusten bij een parlement en een regering verkozen door alle EU-burgers. Maar vandaag is de Europese Commissie verre van een rechtstreeks verkozen gemeenschappelijke regering en het Europees Parlement heeft lang niet de nodige bevoegdheden om dit soort beslissingen te nemen.

Terwijl een confederaal governancemodel zeer geschikt is in een fase van monetair keynesianisme, zijn er voldoende argumenten om te stellen dat een federaal governancemodel beter geschikt zou zijn in een fase van fiscaal keynesianisme. Maar die sprong naar een ander governancemodel zou groot zijn. Ontzettend groot. Onder andere omdat er een verdragswijziging voor nodig zou zijn. Wie weet of de ‘Conferentie over de toekomst van Europa’ die Commissievoorzitter Ursula von der Leyen bij aanstelling beloofde, dit moeilijke debat op gang kan brengen. En wie weet of er een oplossing uit zal voortkomen.

De afgelopen twee jaar hebben we vanaf deze bladzijden deze “Brieven uit het hart van Europa” verstuurd, die sommigen van u geduldig en trouw zijn blijven lezen. We wilden niet zozeer het politieke proces van Catalonië op weg naar onafhankelijkheid uitleggen, maar wel dat proces analyseren vanuit het oogpunt van de Europese Unie. In de meeste “brieven” gaat het daarom tegelijkertijd over beide werkelijkheden: de Catalaanse en de Europese. Ook wilden we niet louter de situatie bestuderen, uitgaand van de actualiteit, maar wilden we vooral ruimte scheppen voor een wat algemenere bezinning, gebruikmakend van alles wat de sociale wetenschappen, zoals de geschiedenis, de sociologie en de politieke wetenschappen, ons te bieden hebben om meer inzicht te krijgen in de Catalaanse zaak.

Dat was de leidraad doorheen de eerste dertig “brieven”, de aanvankelijk geplande omvang van deze reeks. Bij het versturen van de dertigste “brief” (die de laatste had moeten zijn) zette een onverwachte gebeurtenis echter de hele wereld op zijn kop: de uitbraak van het coronavirus en de vreselijke en wrede pandemie die het met zich bracht. De plotse, ingrijpende verstoring van de economie en de daaruit voortvloeiende sociale omwentelingen waren meer dan voldoende redenen om dit laatste artikel destijds nog niet te schrijven. Het leek me in die context nuttig enkele bedenkingen aan het aanvankelijke plan te breien, waarin ik heb getracht enige lessen te formuleren over de manier waarop op deze gezondheids-, economische en sociale crisis is gereageerd en vooral ook over de uitdagingen die dit veron-

derstelde voor de Europese Unie. Onze plek in het Europees Parlement is in die zin een bevoorrecht uitkijkpunt om deel te nemen aan het intense debat dat deze crisis - die een enorme, onverwachte politieke uitdaging vormt - heeft uitgelokt bij de instellingen in Brussel en binnen alle Europese regeringen. Daarom wilde ik die brieven aangrijpen om een venster te openen op de belangrijkste stemmen in het Europese debat. Dat was dus de bedoeling en bestaansreden van deze laatste tien artikels.

Taak volbracht. Met deze brief komt dan toch een einde aan deze reeks. Dat einde komt er op een bijzonder hoopvol moment in de strijd van de regeringsleden in ballingschap voor onze vrijheid, voor die van de politieke gevangenen en voor die van het hele land. Zoals minister Clara Ponsatí onlangs schreef: “We vertrokken in ballingschap om de juridische farce te ontmantelen die enkel en alleen was opgezet om het onafhankelijkheidsstreven te neutraliseren, en stukje bij beetje slagen we daarin.” Het vonnis van 7 augustus van de rechtbank van eerste aanleg van Brussel, waarin de uitlevering van minister Puig werd verworpen, was de zwaarste klap die de Spaanse pogingen om het Catalaanse conflict langs de gerechtelijke weg op te lossen tot nu toe te verduren kregen. Die gerechtelijke weg was in wezen niets meer dan een meer gesofisticieerde versie van de zuivere repressie die autoritaire regimes altijd al hebben toegepast. De Belgische rechter heeft duidelijk gezegd wat de Werkgroep Willekeurige Opsluiting van de Verenigde Naties eerder al had verklaard: het Hooggerechtshof is niet bevoegd om de feiten van oktober 2017 te beoordelen. Het is niet de “natuurlijke rechter” en het recht op de natuurlijke rechter is niet zomaar een formele, procesrechtelijke kwestie, het is een grondrecht. Het is zelfs de enige procesrechtelijke kwestie die is opgenomen in de Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties.

Met dit vonnis wordt de strafrechtelijke vervolging van de verantwoordelijken voor het referendum van 1 oktober onderuitgehaald: we worden niet berecht door de rechter die daartoe bevoegd is, en alles wat volgt, stort als een kaartenhuisje in elkaar, omdat het alle legitimiteit en rechtmatigheid ontbeert. In wezen is dit maar een van de vier ernstige vallen die aan de basis liggen van het strafproces. Het ging allemaal heel snel die dagen eind oktober, begin november, dagen die door een groot deel van het land als zeer traumatisch werden ervaren, en de herinneringen aan hoe de gerechtelijke repressie werd ingeschakeld, moeten zich op verwarrende wijze hebben opgestapeld in ons geheugen. Laten we dat geheugen even opruimen. De eerste val werd uitgezet door de Spaanse regering, door snel-snel artikel 155 goed te keuren met als doel onder meer dat wij als leden van de Catalaanse regering het quorum zouden verliezen waardoor onze zaak bij het Catalaanse Hooggerechtshof zou zijn terechtgekomen. De tweede werd gezet door de openbare aanklager van de staat, in perfecte coördinatie met de eerste: een klacht indienen waarin feiten die nooit gewelddadig waren geweest, wel als dusdanig werden omschreven, om ons zo te kunnen beschuldigen van rebellie. Er werd met andere woorden om politieke redenen een misdrijf uitgevonden dat nooit heeft bestaan.

De derde val werd uitgezet door de *Audiencia Nacional*: die oordeelde dat zij de bevoegde rechtbank was om feiten te beoordelen die zich in Catalonië hadden afgespeeld, met het vreemde argument dat het feiten waren die in op het gehele grondgebied van de staat hadden plaatsgevonden, omdat de gevolgen ervan heel Spanje troffen. Dat is de al te opzichtige val waar eerst de GTDA en vervolgens de Belgische rechter niet in wilde trappen. Zonder quorum had onze zaak naar een gewone onderzoeksrechter in Barcelona moeten gaan. Er moest worden verhinderd dat we door het Catalaanse Hoo-

ggerechtshof zouden worden berecht, maar ook dat we door een gewone rechter in eerste aanleg zouden worden berecht. Dit waar de eerste en de derde val, in de opzet van de onderdrukkers, perfect samengaan. De vierde val werd uitgezet door het Hooggerechtshof: het voorwendsel dat de voorzitter van het parlement, die bovendien nog steeds parlamentslid was, lid was van de beweging gebruiken om de hele zaak en alle beklagden onder zijn jurisdictie te sleuren. (Het Hooggerechtshof zal rechtvaardiger zijn dan de Audiencia, zeiden sommigen argeloos toen die beslissing bekend raakte).

Met zo'n uitstekende staat van dienst op het gebied van valstrikken, is het geen wonder dat de bom in deze zaak uiteindelijk is gebarsten. Toen we in ballingschap gingen, begonnen er al duidelijke aanwijzingen op te duiken dat de Spaanse staat tot alles bereid was en dat de Spaanse justitie zoveel onrecht zou begaan als nodig was om het leiderschap van de onafhankelijkheidsbeweging uit te roeien en zo (of dat moeten zij althans gedacht hebben) die beweging op te ruimen. Wat is er dan beter dan dit flagrante misbruik van het strafrecht en het procesrecht te confronteren met de Europese justitie? En dat ook van in het begin te doen. Want dat Spanje geen rechtsstaat is, wil nog niet zeggen dat er geen rechtsstaten bestaan: België, Duitsland, Schotland en Zwitserland hebben al bewezen dat wel te zijn. De strategie van de ballingschap werd in eerste instantie ingegeven door de overtuiging dat er geen betere manier is om onderdrukking te bestrijden, weerstand te bieden en de omstandigheden te scheppen om zo snel mogelijk weer in het offensief te gaan dan door de Spaanse rechters (die in deze repressieve drift als stormrammen werden gebruikt) met de Europese rechters te confronteren. En ik denk dat die overtuiging in de loop der maanden terecht is gebleken.

De lijst van gerechtelijke overwinning is de afgelopen drie

jaar steeds langer geworden: in december 2017 trok Llarena het eerste Europese aanhoudingsbevel in, een week voordat de Belgische rechter zijn beslissing gaf, uit paniek dat het zou worden verworpen; in april 2018 werd het tweede Europese aanhoudingsbevel in België verworpen op formele gronden (het befaamde arrest “Bob-Dogi”) die Llarena zelf niet wilde rechtzetten, hoewel het Belgische openbare ministerie hem er meermaals op had gewezen; in juli 2018 kwam er de bepalende uitspraak van Sleeswijk-Holstein, waarin werd verworpen dat de feiten waarvoor president Puigdemont werd aangeklaagd als rebellie of opruiing konden worden beschouwd; in juli 2019 gaf de Werkgroep Willekeurige Opsluiting van de Verenigde Naties zijn advies, waarin heel duidelijk is verklaard dat de gevangenen politieke gevangenen zijn en om hun onmiddellijke vrijlating wordt gevraagd; in december 2019 erkende het Hof van Justitie van de Europese Unie de hoedanigheid van lid van het Europees Parlement van vicepresident Junqueras, president Puigdemont, mezelf en, na de brexit, van minister Ponsatí; en nu, in augustus 2020, is er het vonnis over het Europees aanhoudingsbevel tegen minister Puig, dat een precedent vormt voor het bevel tegen president Puigdemont en dat tegen mijzelf, indien ons uitleveringsproces opnieuw geactiveerd zou worden. *Pas mal*, zouden ze in het Frans zeggen. “*On ne fait que gagner*”, zoals een van de Belgische advocaten zei toen we die laatste overwinning vernamen.

Deze lijst is zelfs niet eens volledig. De Europese en de internationale justitie zullen in de toekomst nog heel wat belangrijke beslissingen moeten nemen: zo ontbreekt nog het arrest inzake ons verzoek aan het HvJ-EU over onze hoedanigheid van lid van het Europees Parlement en onze onschendbaarheid, ontbreken de beslissingen in de zaken voor het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties en ontbreekt vooral ook de “grote beslissing”, het arrest van het Europees

Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg, wanneer de Spaanse rechtsmiddelen in de gerechtelijke procedure over 1 oktober zijn uitgeput en de politieke gevangenen daar hun beroep kunnen instellen.

Dankzij de uitspraak van 7 augustus staat het Hooggerechtshof voor een duivels dilemma wat zijn belangen betreft: ofwel erkent het dat het niet de bevoegde rechtbank is, zoals de Belgische rechter heeft gezegd, of wel weigert het dat te erkennen, wat waarschijnlijker is. Andere mogelijkheden heeft het niet. En welke keuze het ook maakt, de gevolgen voor zijn doelstellingen zullen altijd rampzalig zijn. Als het erkent dat het niet bevoegd is, geeft het de advocaten van de politieke gevangenen het beste argument in handen om het EHRM ervan te overtuigen dat het arrest van 1 oktober moet worden vernietigd. En als het de vervolging van de bannelingen door het Hooggerechtshof zelf staakt en de zaak doorverwijst naar een rechter van eerste aanleg, kan het net zo goed de deuren van de gevangenis openzetten. Want dat betekent dat de rechter die de zaak van 1 oktober heeft beoordeeld, daartoe niet gerechtigd was en dat die uitspraak dus onwettig was. Als het Hooggerechtshof dat erkent, kan het geen Europese aanhoudingsbevelen meer naar de Belgische justitie sturen en zal de mogelijkheid van uitlevering zodra het momenteel geschorste Europese aanhoudingsbevel tegen de drie leden van het Europees Parlement wordt verworpen, zoals gebeurd is met het aanhoudingsbevel tegen minister Puig, definitief van de baan zijn. (Voor zover het Belgische Hof van Beroep de beslissing van de onderzoeksrechter van 7 augustus niet corrigeert.)

Anderzijds is er het effect dat deze uitspraak tot onbevoegdverklaring van Llarena kan hebben op het verzoekschrift dat nog door het Europees Parlement moet worden behandeld en goedgekeurd. Want als Llarena niet bevoegd was om

een Europees aanhoudingsbevel naar de Belgische justitie te sturen, is hij dat evenmin om een verzoekschrift bij het Europees Parlement in te dienen. Dat kunnen de leden van het Europees Parlement sinds een paar weken geleden niet langer naast zich neerleggen. En het HvJ-EU in Luxemburg, waar dat verzoekschrift zou kunnen belanden als het Parlement ervóór stemt, evenmin.

Diegenen die deze juridische farce hadden bedacht en opgezet, zien ze met andere woorden door hun vingers glippen. De repressieve weg begint daarmee ook zijn hele doeltreffendheid te verliezen. De Spaanse staat kan het blijven ontkennen, maar de feiten hangen niet langer enkel van hem af. We zeiden hem dat hij zijn doelstellingen (het onafhankelijkheidsstreven de kop indrukken, een sociale en politieke beweging van miljoenen mensen tenietdoen) met zijn repressieve en autoritaire drift niet zou bereiken, en de feiten hebben dat ontegensprekelijk bevestigd.

Het onrecht tegen vele tientallen mensen is weliswaar al begaan, in sommige gevallen zelfs op bikkelharte, radicale wijze. De politieke gevangenen krijgen hun verloren dagen van vrijheid nooit meer terug. Wij als bannelingen krijgen de dagen die we thuis, in onze dorpen en steden, bij onze mensen hadden kunnen doorbrengen nooit meer terug. Dat is waar, maar minstens even waar is dat ze ons niet hebben kleingekregen, in welke zin dan ook: ze zijn er niet in geslaagd ons door wraak, rancune, bitterheid of frustratie te laten verteren. Ze zijn er evenmin in geslaagd ons onze idealen van vrijheid, sociale rechtvaardigheid en zelfbeschikking te doen opgeven.

De Europese politieke actoren die het beste op de hoogte zijn van het Catalaanse conflict, merken hoe de repressieve strategie van Spanje water maakt. En dat verbaast hen ei-

genlijk niet, want de meesten van hen hebben die strategie nooit helemaal begrepen en waren het er nog veel minder mee eens, zelfs als ze in veel gevallen de andere kant opkeken, en zelfs als ze zich al te vaak in een medeplichtig en beschamend stilzwijgen hulden. Ze kunnen zich makkelijk indenken dat dit falen van de repressie een nieuwe fase zal inluiden waarin het onafhankelijkheidsstreven opnieuw in het offensief zal gaan. Als de gerechtelijke vervolging mislukt, valt immers een belangrijk onderdeel van de repressie weg. En als de repressie mank loopt, kan de beweging voor de opbouw en de totstandbrenging van de Catalaanse Republiek met meer kracht, veel meer kracht, haar opmars hervatten en tot het einde doorgaan. Het verzet van deze beweging de afgelopen twee jaar is ongetwijfeld van cruciaal belang geweest om de autoritaire aanpak te ondermijnen. Ondertussen zijn de omstandigheden veel beter om op democratische, vreedzame wijze weer in het offensief te gaan. En het proces te voltooien.

En door het proces te voltooien, Europa een plezier te doen. Want zoals we op deze pagina's tot in den treure (en misschien al te vaak) hebben herhaald, is de strijd van Catalonië een strijd voor democratie en sociale gerechtigheid. In het Catalaanse conflict staat de essentie van het Europese project op het spel: Catalonië is op dit moment de perfecte metafoor voor het politieke klimaat in Europa. Dat er in Catalonië een onafhankelijke staat zou komen in de vorm van een republiek, is de beste manier om het Europese project opnieuw op weg te zetten naar de toekomst, in deze eerste helft van de 21e eeuw, de beste manier om dat project te vernieuwen en het opnieuw aansluiting te laten vinden bij zijn stichtende waarden.

Voorwoord van de catalaanse versie

Carles Puigdemont i Casamajó

De drie reizen van Conseller Comín

Het boek dat je in je handen hebt, stelt de artikelen samen die Toni Comín tussen 2018 en 2020 schreef voor de wekelijkse publicatie La República, onder de titel die ook zijn naam aan dit boek ontleent: “Brieven uit het hart van Europa.” Het kan de valse indruk wekken dat dit teksten zijn uit een relatief korte periode, slechts twee jaar in de politieke en persoonlijke odyssee van Comín. In werkelijkheid is wat op deze pagina's staat het product van een diepgaande reis die van ver begint - of, om precies te zijn, van drie verschillende reizen die uiteindelijk zijn levensverhaal vormen.

Toni Comín behandelt deze brieven vanuit het hart van Europa, vanuit een perspectief dat wordt gevormd door deze drie met elkaar verweven persoonlijke en politieke reizen - die van de wetgever, de raadgever, de advocaat, de kameraad en de vriend van de ballingschap. Zonder in deze reizen te duiken, kan men zijn reflecties en analyses niet volledig begrijpen, die consequent een gemeenschappelijke draad hebben die hem niet alleen verbindt met zijn fundamentele waarden, maar ook met de politieke traditie waaruit hij voortkomt - een traditie die zijn acties voortdurend heeft geïnspireerd, zoals ik persoonlijk kan bevestigen. Daarom zijn deze geschriften niet slechts terloopse commentaren. Hoewel ze hun startpunt kunnen vinden in een tijdsgebeurtenis of een politiek statement, stijgen ze altijd boven en dienen

ze de tand des tijds. Ze doen denken aan de journalistieke kronieken van de gouden eeuw van Catalonië vóór de Burgeroorlog, waar schrijvers zoals Xammar de vaardigheid hadden om specifieke gebeurtenissen binnen hun historische context te interpreteren en de historische betekenis die ze zouden moeten hebben.

De eerste reis van Conseller Comín is degene die hem de identiteit van een Europese burger doet omarmen en hem transformeert van iemand met een vaag en generiek idee van Europa in een volwaardige Europeaan. Hij stak zijn hand uit en beleefde Europa uit de eerste hand, en leefde als een Europeaan in een context die de meesten van ons niet kenden. In wezen bracht deze reis een jongeman uit Barcelona, diep geworteld in zijn stad en mensen, die de transformerende kracht van een van zijn politieke en persoonlijke mentoren bewonderde - Pasqual Maragall - tot het besef dat ook hij een volwaardige Europese burger was. Door hetzelfde concept van verantwoordelijkheid ten opzichte van de naaste en het algemeen welzijn toe te passen dat hij van zijn vader had geleerd, kwam hij tot de conclusie dat hij ook een actieve deelnemer moest zijn. Hij moest zijn perspectief verschuiven van alleen maar naar Europa kijken van buitenaf, een standpunt dat de gebruikelijke benadering was geweest in de Spaanse politieke cultuur. In plaats daarvan moest hij een hoofdrolspeler worden. Dit engagement vormt een vorm van belangenbehartiging; het pleiten voor het bekijken van Europa vanuit een Catalaans perspectief, een die het project van de Unie interpreteert als inherent Catalaans en probeert Europees te zijn terwijl hij de Catalaanse identiteit en het nationalisme omarmt.

De tweede reis is misschien het indirecte resultaat van de eerste - een manier om diversiteit binnen een gedeeld project te begrijpen. Het is de reis die de federalistische Comín, vol

hoop voor het realiseren van de eeuwenoude droom van een federaal Spanje dat zijn nationale diversiteit erkent, leidt om de onafhankelijke Comín te worden. Hij transformeert in iemand die rationeel overtuigd is, zij het niet zonder een gevoel van desillusie, dat het bereiken van zo 'n Spanje onmogelijk is. De enige manier om zowel Catalaans als Europees te zijn, de waarden te omarmen waarop de Europese Unie zichzelf wil bouwen en ze tot de pijlers van de samenleving te maken, is om een burger van een onafhankelijke republiek te worden. Een republiek die bijdraagt aan het Europa van dromen, waarin mensen en individuen een belang aannemen dat verouderde staten niet langer kunnen bieden - hetzij vanwege structureel onvermogen of angst voor transformatie. Deze reis heeft een aanzienlijk gewicht in de periodieke analyse van Comín op de pagina's van La República, omdat het niet een pad is dat hij alleen is begonnen; in plaats daarvan is het een reis die wordt ondernomen met tienduizenden Catalanen die tot dezelfde conclusie komen.

De derde reis is degene die leidt tot ballingschap, van zijn huis, samen met zijn familie, zijn broers en zussen en zijn moeder, naar een onbekende hoek van Vlaanderen. Hier vestigt hij het eerste basiskamp van zijn ballingschap, een ballingschap die we allemaal delen. Deze reis neemt een professor van ESADE, een vooraanstaand parlementslid, een efficiënte en geliefde minister, en transformeert hem in een vervolgde politieke ballingschap. Hij wordt een doelwit van woeste vervolging door een staat die hij onvermoeibaar had gewerkt om te hervormen en zich aan te passen aan de normen van de meest geavanceerde democratieën. Het is de meest persoonlijke maar tegelijkertijd de meest politieke van de drie reizen van Conseller Comín. Het vertegenwoordigt een verstoring - een afwijking van de norm en tegelijkertijd een hoogtepunt van alles wat hij had meegemaakt en waarvoor hij had gevochten. Dit unieke perspectief, afgeleid

van ballingschap en een diepgaand begrip van Europese instellingen en wetgeving, is essentieel om de diepte van zijn analyses en reflecties volledig te begrijpen. De ballingschap, met de bijbehorende omstandigheden, in combinatie met zijn door de jaren heen opgebouwde kennis, biedt een ongeëvenaarde lens om Europa te overdenken.

Weinig mensen kunnen inzichten bieden die door zo'n complexiteit en rijkdom zijn gevormd. Als we deze geschriften behandelen als slechts kronieken van een moment, lopen we het risico de bredere context te missen. Als we ze echter beschouwen als verwant aan realistische en nauwgezette portretten in de Vlaamse traditie - de plaats van waaruit Comín deze brieven heeft geschreven - dan kunnen we er keer op keer op terugkomen en altijd iets nieuws ontdekken.

Carles Puigdemont i Casamajó

*130ste president van de Generalitat de Catalunya
en president van de Consell de la República*

Epiloog van de catalaanse versie

Lluís Llach

Een vriend hebben die kritisch denken aanmoedigt.

Naast louter affiniteiten en sympathieën, heb ik het geluk gehad om mijn vriendschap met Toni Comín op te bouwen door gedeelde nieuwsgierigheid, een passie voor onderscheidingsvermogen en de moed om conclusies te trekken. Ik zou vol vertrouwen zeggen dat onze band geworteld is in intellectuele eerlijkheid, een waardering voor esthetiek en een standvastige toewijding om ons land te dienen, wat voor ons beiden betekent dat we het volk moeten dienen. Deze vriendschap is door de jaren heen gerijpt en beslaat een aanzienlijke periode, gekenmerkt door verschillende ervaringen en paden.

Uit mijn lezing van de “Brieven” van Toni Comín, merk ik dat ze veel fundamentele vragen oproepen. Maar als er één terugkerend thema is in Toni’s intellectuele reis, dan is het zijn niet-aflatende bezorgdheid en aandringen op de ‘gezonde’ evolutie van de democratie. Voor hem vertegenwoordigt democratie een ideaal voor collectieve organisatie, burgerparticipatie en het behoud van de mens als de kernbron van creativiteit en politieke generatie. Hij voorziet een democratie die het naast elkaar bestaan van individuele vrijheden effectief regelt. Gedurende de afgelopen eeuw, een cruciaal tijdperk, dient de geschiedenis als een grimmige herinnering dat het pad van democratische evolutie maar al te gemakkelijk kan leiden tot ‘ongezonde’ resultaten.

Dit is overduidelijk wanneer we bepaalde Europese naties observeren, ogenschijnlijk democratisch, maar ver van het democratische ideaal afdwalen. Het is essentieel om deze problemen te erkennen in plaats van ze te negeren.

De eeuwenoude strijd van de mensheid om de macht te grijpen, na veel tegenspoed en conflicten, vindt zijn ultieme uitdrukking in de democratie die tegenwoordig in een groot deel van Europa heerst. We moeten echter niet vergeten dat echte democratie een voortdurend verbeterbare constructie is, zowel semantisch als organisatorisch. Helaas hebben politieke elites, eenmaal aan de macht, vaak de neiging om dit inherente aanpassingsvermogen van de democratie te vergeten. Voor hen kan meer democratie aanvoelen als meer toezicht en controle op hun autoriteit. Het is alsof politici aan de macht van nature geneigd zijn om de status-quo te handhaven en verbeteringen aan democratische mechanismen vermijden die hun comfortzones kunnen uitdagen. Maar wanneer de evolutie van de democratie stagneert, leidt dit onvermijdelijk tot corruptie. Naar mijn mening is Europa al enkele jaren een opvallend voorbeeld van dit fenomeen.

Dus, wat is de betekenis van deze overpeinzingen, die mogelijk een meer ingewikkelde basis vereisen? Binnen de Spaanse staat hebben Catalonië en zijn mensen democratie nodig om de onderdrukkende acties van de staat te weerstaan. Voor Catalanen is democratie niet alleen een theoretisch ideaal voor co-existentie; het is een noodzaak om te overleven. Momenteel wordt in Spanje repressie uitgeoefend door alle drie de takken van de overheid: de rechterlijke macht, de wetgevende macht en de uitvoerende macht, die elk hun instrumenten inzetten (zoals blijkt uit het gebruik van schimmige quasi-staatsmachten die worden gecontroleerd door de socialistische uitvoerende macht, die de aandacht van

heel Europa heeft getrokken). De Spaanse staat, geworteld in de Castiliaanse afkomst, ontkent hardnekkig het bestaan van de Catalaanse natie en gebruikt deze ontkenning als het basisargument voor zijn eigen nationale bestaan. In praktische termen vertaalt dit zich in het verstikken of inperken van kansen voor sociale, culturele en economische ontwikkeling voor Catalaanse burgers. Deze onderdrukking treft hen alleen omdat ze in een sociale context wonen met alle kenmerken van een natie: Catalonië.

Tegenwoordig beschouwt een meerderheid van de Catalanen Europa als een democratisch rijk dat, als het wil gedijen en een toekomst voor ogen wil hebben, zich moet bevrijden van de beperkingen van zijn huidige status-quo. Deze taak is onmiskenbaar uitdagend. Misschien moeten we beginnen met het opnieuw evalueren van de collectieve geschiedenis van ons oude continent en uiteindelijk erkennen dat onze Europese staten bijna zonder uitzondering zijn gevormd door veroveringen, genocides of onderhandelingen tussen vorsten, met weinig aandacht voor democratische principes. Het is veilig om te zeggen dat we allemaal onze oorsprong in dit met bloed doordrenkte Europa hebben. Verbazingwekkend genoeg volharden veel van deze staten in de 21e eeuw in het handhaven van de 'status-quo' die is vastgesteld door oorlogen en nederlagen, allemaal ten koste van de meest fundamentele democratische principes. Deze tweedeling tussen de 'status-quo' geërfd van het verleden en het evoluerende concept van democratie heeft de hedendaagse kaart van Europese staten onherroepelijk gevormd. Terwijl sommige historisch onderdrukte naties met succes onafhankelijke staten zijn geworden, dankzij democratische principes, hebben anderen dat niet gedaan.

Catalonië dient als een opvallend voorbeeld van hoe pre-democratische normen, geërfd van absolute monarchieën

en militaire dictaturen, de democratische aspiraties van veel Europese burgers, in dit geval met name Catalanen, blijven negeren. We zijn geen vreemden voor het idee dat staatsbelangen vaak democratische principes overtreffen. Spanje is in dit opzicht niet uniek en maakt gebruik van internationale medeplichtigheid waardoor het repressie kan bestendigen onder het mom van het handhaven van de 'status-quo'. Deze perverse medeplichtigheid tast onvermijdelijk de kwaliteit van de democratie voor veel Europeanen aan en ondermijnt mogelijk de essentie van het EU-project. Wanneer het zogenaamde politieke realisme voorrang krijgt op democratische principes, blijft de wond niet genezen. Uiteindelijk zijn er twee manieren om deze wond aan te pakken: door regressie en repressie of door de uitoefening van de democratie.

Europa moet een keuze maken.

Als de Europese Unie zich voorbereidt om haar diepgaande uitdagingen aan te gaan door een diepere democratie te omarmen, hebben de Catalanen Europa nu meer dan ooit nodig. We staan klaar als loyale, onwrikbare bondgenoten.

Dit zijn slechts enkele van de gedachten die voortkomen uit het lezen van de brieven van mijn vriend, de geachte verbannen minister en het huidige lid van het Europees Parlement, de heer Toni Comín i Oliveres.

Lluís Llach

Voorwoord van de italiaanse versie

Concita De Gregorio

Mijn osteopaat zegt dat een samentrekking van de milt, de zetel van het vocht, ervoor zorgt dat ik moeite heb om mijn linkervoet naar voren te brengen, de voet die verantwoordelijk is voor de intentie om vooruit te gaan. Voor vooruitgang. Voor de moed om te veranderen. Mijn osteopaat is geen aanhanger van esoterische theorieën (maar wie weet, bij twijfel zou hij ze misschien ook wel accepteren): hij is een wetenschapper, met diploma's in diverse specialisaties van de traditionele geneeskunde. Ik luister dus met de toewijding die ik koester voor de wetenschap, en ik vraag hem: waarvoor dient de milt? Wat is dat eigenlijk, die "zetel van het vocht"? Mijn osteopaat, een vooraanstaande wetenschapper, legt me uit dat vocht een voorwaarde is voor het leven: we zijn gemaakt van water. Is er te veel water, dan verdrinken we. Is er te weinig, dan drogen we uit. Ik zeg hem oké, maar wat heeft mijn milt te maken met mijn linkervoet? Welk verband bestaat er tussen de milt, dat mysterieuze, ongreepbare, aanmatigende, misschien nutteloze, maar tegelijkertijd essentiële orgaan, en de moed om een stap vooruit te zetten? Moed. Hij neemt zijn bril af en antwoordt dat een probleem met een orgaan een probleem van het hele lichaam is. Dat als een kleine inwendige structuur geblokkeerd of ontstoken raakt, het hele organisme daar de gevolgen van ondervindt en verandert. De milt, zegt hij, staat meer concreet in voor veranderingen. Als hij niet werkt, komt al het overige tot

stilstand. Moed wordt voorzichtigheid. “Links verdwijnt. Rechts wint. De geschiedenis gaat achteruit, niet vooruit”, zeg ik, die alleen maar iets van politiek afweet, en hij lacht en zegt inderdaad, zoiets. Alles stagneert. Het komt tot stilstand en zakt weg, als in drijfzand.

Catalonië is naar mijn gevoel de milt van Europa. Het is een “intern probleem”, zeggen ze, een “begrensde kwestie”. Een nutteloos orgaan? Nou, ik zou oppassen. Wat als de moed daadwerkelijk afhangt van de milt? Als de sleutel tot vooruitgang van eenieder daar schuilgaat, op de plek waar - in dat kleine inwendige orgaan - “de moed om vooruit te gaan stilvalt”, verzandt in het drijfzand van voorzichtigheid en gemakzucht? Om moedig te zijn, moet je bang zijn. En bang om de Catalaanse kwestie aan te pakken, dat is iedereen in overvloed geweest.

Misschien is het moment gekomen om de vooroordelen, de clichés en de dooddoeners terzijde te schuiven en voor Europa een toekomst te bedenken dan zijn recente verleden. Een toekomst waarin de linkervoet weer in beweging komt. Vooruitgaat. Aftast. En de stap zet die de loop van de geschiedenis verandert. Want waar dient Europa anders voor?

Ik zie deze verzameling van schrijfsels van Toni Comín als een geloofsdaad ten aanzien van de geschiedenis (onze recente geschiedenis) en als een uitdaging (onze eigen toekomst, de reden waarom we aan politiek doen). Om te beginnen eerst een woordje over hem.

Toni Comín draagt, of hij het nu wil of niet - hoewel ik denk dat hij het wil, dat hij het weet - een beslissend stukje Europese geschiedenis op zijn schouders. Dat moment in de twintigste eeuw waarop de koers veranderde en de orde der

dingen werd wat ze nu is en wat we normaal vinden, maar dat niet altijd is geweest. Het is niet normaal. Mensen hebben er hun bestaan aan gewijd de koers te veranderen, hebben hun leven geriskeerd, zijn in de gevangenis beland, hebben hun lichaam ten dienste van de geschiedenis gesteld, en dan heb ik het over de generatie van onze ouders. De vader van Toni, bijvoorbeeld. Alfonso - in alle opzichten een objectief buitengewoon mooie man - is één van die mensen. Wij zijn wie we zijn mede dankzij hem. En wij zijn wie we zijn: kinderen van. In Italië, waar ik woon, hadden we Enrico Berlinguer. Dat is het soort mensen waarover ik spreek: mensen die aan de toekomst dachten, visionairs. Die wilden samenvoegen wat volgens de regels niet samengaat. En toch. En toch, door samen te brengen in plaats van te scheiden (ik zal het hier niet hebben over wat er van Italiaans links is geworden, over hoe de dood van Moro de loop van de geschiedenis heeft veranderd), door verenigd te blijven, veranderen we, hebben we de wereld in onze handen, verwelkomen we, luisteren we, kunnen we. Wij - kleine nazaten van reuzen.

Wij zijn hier om onze linkervoet weer vooruit te zetten en door te gaan. Wij hebben muziek gestudeerd, schoonheid geleerd, de regels van het recht gekend en ze geschonden om het recht rechtvaardiger te maken. Want de wet verandert wanneer de wereld verandert, maar het is aan ons om hem te veranderen. Het is aan ons om ons leven boven de wet te stellen en te zeggen, hier ben ik: dit is wat ik ben, ik ben hier. Laten we erover praten. Als u het verhaal van Alfons niet kent, zoek het eens op, het is de moeite waard. En kom daarna terug om te horen hoe ons verhaal verdergaat.

De partij van Toni Comín, zoon van zijn vader, heet *Junts i lliures per Europa* (Samen en vrij voor Europa). Samen en vrij. Om samen te zijn. Elkeen vrij, allemaal samen. In deze “brieven uit het hart van Europa” wordt een essentieel

stukje geschiedenis uitgelegd binnen het bredere kader. Een inwendig orgaan in het lichaam. We mogen niet stoppen met luisteren. We mogen niet doen alsof het er toch niet toe doet. We mogen niet zeggen: het zijn hun problemen. Want: zonder vocht, geen moed.

De Catalaanse zaak verdient uw aandacht, onze aandacht - als Europeanen. We mogen, nee, kúnnen de milt niet negeren. Noch de lever, of het hart. Wij vormen samen het geheel. De Catalaanse situatie is tekenend. Ik kan het hier niet samenvatten, niet uitleggen. Ik heb het beleefd, destijds - ik was erbij toen de geschiedenis zich ontvouwde, bijvoorbeeld op 1 oktober 2017 -, maar dat volstaat niet om mezelf een deskundige ter zake te kunnen noemen. Ik heb het alleen maar gezien. De geschiedenis wordt niet altijd begrepen terwijl zij zich ontplooit. Integendeel, dat is zelden het geval. We beseffen het niet, we begrijpen het niet. En toch is het geschiedenis. Vandaag zou ik dat bijvoorbeeld kunnen zeggen. Ik zou kunnen zeggen dat “de Spaanse uitzondering” helemaal geen uitzondering is. Dat dit is hoe geschiedenis tot stand komt. Op basis van trauma's. Schendingen. Niemand heeft ooit de geschiedenis veranderd door een nummertje te trekken in de rij bij het postkantoor. Verandering komt van wie de orde breekt. Vandaag zou ik kunnen zeggen dat de Catalaanse zaak alle voorzichtigheid, alle angsten en alle leugens die Spanje zichzelf heeft verteld om te doen “wat nodig is”, heeft blootgelegd. Het heeft zijn stof onder de mat geveegd, zoals iedereen dat doet, zoals alle mensen en landen ooit wel eens hebben gedaan. De Catalaanse anomalie werd - bijvoorbeeld - aangewend om de aandacht af te leiden van het feit dat er in Spanje nog steeds 180 000 lichamen in grachten begraven liggen. Het is na Cambodja het land met het grootste aantal doden zonder graf ter wereld. Wie praat daarover? Behalve - soms - kunstenaars. Ik denk bijvoorbeeld aan de nieuwste film van Pedro Almodóvar, waarin oude vrouwen

de botten van hun ouders gaan opgraven. “*El silencio de los otros*”. De vrouwen zitten in een veld en zeggen hier, mijn vader is hier: ik zal niet sterven voor jullie hem gevonden hebben. De onbegraven doden uit de massagraven van het franquisme - het bloedbad van de dictatuur - zijn als een onbeduidend detail naar de achtergrond verdwenen in de Spaanse en de Europese geschiedenis. Het historische en sociologische franquisme domineert ook nu nog de economie en het overheidsbeleid. Het nepotistische franquisme - de namen van de economische dynastieën zijn nog steeds dezelfde - beheerst het heden, want geld regeert. Met geld wordt niet gediscussieerd, het wordt gerespecteerd. Maar de onbegraven doden roepen, en als een groot deel van de Spaanse en Europese samenleving het jaar '36 van de vorige eeuw, 1936, niet als een staatsgreep ziet maar als een natuurlijke passage in de geschiedenis, is dat waar de milt ontstoken raakt. Dat is waar de mogelijkheid tot vooruitgang vastloopt. “*Antes roja que rota*”, zeggen ze in Spanje. Liever rood dan gebroken: alles is beter dan het uiteenvallen van het verenigde Spanje.

Maar waarom? Wat gaat er schuil achter die angst om verschillen te erkennen, om een wereld in verandering te zien, en die in de armen te sluiten? Die voorzichtigheid, die behoudendheid, dat buigen voor het financiële kapitalisme en voor economisch rechts om toch maar geen geld of macht te verliezen. Is het moed? Is dat de toekomst? Is dat de linkervoet?

Ja, oké. De wet is geschonden. Ja, oké. Volgens sommige uitleggingen van de Grondwet was 1 oktober - het referendum - onwettig. Maar volgens andere niet. Maar bepaalt de wet de geschiedenis, of verandert hij haar? Is het niet net de schending van het strafbare feit die de laatste drempel vormt op weg naar verandering, vóór geweld, in de politiek?

En het geweld, kwam dat hier van de conservatieven - van de staat - of van de progressieven - die vooruitgaan, die zich een toekomst voorstellen en die toekomst vormgeven?

Zoals onze ouders, die in de gevangenis hebben gezeten en ons de democratie hebben geschonken waarin we leven. Zoals zij het ons hebben geleerd: lichamen in de cel stoppen, in ballingschap, om een mogelijke weg vooruit aan te geven. De koers aan te geven. Ik ken het antwoord niet. Ik heb geen oplossingen. Ik heb alleen twijfels, maar van één ding ben ik zeker: ik kan niet doen alsof het probleem van de milt - van Catalonië - alleen maar een probleem van Catalonië of van Spanje is, want dat is echt dom. De wetenschap zegt het. Het is een grove vergissing. Als het vocht opdroogt, als de moed opdroogt, droogt ook Europa op.

Concita De Gregorio

Voorwoord van de duitse versie

Bernhard „Felix“ von Grünberg

Toen ik werd gevraagd om het voorwoord te schrijven voor de brievencollectie van Toni Comín, vroeg ik me af waarom ik me zou moeten bezighouden met het conflict tussen Spanje en Catalonië. Willy Brandt was de reden waarom ik, samen met veel mensen van mijn generatie, lid werd van de SPD (Sociaal-Democratische Partij van Duitsland). Hij bracht een visie over om de wereld te veranderen door middel van een open dialoog in de politiek. Het ging erom zich te bevrijden van stagnerende manieren van denken en handelen die de vrede bedreigden. We wilden allemaal “meer democratie durven doen”¹. Zoals Bernd Rothe schreef in “Willy Brandt und Spanien”², was de genegenheid van Willy Brandt voor Spanje alleen vergelijkbaar met de genegenheid die hij toonde voor Noorwegen en Zweden.

Hij vertelde enthousiast te zijn over de val van de monarchie en de afkondiging van de Republiek in 1931. In 1937 stuurde zijn partij, de Workers Socialist Party (een splintergroep van de SPD), hem naar Barcelona met de missie om de samenwerking tussen linkse krachten te bevorderen, en zich uit te breiden tot progressief centrumrechts. Dit werd echter onmogelijk toen er straatgevechten uitbraken

---

1 / Overheidsverklaring van Willy Brandt op 28 oktober 1969.

2 / Willy Brandt Forum-publicatie, Unkel.

tussen verschillende facties. Na een staakt-het-vuren achtervolgden de communisten, met de hulp van de Sovjet-inlichtingendiensten, hun eigen kameraden van de POUM (*Partit Obrer d'Unificació Marxista*) en de anarchisten. Velen zaten in de gevangenis en sommigen verdwenen voor altijd. In juni 1937 verliet Willy Brandt Spanje omdat ook hij het risico liep gearresteerd te worden. De doorslaggevende reden was echter zijn onvermogen om zijn eigen kameraden over te halen om een brede alliantie te vormen, waaronder het centrumrechts om samen de Franco-troepen te bestrijden. Vele jaren later keerde hij terug naar Spanje, eerst als Duits minister van Buitenlandse Zaken, vervolgens als kanselier en uiteindelijk als voorzitter van de Socialistische Internationale. Deze periode viel samen met de dood van Franco en de poging om een weg naar de democratie te vinden. Ook hier zocht Willy Brandt naar het creëren van democratische partijstructuren, maar, nog belangrijker, naar samenwerking tussen linkse partijen. Hij steunde bijvoorbeeld de PSOE (*Partido Socialista Obrero Espanyol*) in grote mate, evenals de PSP (*Partido Socialista Popular*).

De Friedrich Ebert Stichting met haar vertegenwoordiger Dieter Koniecki, speelde een belangrijke rol³. Van de wederopbouw van de PSOE, inclusief de oprichting van haar filialen, tot de voorbereidingen voor de constituerende rechtbanken (waar de PSOE een van haar zetels aan de Catalanen afgaf), en de versterking van het syndicaat UGT (*Unión General de los Trabajadores*), het werk van de Friedrich Ebert Foundation in Spanje kreeg steun van het centrale kantoor in Bonn en veel van mijn collega's, zoals Günter Grunwald, de FES-directeur, en Eberhard

---

3 / Antonio Núñez Sánchez: Von der Franco-Diktatur zur Demokratie. Die Tätigkeit der Friedrich-Ebert-Stiftung in Spanien. Dietz Verlag.

Dingels, internationaal secretaris van de SPD, aan wie ik mijn oprechte dank betuig. Als sociaaldemocraat ben ik van mening dat wat we in onze samenwerking met Spanje hebben geïnitieerd, in overeenstemming met de principes van Willy Brandt moet blijven, op democratische wijze. De bereidheid om deel te nemen stelt ons in staat om oplossingen te formuleren voor schijnbaar hardnekkige problemen.

De brieven van Toni Comín laten ons zien hoe we het conflict tussen Spanje en Catalonië kunnen oplossen. Zijn aanpak is gebaseerd op een visie op de toekomst van Europa, die steeds realistischer is geworden dankzij de gezamenlijke reactie op de schulden crisis, openbare kredieten van de ECB en herstellfondsen. Deze fondsen zijn niet alleen leningen, maar dienen vooral om de economische ongelijkheid tussen Europese landen opnieuw in evenwicht te brengen.

Het gevolg hiervan zou fiscale soevereiniteit voor Europa moeten zijn, inclusief maatregelen om belastingzaken te standaardiseren, met name met betrekking tot multinationale ondernemingen. Klimaatverandering en veranderingen in veiligheidsstructuren vereisen gezamenlijke actie op Europees niveau. We hebben een Europees socialezekerheidsstelsel nodig, zodat het vrije verkeer van werknemers niet leidt tot economische achteruitgang in economisch zwakkere regio's. Dit alles kan alleen redelijkerwijs worden bereikt als de rechtsstaat goed functioneert, vrij van corruptie of manipulatie. Daarom is het handhaven van de rechtsstaat in Europa zo cruciaal. De huidige crises verkorten de zogenaamd lange weg van Europa meer dan we hadden verwacht.

Toni Comín heeft gelijk: een Europa met meer competenties zal ook het conflict tussen Spanje en Catalonië oplossen. Dit betekent echter dat de belangen van staten, gekoppeld aan nationaal populisme, plaats moeten maken voor de grotere

gemeenschappelijke taak van Europa. Het beslissende orgaan in Europa kan niet langer de Europese Raad zijn met zijn unanimitéitsbeginsel; in plaats daarvan zou het het Europees Parlement moeten zijn, waar de specifieke belangen van staten achterop raken bij de collectieve stemming van verschillende supranationale partijen. De Europese Raad belemmert momenteel de toegang van elke staat om mogelijke chantage te voorkomen, zoals het geval zou zijn met Catalonië. De keuze van Ursula von der Leyen als voorzitter van de Commissie door de Raad en niet door het Parlement betekende een verlatenheid van het Europese idee.

Als de machtscentra van staten naar Europa verschuiven, roept dit de vraag op welke competenties bij staten moeten blijven. Heeft het nog steeds zin om deze toestanden in kleinere eenheden te verdelen? Als de principes van de rechtsstaat in Spanje worden gehandhaafd - wat ook het gezag van Europa vereist - moet het duidelijk zijn dat een referendum zoals voorzien in de grondwet ook mogelijk moet zijn en moet plaatsvinden, net als in Quebec en Schotland, zelfs als het “de nationale eenheid in gevaar brengt”. Het democratische voorschrift is de basis van de Grondwet, die mechanismen voor de wijziging ervan moet kunnen bevatten, omdat de macht van het volk uitgaat. Om deze reden had de beslissing van het Spaanse Constitutionele Hof over de hervorming van het Catalaanse autonomiestatuut in 2010 geen rechtsgrondslag. De politieke voorwaarde voor een referendum is echter dat er een echt, respectvol democratisch debat in Spanje moet plaatsvinden over de voor- en nadelen van de Catalaanse onafhankelijkheid.

Toen ik Catalonië bezocht als waarnemer voor raadplegingen en verkiezingen, was ik verrast dat degenen die tegen onafhankelijkheid waren, niet eens deelnamen aan het

publieke debat. Het enige wat ik kon zien en lezen was de haat en agressie van de Spaanse media en politici tegen de Catalanen. De brute acties van de Spaanse politie die ik tijdens het referendum van 1 oktober 2017 zag, waren volledig onbegrijpelijk, vooral gezien het feit dat zowel het Constitutionele Hof als de Spaanse regering het ondoeltreffend en onbeduidend vonden.

Bovendien was het proces in Madrid tegen de politieke leiders en maatschappelijke organisaties van Catalonië, waar ik als getuige getuigde, meer een propagandashow over wie de “verrader van de eenheid” was dan een juridisch debat. Het werd een politieke campagne, uitgezonden op televisie, waarbij de extreemrechtse partij Vox optrad als een privé-aanklager. Ondertussen had het Hoogerechtshof bijvoorbeeld het arrest van het Hogere Regionale Hof van Sleeswijk-Holstein moeten onderzoeken, dat het bestaan van de misdaad van rebellie of opruiing ontkende - een situatie die in geen enkel ander Europees land bestaat - omdat er geen “bedreigende macht van de staat” was. Deze normen zijn ontstaan in Spanje tijdens militaire staatsgrepen, binnen de Franco-traditie, als een middel om ze te voorkomen of te straffen.

Een echte analyse en dialoog over onafhankelijkheid, waar ik persoonlijk sceptisch over ben, zijn noodzakelijk omdat Spanje in de toekomst een buurland van Catalonië zal blijven. De Brexit zelf heeft de moeilijkheden van scheiding aangetoond, vanwege de mate van financiële en economische banden, evenals emotionele banden, tussen Spanje en Catalonië.

Juist omdat Europa aan het integreren is en meer competenties moet krijgen, begrijp ik niet waarom scheiding tussen Spanje en Catalonië nodig zou zijn. Het is duidelijk

dat er een reeks politieke veranderingen nodig is. Voor mij als sociaaldemocraat gaat het vooral om sociaal-economische verbetering van de levensomstandigheden van alle mensen in Spanje en dus in Catalonië.

De huidige Spaanse regering moet, met de steun van Catalaanse politieke fracties, al het mogelijke doen om deze verbetering te bereiken, vooral om ervoor te zorgen dat jongeren in de toekomst van hun regio geloven en hun land niet om economische en politieke redenen hoeven te verlaten.

Iedereen zou moeten proberen de wonden te helen die tijdens de Burgeroorlog en het Francoïsme in de samenleving werden geopend. Genezing betekent echter niet “vergeten”; integendeel, het betekent het herstellen van de herinnering om hernieuwde kracht te putten voor een gemeenschappelijke toekomst. In Duitsland werd de herinnering aan het nazisme pas in de jaren zeventig echt hersteld. Het is nu tijd om dit in Spanje te doen. Dit is echter alleen mogelijk als de echte feiten op tafel worden gelegd en openbaar worden gemaakt.

Een eerlijk debat over het verleden is voor veel gezinnen een pijnlijke weg; het was zo voor de mijne, die werd geconfronteerd met het nazi-verleden van mijn vader en veel familieleden. Duitsland heeft de verplichting om deel te nemen aan dit herstel van de historische herinnering, want zonder nazi-Duitsland zou Franco niet aan de macht zijn gekomen.

Het noodzakelijke wederzijdse respect, een voorwaarde voor een referendum, omvat ook het democratische recht op zelfbeschikking van burgers. Voor mij heeft dit niets te maken met scheiding, maar met een redelijke benadering van subsidiariteit in politieke beslissingen.

Deze beslissingen moeten dicht bij de burgers staan en hen rechtstreeks betrekken bij het oplossen van hun problemen, waardoor ze hier beter toe in staat zijn dan beslissingen van vertegenwoordigers in een verre hoofdstad. Daarom is het debat over structurele kwesties altijd nodig.

Niet alleen moeten er meer federale bevoegdheden worden toegekend aan Catalonië, maar aan alle regio's, waar deze subsidiariteitsbeginselen ook moeten prevaleren. Een instelling als de Duitse Bundesrat, die de federale belangen als geheel vertegenwoordigt en een voortdurende belangenafweging mogelijk maakt, zou ook redelijk en haalbaar zijn voor Spanje. Ondanks alle moeilijkheden heeft het Duitse federale systeem zijn waarde bewezen met verantwoordelijkheid dicht bij de burgers, vooral nu, in tijden van pandemie en klimaatcrisis. Ook hier zou Duitsland zijn federale ervaring kunnen inbrengen, zoals het mechanisme voor fiscale egalitatie tussen de deelstaten, dat criteria regelt - hoe transparanter, hoe beter - voor het verdelen van belastingen die door burgers over regio's worden betaald of door de centrale overheid worden behouden.

Deze 'verzoeningsstrategie' is nodig om een consensusbeslissing over een onafhankelijkheidsreferendum te bereiken. Misschien is het niet eens nodig als mensen in Spanje het nodige wederzijdse respect voor coëxistentie tonen. Ik ben ervan overtuigd dat Toni Comín ook naar dit doel toe werkt. Zijn brieven stellen ons in staat om te hopen op een betere toekomst in Europa, maar ook in Spanje en Catalonië. Daarom, in de woorden van Willy Brandt: "Laten we meer democratie durven doen."

Bernhard „Felix“ von Grünberg

Andere publicaties van de auteur:

El sentido político de la marginación (1996)

10 pensadors cristians del segle XX: Emmanuel Mounier (1997)

Els canvis són possibles (1998)

La igualtat, una fita pendent (1999)

La mundialización: aspectos políticos (1999)

La unidad perdida del ser y el pensar (2000)

Emmanuel Mounier, el seu impacte en el pensament polític (2001)

Política e interioridad (2002)

Globalizar la política para democratizar la economía (2003)

Autoritat mundial per a un lideratge planetari legítim (2005)

Federalismo de la diversidad, en nombre de la igualdad (2005)

Cuando llueve, sin duda hace falta un paraguas. Sobre el presente y el futuro del sindicalismo (2006)

Fronte del dogmatismo, un elogio della critica, non del relativismo (2006)

Governabilitat democràtica global: proposta d'organització institucional (2007)

Europa dividida (2007)

Les paraules del socialisme (2008)

Notas (intempestivas) sobre el liberalismo (2010)

Democracia Económica. Hacia una alternativa al capitalismo (2011)

«In oktober 2018 publiceerde ik op deze pagina's het artikel waarmee deze reeks "Brieven uit het hart van Europa" begon.

Dat artikel droeg de titel: "De Catalaanse zaak: waar de ziel van Europa op het spel staat". In dat artikel vertelde ik onder andere: "De ziel van Europa is de afwijzing van het totalitarisme en dus van het supremacistische nationalisme dat dit totalitarisme ontketende. (...) Het Spaanse nationalisme dat vandaag de bandeloze vervolging van de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging legitimeert, is van dezelfde aard als het nationalisme waartegen de Europese Gemeenschap werd opgericht. Als Europa zwijgt over de Catalaanse situatie, als het stilzwijgend de autoritaire drift van de staat aanvaardt, verloochent het zijn stichtende missie. Het zou zoveel betekenen als zou het zijn ziel opgeven." Een argument dat ik voor het eerst onder woorden bracht tijdens de indrukwekkende betoging in Brussel in december 2017.»

TONI COMÍN i OLIVERES

Non-attached member of the European Parliament

---

*Deze publicatie bindt alleen de auteur, het Europees Parlement is niet aansprakelijk voor het gebruik dat van de in deze publicatie vermelde gegevens kan worden gemaakt
Dit boek is niet te koop/wordt gratis verspreid.*